

K 229.368
3

ენ მეტოყუელი

ივანე ჯავახიშვილი
და
თბილისის
უნივერსიტეტი

საქართველოს

საქართველოს

საქართველოს

საქართველოს

საქართველოს

საქართველოს

თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა
Издательство Тбилисского университета
Tbilisi University Press

Роин Метревели

ИВАНЕ ДЖАВАХИШВИЛИ
И
ТБИЛИССКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ

Roin Metreveli

IVANE JAVAKHISHVILI
and
TBILISI
UNIVERSITY

Тбилиси 1996 Tbilisi

როინ მეტრეველი

ივანე ჯავახიშვილი და თბილისის უნივერსიტეტი

თბილისი 1996

3) (47922)(092 ჯავახიშვილი, ი) + 378(47922)
(ჯავახიშვილი ივანე (1876-1940)

63-3(2Г)

378:4(479-22-25)+929 ჯავახიშვილი (479-22)(092)

ა 596

2) თბილისის სტუმნიჭო ყნიქტე

120 წელი შესრულდა ივანე ჯავახიშვილის დაბადებიდან. წინამდებარე ნაშრომი არის ცდა ივანე ჯავახიშვილის ღვაწლის წარმონეჩისა თბილისის უნივერსიტეტის დაარსების საქმეში. აქვე გაშუქებულია მეცნიერის მიერ საზოგადოებრივი მოღვაწეობის სხვა ასპექტებიც. განკუთვნილია ფართო მკითხველისათვის.

Исполнилось 120 лет со дня рождения Иване Джавахишвили. В настоящей книге предпринята попытка оценить его вклад в дело основания Тбилисского университета. Здесь же рассмотрены и некоторые другие вопросы общественной деятельности ученого.

120 years have passed since the birth of Ivane Javakhishvili. The present book is an attempt at describing Ivane Javakhishvili's contribution to the founding of Tbilisi University. The social activity of the scholar is also highlighted.

რედაქტორი ს. ჯორბენაძე
Редактор С. ДЖОРБЕНАДZE
Editor S. JORBENADZE

© თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1996

0501000000
608(06)-96

სპეგ-2000
შემოწმებული

ISBN 5-511-00676-3

საქართველოს
ბიბლიოთეკის
სისტემის ცენტრი

მეცხრამეტე საუკუნის საქართველოს მეფეა თავისი ხელისუფლებით პიროვნება, რომელმაც ახალი ერა დაიწყო ქართული საზოგადოებრივი ცხოვრების ისტორიაში; შემოიტრა ახალი ძალით, ეროვნული თვითშეგნების გამოღვივების იდეით, რომელმაც ხმა მძლავრად გამოაცხადა: „...ჩვენ უნდა ვხდით ახლა ხევა ვარსკვლავს, ჩვენ უნდა ჩვენი ეშვათ მეოობადი, ჩვენ უნდა მივცეთ მომავალი ხალხს“... ეს იყო ილია ჭავჭავაძე, ჭეშმარიტი მამულიშვილი, ერის მედროშე. მეოცე საუკუნის დასაწყისში ილიას მიმეტივით ივანე ჯავახიშვილის მხრებზე გადაინაცვლა. ამ უკანასკნელს წილად ხედა უადრესად საპატიო და ამახთან მეტად რთული ხეყერი - ილია ჭავჭავაძეობა გაეწია ერისათვის...

აქ საინტერესო იქნება მოვიგონოთ ვქვითმე თავაიშვილის სიტყვები ივ. ჯავახიშვილის შესახებ: „იშვიათია კაცი, რომელმაც რაიმე ნაკლი არ აქონდეს, თუნდაც ხულ მცირე. ივანე ჯავახიშვილში ხანთლით რომ გეკებნათ, ვერავითარ ნაკლს ვერ აღმოაჩნდით. ეს სრულიად უნაკლო ადამიანი იყო: ზნეობით სპეტაკი, ზრდილი, აღერხიანი, თავმდაბალი, კაცთმოყვარე და გულშემატკივარი, ერთ უკადრის სიტყვას მისგან ვერ გაიგონებდით, ის შვილი იყო ქართველი ინტელიგენტი ოჯახისა, რომელიც გამსჭვალული იყო ქართული პატრიოტიზმით და საქართველოს კუთხილღვობისათვის მუშაობით...“ სწორედ ახეთ ადამიანს შეეძლო ქვეყნის ჭეშმარიტ სამსახურში ჩამდგარიყო, ერის წელული საკუთარ ტკივილად შეეცნო, საკუთარი სიცოცხლე სამშობლოს საკურთხეველთან მიეტანა ზვარაკად და მისსავე სიყვარულში ჩაფერულილიყო.

* * *

ივანე ჯავახიშვილი დაიბადა 1876 წლის 11 (23) აპრილს. თბილისში. 1895 წელს დაამთავრა თბილისის პირველი გიმნაზია. 1899 წელს - პირველი ხარისხის დიპლომით პეტერბურგის უნივერსიტეტის აღმოსავლურ ენათა ფაკულტეტის სომხურ-ქართული-ირანული განყოფილება და იმავე წელს დატოვეს უნივერსიტეტში საპროფესოროდ მოსამზადებლად. 1903 წლის იანვრიდან პეტერბურგის უნივერსიტეტის პრეპარატორი-დოცენტი სომხურ-ქართული ფილოლოგიის კათედრაზე. 1907 წლის 13 მაისს დაიცვა სამაგისტრო

დისერტაცია თემაზე: „ძველი საქართველოსა და ძველი სომხეთის სახელმწიფოებრივი წყობილება“. 1907 წელს ივანე ჯავახიშვილმა ჩამოაყალიბა პეტერბურგის (პეტროგრადის) უნივერსიტეტის ქართული სამეცნიერო წრე. ამავე წლიდან იყო საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების წევრი. მისი მოთავეობითა და ქართველ მეცნიერთა ჯგუფის ინიციატივით დაარსდა ქართული უნივერსიტეტი. 1918–1919 წწ. იგი იყო ქართული უნივერსიტეტის სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტის დეკანი. 1919–1926 წწ. უნივერსიტეტის რექტორი, 1921–1930 წწ. – საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების თავმჯდომარე. 1931 წლიდან – საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის კონსულტანტი. 1935 წლიდან – მუზეუმის ისტორიის განყოფილების გამგე და კავკასიისმცოდნეობის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის მეცნიერ-კონსულტანტი, 1937 წლიდან – რუსთაველის სახელობის მუზეუმის დირექტორი.

ივანე ჯავახიშვილმა ღრმა კვალი დატოვა მეცნიერულ ქართველოლოგიაში. არ დარჩენილა ისტორიულ-ფილოლოგიური მეცნიერების არც ერთი დარგი, რომელშიც მას ფუძემდებლური ნაშრომები არ დაეტოვებინა. როგორც მეცნიერმა, ივანე ჯავახიშვილმა ჯერ კიდევ სტუდენტობის დროიდან მიიქცია ყურადღება. ნაშრომისათვის – „ანდრია მოციქულისა და წმინდა ნინოს მოღვაწეობა საქართველოში“ – პეტერბურგის უნივერსიტეტის სამეცნიერო საბჭომ იგი ოქროს მედლით დააჯილდოვა (1898 წ.). ქართული ხელნაწერების შესწავლა-აღწერის მიზნით ივანე ჯავახიშვილმა ნ. მართან ერთად იმოგზაურა სინის მთაზე (1902 წ.) და არაერთი მალაღი ღირსების ძეგლი გამოაგვლინა.

ივანე ჯავახიშვილმა პირველმა შეაფასა სწორად ქართული ისტორიული წყაროები: ღრმა მეცნიერული, კრიტიკული შესწავლის საფუძველზე ნათელყო, თუ რა იყო მისაღები და რა უარსაყოფი. მან დაადგინა, რომ „ქართლის ცხოვრება“ სანდო წყაროა. ნახევრად ოფიციალური კრებულია და მისი ავტორები ცენტრალური სამეფო ხელისუფლების ინტერესებს გამოხატავენ. აუცილებლად მიიჩნია საქართველოს ისტორიის შესწავლა სხვა ქვეყნებისა და ხალხების ისტორიასთან მჭიდრო კავშირში. მეცნიერმა აღმოაჩინა და შეაფასა მანამდე უცნობი წყაროები („ქართლის ცხოვრების“ უძველესი – ანასუელი და ჭალაშვილისეული ნუსხები და სხვ.). ივანე ჯავახიშვილმა შექმნა ქართული წყაროთმცოდნეობის ფუძემდებლური ნაშრომი – „ისტორიის მიზანი, წყაროები და მეთოდები წინათ და ეხლა“ – ოთხ წიგნად: 1. ძველი ქართული საისტორიო მწერლობა (V–XVIII სს.), გამოცემა 1916 წ., 1921 წ., 1945 წ., 1977 წ.; 2. ქართული საფას-საზომთამცოდნეობა ანუ ნუმიზმა-

ტიკა-მეტროლოგია (1925 წ.); 3. ქართული დამწერლობათამცოდნეობა ანუ პალეოგრაფია (1926 წ., 1949 წ.); 4. ქართული სიგელთამცოდნეობა ანუ დიპლომატიკა (1925 წ.). ძველი ქართული საისტორიო მწერლობის შესწავლისას ივანე ჯავახიშვილმა წყაროთმცოდნეობის თვალსაზრისით არაერთი სახელმძღვანელო მეთოდოლოგიური დებულება წამოაყენა. მიუთითა, რომ სამოქალაქო ისტორიის სრულყოფილი შესწავლისათვის აუცილებელია მარტივად და წმინდანთა ცხოვრების შესახებ არსებული მასალის გამოყენება. მან გაითვალისწინა სიგელთამცოდნეობის საჭიროება ისტორიული მეცნიერებისათვის და შექმნა ისტორიის დამხმარე ახალი დარგი - ქართული დიპლომატიკა.

ივანე ჯავახიშვილმა შეისწავლა ძველი სომხური საისტორიო მწერლობა (I წიგნი გამოიცა 1935 წ.) და სომხურ ისტორიოგრაფიასაც მნიშვნელოვანი ღვაწლი დასდო.

მან მკაცრად გააკრიტიკა ანტიმეცნიერული თავადაზნაურული „ადეოკატურ-გამოსარჩლებითი“ შეხედულებანი საქართველოს ისტორიაზე და კვლევის მეცნიერული მეთოდები წამოაყენა. მიუთითა, რომ საჭირო იყო ნამდვილი, მეცნიერული ისტორია, რომელიც ქართველ ხალხს დაეხმარებოდა უკეთესი მომავლისათვის ბრძოლაში.

ივანე ჯავახიშვილმა დაწერა კაპიტალური შრომა - „ქართველი ერის ისტორია“ (5 წიგნად), რომელშიც სრულიად ახლებურადაა გამოკვლეული საქართველოს პოლიტიკური ისტორია, სოციალური ურთიერთობის ფორმები, ქართველი ხალხის ეთნოგენეზი და მიგრაციის საკითხები, სახელმწიფოებრივი წყობილების ფორმები, მატერიალური კულტურა, იდეოლოგია, სარწმუნოება, კულტურა.

ივანე ჯავახიშვილის სახელთანაა დაკავშირებული საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის პრობლემების ფართო მასშტაბით კვლევა. ისტორიული გეოგრაფიის საკითხებს საჭიროებისამებრივ სხვადასხვა ნაშრომში ეხება. საგანგებოდ კი ამ პრობლემას მიუძღვნა მონოგრაფია „საქართველოს საზღვრები ისტორიულად და თანამედროვე თვალსაზრისით“ (1919 წ.). ქართველ მეცნიერთაგან ივანე ჯავახიშვილმა ერთ-ერთმა პირველმა გამოიყენა არქეოლოგიური მემკვიდრეობა მეცნიერულად. მისი თაოსნობითა და ხელმძღვანელობით გაითხარა არაერთი ისტორიული ძეგლი.

ივანე ჯავახიშვილმა საგანგებოდ გამოიკვლია საქართველოს ეკონომიკური ისტორია და დაწერა 3 წიგნად. მის მიერ შესწავლილ საკითხებს, როგორცაა სოფლის მეურნეობის სხვადასხვა დარგი ძველ საქართველოში, ვაჭრობა-ხელოსნობა, სახელმწიფო საფინანსო შემოსავალი და სხვ., დიდი მეცნიერული ღირებულება აქვთ. საგულისხმოა, რომ მეცნიერმა ღრმად შეისწავლა

წარმოების იარაღების განვითარების ისტორია და ბევრი მნიშვნელოვანი დასკვნა გააკეთა.

ივანე ჯავახიშვილმა დიდი ამაგი დასდო ქართული სამართლის ისტორიის შესწავლასაც. შეისწავლა ისეთი პრობლემები, როგორცაა: მეფის უფლებების ისტორია საქართველოში, ძველი საქართველოსა და სომხეთის სახელმწიფოებრივი წყობა, ვაზირთა უფლება-მოვალეობანი და სხვ. შექმნა კაპიტალური ნაშრომი – „ქართული სამართლის ისტორია“ (I წიგნი გამოქვეყნდა 1919 წ., შემდეგ 1928 წ., II წიგნის I ნაკვეთი – 1928 წ., II წიგნის II ნაკვეთი – 1929 წ.; უკანასკნელი გამოცემა – „თხზულებანი“, ტ. 6-7 – 1982–84 წწ.). მან საფუძვლიანად გამოიკვლია მშენებლობის ხელოვნება ძველ საქართველოში. შექმნა ფუძემდებლური მონოგრაფია ქართული მუსიკის ისტორიის საკითხებზე, 1934 წ. ივანე ჯავახიშვილის თანაავტორობით გამოქვეყნდა საქართველოს ისტორიის სასკოლო სახელმძღვანელო, რომელსაც 1947 წელს მიენიჭა სახელმწიფო პრემია.

ივანე ჯავახიშვილი დიდ ყურადღებას უთმობდა ქართული ენის უძველესი აგებულებისა და ნათესაობის საკითხების დამუშავებას. მან პირველმა დაასაბუთა ქართველური ენების მთის იბერიულ-კავკასიურ ენებთან როგორც სტრუქტურული, ისე მასალობრივი ერთიანობა ძირითადად გრამატიკული კატეგორიისა და ლექსიკის მიხედვით, მნიშვნელოვან შედეგს მიაღწია ამ ენათა შესწავლაში და ნიადაგი შეუმზადა იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების ჩამოყალიბებას. მის სახელთანაა დაკავშირებული უძველესი კალიგრაფიული ხელნაწერებში (V–VII სს.) ხანმეტი ტექსტების აღმოჩენა, რასაც უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება ქართული ენის წერილობითი ისტორიის პერიოდიზაციისათვის. მას გამოკვლეული აქვს ქართული მეცნიერების, სამეურნეო-ეკონომიკური და კულტურული ცხოვრების თითქმის ყველა დარგის ტერმინოლოგია და, საერთოდ, ლექსიკა. მისმა ეტიმოლოგიურმა კვლევამ დიდად წახვია წინ ქართული ენის ეტიმოლოგიური ძიებანი.

ივანე ჯავახიშვილი შეუწევდა იღვწოდა ახლად აღორძინებული ქართული მრავალდარგოვანი მეცნიერული ტერმინოლოგიის დამუშავებისა და ხალხში გაბნეული მდიდარი ლექსიკური ფონდის გამოვლინებისათვის. მისი ინიციატივითა და ხელმძღვანელობით იქნა შეკრებილი ქართული შინამრეწველობის მდიდარი ლექსიკური მასალა (გამოიცა 5 წიგნად 1976–1990 წწ.).

მეცნიერმა ფასდაუდებელი წვლილი შეიტანა ქართული კულტურის ძეგლების დაცვის საქმეში. მან შეუდგინა მიწანშეწონილი სამოქმედო გეგმა სხვადასხვა დაწესებულებას, რომლის საფუძველზეც საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადო-

ებამ. ქართულმა სამეცნიერო საზოგადოებამ და ქართველ ხელოვანთა საზოგადოებამ მნიშვნელოვანი ერთობლივი სამუშაო ჩატარეს ეთნოგრაფიული მასალის და ქართული შინამრეწველობის ნიმუშების შეგროვების, სხვადასხვა ტიპარში დაცული ფრესკების გადმოღების, საერთოდ მატერიალური კულტურის ძეგლების დაცვის საქმეში.

ივანე ჯავახიშვილი აქტიურად მონაწილეობდა ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოებისა და საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების მუშაობაში. დიდი ყურადღებით ეკიდებოდა სამუხეუმო საქმიანობას. მისი თაოსნობით დაარსდა საქართველოს მუხეუმში საისტორიო განყოფილება. მისივე უშუალო ხელმძღვანელობით მოეწყო „ვეფხისტყაოსნის“ 750 წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო გამოცემა. მეცნიერი ცხოველ მონაწილეობას იღებდა ქვეყნის კულტურულ ცხოვრებაში.

ივანე ჯავახიშვილი არჩეული იყო საქართველოს I მოწვევის უმაღლესი საბჭოს დეპუტატად (1938 წ.), საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის წევრად (1938 წ.), დაჯილდოებული იყო შრომის წითელი დროშის ორდენით (1938 წ.).

* * *

წიგნში ძირითადად მოთხრობილია ივანე ჯავახიშვილის საზოგადოებრივი მოღვაწეობის უმნიშვნელოვანესი სფეროს — თბილისის უნივერსიტეტის დაარსების შესახებ.

* * *

ბუნდოვანება შეიძლება მრავალგვარი იყოს. ერის ისტორიაშიც მრავალი ვხვით შეიძლება აღამაინოს მოძოვოს სასუფუველი. მაგრამ სულ სხვაა ატარებდუ პროვრული უნივერსიტეტის დამაარსებლის სახელს — ეს უდიდესი ბუნდოვანება!

განუყოველია ივანე ჯავახიშვილი და ქართული უნივერსიტეტი. აღამაინი და ტაძარი... აღამაინი — შემოქმედი და ტაძარი — სულიერი სახრდოს უმრეტე წყარო... ივანე ჯავახიშვილი და ქართული უნივერსიტეტი.

უნივერსიტეტის, როგორც პროგრესული იდეების ცენტრის, დაარსება ქართველი ხალხის დიდი ხნის ოცნება იყო. ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 50-60-იანი წლებიდან მოყოლებული ქართული პროვრულ-განმათავისუფლებული მოძრაობის თავკაცები უნივერსიტეტის გახსნას მოითხოვდნენ. ამ იდეას წინ ედობებოდა ცარიისმი

თავისი დამკავებელი იდეოლოგიური არხწაღით, რომელიც უნივერსიტეტის დაარსებისადმი თავის წინააღმდეგობას „ახატულებდა“ ხალხის ინტელექტუალური მოუქმადებლობით.

ქართული ახალგაზრდობა, მოუხედავად მრავალი წინააღმდეგობა-დაბრკოლებისა, მთინე ახერხებდა უროპისა და რუსეთის სხვადასხვა სახვაულებელში ცოდნის მიღებას. მუცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევარში არაერთი გამოსენილი ქართველი მუცნიერი ამკობდა რუსეთის იმპერიის უმაღლესი სახვაულებლების პროფესორას.

მეოცე საუკუნის დასაწყისში ქართული უნივერსიტეტის შექმნის საკითხი მთელი სოგრძე-სიგანით დასხვა. ამ საქმის თაოსანი იყო ივ. ჯავახიშვილი, რომელიც იმაჟამად პეტერბურგის უნივერსიტეტის პროფატ-დოცენტად მუშაობდა; იგი სწორედ პეტერბურგის უნივერსიტეტში სამეცნიერო-პედაგოგიური მოღვაწეობის დროს აახალი-ზებს იმ უშედეგო ბრძოლის გამოცდილებას, რომელიც უნივერსიტეტის დაარსებისთვის წარმართა და თავს უურის ამ დიდი საქმისათვის დასაყრდენ სამეცნიერო-სახოგალოებრივ ძალებს.

ივ. ჯავახიშვილმა პრაქტიკულად შეიმუშაჲა ეროვნული უნივერსიტეტის დაარსების გეგმა (ეს გეგმა სრულიად განსხვავებული იყო როგორც კაჲკახიის უნივერსიტეტის, ასევე სამეცნიერო აკადემიის დაარსების იდეისაგან). მას კარგად ესმოდა, რომ საქმე სწორედ ეროვნული უნივერსიტეტის შექმნით უნდა დაწყებულიყო. საამისოდ კი პირობები ძალზე მწირი იყო. არც მაშინდელი მთავრობისაგან იყო სერიოზული მხარდაჭერა.

1907 წლის ბოლოს ივ. ჯავახიშვილის უშუალო თაოსნობითა და ხელმძღვანელობით პეტერბურგის უნივერსიტეტში დაარსდა ქართველ სტუდენტთა სამეცნიერო წრე, რომელმაც გააერთიანა, უნივერსიტეტის გარდა, სხვა ინსტიტუტების სტუდენტები და ბუ-სტუჲევის ქალთა უმაღლესი კურსების მსმენელი ქართველი ქალები. ამ „წრემ“ უადრესად კეთილნაყოფიერი გავლენა მოახდინა რუსეთში, კერძოდ, პეტერბურგში მეოცე ქართველ ახალგაზრდობაზე. ნაყოფიერი მუშაობაც განაღდა საქართველოს წარსულის, ხალხის ეოფა-ცხოვრებისა და ენის შესახაწაუღად. სწორედ პეტერბურგის სტუდენტთა სამეცნიერო წრემ მოაწყო ანკეტური გამოკითხვა (1911-1912 წწ.) რუსეთისა და დასავლეთ უროპის უმაღლესი სახვაულებლების სტუდენტებისა. ანკეტა ივ. ჯავახიშვილის მიერ იყო შედგენილი და ბევრ ზაინტერესო კითხვას ითვალისწინებდა. როგორც ჩანს, ამ წამოწეებას მეტად სერიოზულად მოუკიდნენ ქართველები და მასუხებმაც არ დააყოვნა. რუსეთისა და უროპის სხვადასხვა უმაღლესი სახვაულებლებიდან იმედის მომცემი ცნობები

მოდიოდა, აღმოჩნდა, რომ ქართველ ახალგაზრდობაში ცოდნის დაუფლების წყურვილი მეტად დიდი იყო.

იმულის ნაკერწკლები გააღვივა იმ ფრთად მნიშვნელოვანმა მოვლენამ, რომ 1914 წელს მეფის მთავრობამ გამოსცა კანონი რუსეთის იმპერიაში არარუსულ ენაზე კერძო სახანაოს სახ-
 წავლებლების დაარსების შესახებ. ეს კანონი ხელ-ფეხს უხსნიდა იმ ჯავახიშვილისა და მისი თანამოაზრეების საქმიანობას უნი-
 ვერსიტეტის დაარსებისათვის. დაბრკოლებები მაინც დიდი იყო, თანაც წინააღმდეგობას ქართველი პატრიოტები სწორედ კანონის გამომცემელთა მხრიდან წააწყდნენ... მეფის მთავრობის სიტყვა და საქმე არ ემთხვეოდა ერთმანეთს.

გამთა ხელა თავისას აკეთებდა... ქვეყანაში რევოლუციური გა-
 დატრიალებები ხდებოდა... 1917 წლის თებერვალი ახალი ძერებით აღინიშნა... საზოგადოების განუითარებას ახალი მიმართულებები, ახალი გზები უნდვება. უკვე შესაძლებელი ხდება ქართული უნი-
 ვერსიტეტის დაარსებაზე ხმაამდელი დაპარაკი და აშკარა საქმიანობა. იმ ჯავახიშვილმა არ დააყოვნა და თებერვლის რევოლუცი-
 ის პირველსავე დღეებში დიდი პრაქტიკული საქმიანობა გააჩნდა. მან თავის ბინაზე (პეტერბურგში, ღახტინის ქუჩაზე) შეკრიბა უნი-
 ვერსიტეტის დაარსებით დაინტერესებული ქართველი მეცნიერები: იოსებ ყოფშიძე, აკაკი შანიძე, შალვა ნუცუბიძე ... და მოითათბი-
 რეს უნივერსიტეტის გახსნასთან დაკავშირებული საკითხების შე-
 სახებ, საჭიროდ ჩათვალეს საზოგადოებრივი აზრის შექმნა უნი-
 ვერსიტეტის სასარგებლოდ. საჭირო იყო პეტერბურგში მყოფი ქართველების ნაბმა ამ საქმიანობაში. საკითხი იმდენად მნიშ-
 ვნელოვანი იყო, რომ ეროვნული კომიტეტის მიერ მოწვეულმა კრებამ (კინოთეატრ „ელიტში“) იმსჯელა მის შესახებ. კრებაზე რომელსაც სურამ ავალიშვილი თავმჯდომარეობდა, უნივერსიტე-
 ტის დაარსების შესახებ მოხსენება იმ ჯავახიშვილმა გააკეთა. კრების მონაწილეთა გარკვეულმა ნაწილმა (მ. ნუცუბიძე და სხვ.) იმ ჯავახიშვილს დაუჭირა მხარი. ერთი ჯგუფი (ნ. ნიკოლაძე და სხვ.) პოლიტექნიკუმის დაარსებას მოითხოვდა.

1917 წლის გაზაფხულზე იმ ჯავახიშვილი პეტერბურგიდან თბილისში ჩამოდის და იწყებს პირველი ორგანიზაციული ღონისძიებების გატარებას. ამ მიმართულებით მნიშვნელოვანი ნაბიჯი გადაიდგა იმავე წლის 12 მაისს, თბილისში ჩატარდა ქართული უნივერსიტეტის საზოგადოების დამფუძნებელი კრება, რომელსაც იმდროინდელი მოწინავე საზოგადოებრიობის წარმომადგენლები დაესწრნენ. მათ შორის იყვნენ: ექვთიმე თაყაიშვილი, ვილიამ ვო-
 გინაიშვილი, აკაკი შანიძე, კორნელი კეკელიძე, დიმიტრი უსნაძე.

ღუარსაბ ბოცვაძე, გრიგოლ ქუშაკელი, ილია ზურაბიშვილი და სხვ.

დამფუძნებელი კრება გახსნა ივ. ჯავახიშვილმა. მანვე გააკეთა მოხსენება ქართული უნივერსიტეტის დაარსების აუცილებლობის შესახებ (ეს მოხსენება იმავე ითვე დაიბეჭდა გაზეთში - „სახალხო საქმე“, 1917 წ., №62, 63, 66, 68). მოხსენება მოაგონებდა ქართველ ხალხს საქართველოს უძველეს კულტურულ სიძლიერეს, სახს უსვამდა იმ გარემოებას, რომ „ჩვენი ხალხი მეზობელ დაწინაურებულ დიდ სახელმწიფოებსა და ერებსა, ბერძენ-ბიზანტიელებსა, სპარსელებსა და არაბებს, განათლებითა და შექოქებულებითა ხამწურდო მოღვაწეობით კვალდაკვალ მიხდებოდა. იყო დრო მეთორმეტე საუკუნეში, მაგ., როდესაც ჩვენმა წინაპრებმა მცირე აზიაში და მახლობელ აღმოსავლეთში ამ მხრივ უმადლეს ხარისხს მიაღწიეს“¹. მეცნიერი აცხადებდა: „ჩვენ წინაპართა დაუცხრომელმა მსხეობამ და სუფიერ განუთარებისა და ცოდნისმოყვარეობისაგან შეუფერხებელმა მისწრაფებამ ქართველობას სახელგარეთა ციხით დაწესებულებანი შეუქმნა, რომელთა წყალობით საქართველოს საშუალება პქონდა მეზობელთა ხამეცნიერო, ხამწურდობო და საკულტურო წარმატებისათვის თვალწერი უღუქნებინა და რაც მიხთვის საჭირო იყო, დროზე შეეთვისებინა კიდევ“². ივ. ჯავახიშვილმა კურადღება გაამახვილა, რომ მომდევნო საუკუნეებშიც იყო მცდელობა საქართველოში სახვაელო ცენტრების შექმნისა. „... ერის ყოველი წარმატება, თვით ნიუთიერ კულტურის სვეროშიაც კი, თუორიული მეცნიერების წარმატებასა და აღორძინებასუა დამოკიდებული... ამიტომ ცხადსუ უცხადებია, რომ თუ ჩვენ გასურს ჩვენი ერის განებრიესა და კულტურულს ნორსს აღორძინებას ფესვები გავუმაგროთ, მოელი ჩვენი ძაღღონით ქართულ მეცნიერების შექმნას და აგვაეებას უნდა ხელი შეუქაწყოთ“³. ივ. ჯავახიშვილი დაწერილებით მიმოიხილიადა იმ გზებს, რომლითაც შეიძლებოდა ამ ამოცანის შესრულება, თანაც მოითხოვდა, რომ დაარსებულყო სწორედ უნივერსიტეტი და არა ხამეცნიერო აკადემია, ან პოლიტექნიკუმი. დახაელეთი ეპრობის ქაღენებშიც ამგვარად მოხდა: ჯერ უნივერსიტეტი დაარსდა, ხოლო შემდეგ აკადემიები შეიქმნა. ხამეცნიერო აკადემიისა და უნივერსიტეტის ერთდროულად შენახვა იმდროინდელ საქართველოში პრაქტიკუ-

¹ ივ. ჯავახიშვილი, ქართული უნივერსიტეტის დაარსების აუცილებლობის შესახებ, მოხსენება წაკითხულია ქართული უნივერსიტეტის სასწავლოების დამფუძნებელ კრებაზე 1917 წ. 12 მარტის იბიღისში და 17 მარტის ქუთაისში, იხუ „მზომეტი“, XXXI-II, თბ., 1948, გვ. 1.

² იქვე გვ. 1.

³ იქვე გვ. 7.

ლად შეუძლებელი იყო. იუ. ჯაფახიშვილს ნათლად ესახებოდა, რომ უნივერსიტეტთან შემდგომში შესაძლებელი გახდებოდა სასოფლო-სამეურნეო და ტექნიკური ინსტიტუტების დაარსება. მცენიერის აზრით, „ქართული უნივერსიტეტი ერთხა და იმავე დროს სამეცნიერო კვლევა-ძიების და ცდის დაწესებულებაც უნდა იყოს და უმაღლესი სამეცნიერო სასწავლებელიც, ხალაც მცენიერების შესწავლა და სამეცნიერო მუშაობის მეთოდებისა და პრაქტიკის შეთვისება შესაძლებელი იქნება“⁴

ერებაზე (იუ. ჯაფახიშვილის წინადადებით ერების თავმჯდომარედ არსებულ იქნა ექვთიმე თაყაიშვილი, მდივნად იღია ზურაბიშვილი) ხანგრძლივი კამათის შემდეგ (ერთი ნაწილი კვლავ სპეციალური უმაღლესი სასწავლებლის დაარსებას უჭერდა მხარს) გადაწყდა, რომ დაარსებულყო ქართული თავისუფალი უნივერსიტეტი. პირველად ხიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტი უნდა გახსნილიყო. იუ. ჯაფახიშვილის წინადადებით შეიქმნა კომისია (იუ. ჯაფახიშვილი, კ. თაყაიშვილი, ფ. გოგინაიშვილი, კ. აფხაზი, ე. ყიფიანი, ი. ღორთქიფანიძე, გ. შურული), რომელსაც დაეკავალა საქმრო სახსრების გამონახვა - შეგროვება და ხარჯთაღრიცხვის შედგენა. აღნიშნულ ერებაზე შეიქმნა ქართული თავისუფალი უნივერსიტეტის განსაკუთრებული საზოგადოება.⁵

ფართო ხახიათის მუშაობა გაიშალა ქუთაისშიც. 1917 წლის 17 მაისს იუ. ჯაფახიშვილის თაოსნობით ქუთაისში ტარდება კულტურულ, საერედიტო დაწესებულებათა და პერიოდულ გამოცემათა წარმომადგენლების ერება (ესწრებოდნენ: ი. ოცხელი, კ. ღორთქიფანიძე, ი. ბაქრაძე, მ. თაქთაქიშვილი, გრ. გველეხიანი, ი. პურადაშვილი, მ. ფადავა, ს. წერეთელი, ე. ჭილაძე, ი. ქუთათელაძე, ი. ხიქოვანი, დ. ნიქარაძე, გ. ურატაძე, ო. შუშანია, პ. ჯაფარიძე, ა. გორგაძე, კ. გაბარაშვილი, ე. ბერიძე, ა. წერეთელი, ე. ინაძე, ე. ყიფიანი, მ. ყაუხჩიშვილი, თ. აბაშიძისა, მ. გველეხიანისა, აღ. ჯანუღიძე)⁶ რომელიც ქართული უნივერსიტეტის დაარსების საკითხს იხილავს (ერების თავმჯდომარედ აირნიეს ი. ოცხელი, მდივნად - აღ. ჯანუღიძე). ერებამ მხარი დაუჭირა (ორი მონაწილის გარდა) იუ. ჯაფახიშვილის წინადადებას უნივერსიტეტის დაარსების აუცილებლობის შესახებ. შემდეგ იუ. ჯაფახიშვილმა ერებას გააცნო უნივერსიტეტის დაარსებასთან დაკავშირებული ორგანი-

⁴ იუ. ჯაფახიშვილი, ქართული უნივერსიტეტის დაარსების აუცილებლობის შესახებ, მოხსენება წაკითხულია ქართული უნივერსიტეტის საზოგადოების დამფუძნებელ ერებაზე 1917 წ. 12 მაისს თბილისში და 17 მაისს ქუთაისში, იხუ „შრომები“, XXXI-II, თბ., 1948, გვ. 7.

⁵ ს. ჯორბენაძე, თბილისის უნივერსიტეტის დაარსება და განვითარება, ერება თბილისის უნივერსიტეტი (1918-1968), თბ., 1968, გვ. 16.

ზაციული საკითხები, აირჩიეს კომიტეტი 11 კაცის შემადგენლობით, რომელსაც თბილისში არსებულ კომიტეტთან ერთად უნდა გაეჭარებინა სხვადასხვა ღონისძიება უნივერსიტეტის დაარსების მიზნით.

როგორც ჩანს, ბევრს არარეალურად მიაჩნდა უნივერსიტეტის გახსნა თბილისში და თუმცა ფორმალურად კმაყოფილებას გამოხატაუდნენ მისი დაარსებისათვის ხამზადისით, ფაქტობრივად კი განსუ იდგნენ. 1917 წლის 24 მაისს და შემდეგ 28 მაისს დანიშნული უნივერსიტეტის ე. წ. დამხმარე საზოგადოების საორგანიზაციო კომისიის ხელძმები დამხმარე წევრთა მცირერიცხოვნების გამო ჩაიშალა.

1917 წლის 3 ივნისს შედგა ქართული თავისუფალი უნივერსიტეტის საზოგადოების კრება (დაესწრნენ: თ. ჯავახიშვილი, კ. აფხაზი, ი. დლორტიყვანიძე, ე. ყიფიანი, გ. კურული, გ. აბაშიძე, ფ. გოგინიაშვილი). აი პატარა ამონაწერი კრების ოქმიდან:

„თავ. კნ. აფხაზმა აუწვა კრებას, რომ ეს შესამე კრებაა კომისიისა, საერთო ხელძმის შემდეგ, მაგრამ არც ერთხელ სათანადო კვორუმი არ ყოფილა და ამიტომ საქმე კერძო თათბირით თავდებოდა ხელძმე თათბირი, რასაკვირველია, ეხებოდა მთავარ საგანს ფულის შოვნისას, მაგრამ ჯერჯერობით არაერთარი თვალხაჩინო საშუალება არ არის ნაჩვენები“⁶ კ. აფხაზი ასახელებს იმ გზებს, რომლითაც შესაძლო იყო ფულის შოვნა. ესაა: საჯარო მომგებიანი ლატარიის გამართვა (ამას მთავრობის ნება სჭირდებოდა და მიიღებდნენ თუ არა უფლებას, ეს გაუკვეყნოდა იყო), ან ქართველთა შორის „უწყებულ გარდასახადის გაწერვა შემოსავლის კვალობაზე“, ან კიდევ კოოპერატორებისგან (საქართველოში კოოპერატივები მრავლად იყო) დახმარების მიღების მიღწევა.

აი კიდევ ერთი ამონაწერი იმავე კრების ოქმიდან:

„თავ. თვ. ჯავახიშვილი: ამ საქმის დახანება მეტი არ შეიძლება. საჭიროა გამორკვეული იქნას საბოლოოდ, შეიძლება თუ არა მომავალ წლიდან უნივერსიტეტის გახსნა. მხოლოდ წინადავე დარწმუნებული უნდა ვიყენეთ, რომ უსახსრობის გამო უნივერსიტეტის არსებობა უცბად არ შეწყდება, ამ შემთხვევაში გაჭირვებულ მღვთმარუობაში საგაყენებო მოწვეულ პროფესორებს, რომელნიც ახლა უხრუნველყოფილნი არიან რუხეთის უნივერსიტეტში და მხოლოდ ეროვნულ იდეის გამო მზად არიან დასთმონ ახლანდელი თავიანთი ადგილები, თვინდ კი ხამზობლო მეცნიერებას ემხახურონ. ქართულ პროფესორთა კონტინგენტი სრულ საშუალებას

⁶ ესა (თბ.), ფონდი რ. - 471, საქ. 1. ფურც. 7-8; საისტორიო მოამბე, 21-22, თბ., 1967, გვ. 331.

გაძლიერეს ამთავითვე ორი ფაქტორი დაეარსათ, სიბრძნის შეტყუებისა და საბუნებისმეტყველო, ოღონდ ნიუთონი ჩახსარა იყოს“.⁷ იქ, ჯავახიშვილის გამოსვლაში ნათლად ჩანს დიდი ოპტიმიზმი და ღრმა რწმენა, რომ მალე უნდა გაიხსნას უნივერსიტეტი, თანაც მეცნიერს კონკრეტული წინადადებები აქვს მოუღ რიგ საკითხებზე.

კრებაზე სიტყვით გამოვიდა ფ. გოგინიაშვილი: „... მკვარეუშა ეს თხეთი დიდმნიშვნელოვანი საქმეა, რომ ქართველი საზოგადოება უკმაყოფილო ხელს შეუწყოფს მის არსებობას. ამიტომ ყოველნაირი ღონისძიება უნდა ვისმართო, რომ საქმე დაეწყოთ ...“.⁸

შემდეგ კრებამ მოახსენა ი. ლორთქიფანიძის წერილობითი მოხსენება გადასახადის შემოღების თაობაზე.

ნიუთონი სახსრის გამოძებნის შესახებ თათბირის დროს აღიძრა საკითხი იმ თანხის გამოყენებისა, რომელიც შემდგარი იყო თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის გირაუნობით ფურცლების საგაღდებულო განადგების ზედმეტი გადასახადისაგან. გადაწყდა ქართული თავისუფალი უნივერსიტეტის დამსმარე საზოგადოების პროექტის შემუშავება. ეს პროექტი უნდა წარდგენილიყო შემდგომში მთავრობას დახამტკიცებლად. მისი შედგენა-მოშლადება იკისრა ივ. ჯავახიშვილმა.

როგორც ჩანს, მალევე დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ საზოგადოებრივი აზრის შექმნას უნივერსიტეტის სასარგებლოდ და თბილისის გარდა ქუთაისშიც დიდი მუშაობა მიმდინარეობდა ამ მიმართულებით. 1917 წლის 8 თენხით დათარიღებულ წერილში აღუქმანდრე ჯანელიძე ატყობინებდა ივ. ჯავახიშვილს, რომ ქუთაისში ჩახულა პრეპატ-დოცენტი ა. რაზმაძე, მოაწვევია შ. ნუცუბიძე, გ. ახელედიანი, ლ. შურღაია, აღ. ჯანელიძე და გაუცენია უნივერსიტეტის საქმის მდგომარეობა, გადაუცია, თუ რა კოფლება ამ მხრე თბილისში და ზოგიერთ საკითხზე აზრი უკითხავს. აღ. ჯანელიძე ივ. ჯავახიშვილს აცნობს თავის მოსახრებასაც ტერმინოლოგიის დადგენის, უცხოელი მეცნიერების მოწვევისა და ქართული პროფესურისათვის პირობების შექმნის შესახებ.⁹

ივ. ჯავახიშვილი მოსამზადებელი მუშაობის ჩატარებისას ითვალისწინებდა ამგვარად მოწოდებულ წინადადებებსა და მოსახრებებს. 1917 წლის 15 თენხის კომისიამ განიხილა ივ. ჯავახიშვილის მიერ მომზადებული პროექტი. გარკვეული შენიშვნების

⁷ ცხა (თბ.), ყონგი რ. - 471, საქ. 1, ფურც. 7-8; საისტორიო მოამბე, 21-22, თბ., 1967, გვ. 331.

⁸ იქვე.

⁹ აღუქმანდრე ჯანელიძის წერილი ივანე ჯავახიშვილისადმი, ცხა (თბ.), ყონგი რ.-471, საქ. 27, ფურც. 30-31; საისტორიო მოამბე, 21-22, თბ., 1967, გვ. 333-334.

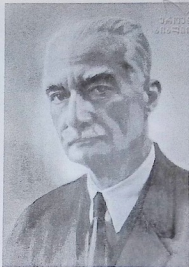
გამოთქმის შემდეგ, 22 თვის ვახდების პროექტის საბოლოოდ მიხედვად დაინიშნა სხდომა. ამ დღეს ივ. ჯავახიშვილმა წარმოადგინა ვახდების შესწორებული პროექტი, რომელიც მოიწონეს და მიიღეს.¹⁰ 3 აგვისტოს ვახდების აღნიშნული პროექტი ნობარიალური გაფორმების შემდეგ გადაეგზავნა მთავრობას დასამტკიცებლად. ამიერკავკასიის საგანგებო კომიტეტმა, რომელსაც იმხანად ხარლამოვი თავმჯდომარეობდა, უარყო წარმოდგენილი დოკუმენტიდან ძირითადი დებულებანი და იგი დროებითი მთავრობის განათლების სამინისტროს გადაეგზავნა, ხოლო ვახდება (აქედან ლატარიის მოწყობის შესახებ მუხლი უნდა ამოშლიდოდა) თბილისის ოლქის სასამართლოს გადაეცა რეგისტრაციისათვის.¹¹

1917 წლის 3 ოქტომბერს გაიმართა ქართული უნივერსიტეტის საზოგადოების კრება, რომელიც გახსნა ივ. ჯავახიშვილმა. მისივე წინადადებით თავმჯდომარედ აირჩიეს ექვთიმე თავაიშვილი, საპატიო თავმჯდომარედ დამსახურებული პროფესორი პეტრე მელიქიშვილი. დამსწრე საზოგადოებამ მოიხმინა ივ. ჯავახიშვილის მოხსენება უნივერსიტეტის დაარსების მნიშვნელობისა და იმ მუშაობის შესახებ, რაც გაწეული იყო მისი გახსნიისათვის. ამის შემდეგ მოხდა ქართული უნივერსიტეტის საზოგადოების ახალი წევრებით შეკრება (საზოგადოებას შეემატნენ: შ. დადიანი, კ. გამსახურდია, ნ. დომოური, ს. კლდიაშვილი, გ. დამბარაშვილი, პ. ვანნაძე, ზ. ყანჩაველი, ნ. კეკეხუციანი-კოპაძე, გ. მუხაძე, შ. მუსხიშვილი, პ. ვოთუა, გ. თარხნიშვილი, ა. ხოლოდაშვილი, ი. თიკანაძე, თ. ჯავახიშვილი, ი. მერკვილაძე, ნ. ნაკაშიძე, ი. ელიაშვილი და სხვ.). კრებამ ქუთაისის საორგანიზაციო კომიტეტის წევრის - მესი ფაღვავას განცხადების საფუძველზე წევრებად მიიღო ქუთაისის წარმომადგენლებიც. 1917 წლის 8 ოქტომბერს გაიმართა საერთო კრება, რომელსაც 200-ზე მეტი წევრი და გარეშე პირი დაესწრო. კრების საპატიო თავმჯდომარე იყო პეტრე მელიქიშვილი, თავმჯდომარე ექვთიმე თავაიშვილი, მდივანი ილ. სურაბიშვილი. ამ კრების ოქმი გვაწვდის: „პრ.-დოც. ივ. ჯავახიშვილმა წარმოიხიქვა ხიტივეა სამოქმედო გეგმის შესახებ. უწინარეს ყოვლისა ივ. ჯავახიშვილი შეეხო უნივერსიტეტის ნიუთიერ მხარეს“.¹² ბუნებრივია, ეს არსებითი საკითხი იყო და სათანადო ღონისძიებების გატარებას მოითხოვდა. „მოხსენების მყარე ნაწილში

¹⁰ იხ. ქართული უნივერსიტეტის ვახდების ძირითადი დებულებანი, შედგენილი ივანე ჯავახიშვილის მიერ, ცხა (თბ.), ფონ. რ. - 471, საქ. 27, ფურ. 33-35, საისტორიო მუამბე, 21-22, თბ., 1967, თბ. გვ. 336-339.

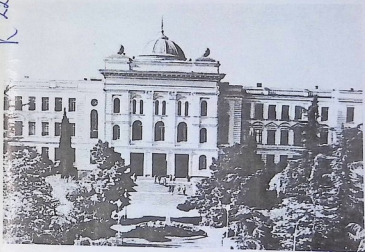
¹¹ ს. ჯორბენაძე, დახახ. ნაშრ. გვ. 17.

¹² იხ. ცხა (თბ.), ფონ. რ. - 471, საქ. 3-ა, ფურ. 3, 4; საისტორიო მუამბე, 21-22, 1967, გვ. 334-335.

1.

K 229. 368
3

საქართველოს
მეცნიერებათა
აქადემიის მუზეუმი

ИЗДАНИЕ
1913

3.

4.

5.

იუ. ჯავახიშვილი შეეხო სამოსწავლო საქმის დაყენებას. მისი აზრით, ამთავითვე შეიძლება დაარსდეს ფაკულტეტი სობრმნისმეტყველებისა. ეს ფაკულტეტი შეიცავს პუმიანურ სამეცნიერო საგნებს - როგორც მაგალითად, ფილოსოფიას, საისტორიო, საფილოლოგიო და სპეციალურ საგნებს - ბუნებისმეტყველებისას და მათემატიკისას... თუ ამთავითვე საბუნებისმეტყველო განყოფილების გახსნა შეუძლებელია, მაშინ რაღაც სამკურნალო ფაკულტეტის პირველი ორი კურსი იგოვეა, რაც საბუნებისმეტყველო განყოფილებისა, ორი წლის შემდეგ შესაძლებელია მოეწიოს სამკურნალო ფაკულტეტი...¹³

ამის შემდეგ იუ. ჯავახიშვილმა კრებას განუმარტა, რომ უნივერსიტეტის ისტორიულ-ფილოლოგიურ განყოფილებაზე ისწავლიან არაბულ და სპარსულ ენებსაც და „უნივერსიტეტი გაგზავნის ამ ქვეყნებში თვალსაჩინო მოწაფეთ მეცნიერებაში გასაწვრთნელად და მერე მათვე გამოიყენებს თავისთვის“.¹⁴

იუ. ჯავახიშვილის საქმიანი და შთამბეჭდავი მოხსენება ყურადღებით მოისმინეს და მადლობა გადაუხადეს.

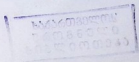
ქართული ხალხი დიდი კმაყოფილებით გამოეხმაურა ამ მოვლენას. შესაწირავის ხაზით დიდი რაოდენობით შემოდიოდა თანხა, თანაც თავის მორალურ მხარდაჭერას უცხადებდნენ იუ. ჯავახიშვილს. უნივერსიტეტის დაარსებისათვის საქმიანობას სახელმწიფოებრივ მცხოვრები ქართველებიც გამოეხმაურნენ. ისინი თავიანთ მორალურ მხარდაჭერასთან ერთად მატერიალურადაც ეხმარებოდნენ ამ იდეის განხორციელებას. ცალკე აღნიშნას იმ სახურებს ის ფაქტი, რომ გამოჩენილმა სომეხმა მწერალმა ოუანგს თუმანიანმა უნივერსიტეტს შესწირა 100 მანეთი ოქროთი, თანაც წერდა: „მხოლოდ მეცნიერებას, ლიტერატურასა და ხელოვნებას შეუძლია ამოაყოს ის უფსკრული, რომელიც აცალკევებს ხალხებს და მხოლოდ მათ შეუძლიათ შექმნან მომავალი უკეთესი ცხოვრება და ნამდვილი ადამიანი...“

მე აღტაცებით წარმოვიდგენ ხალხისა და კეთილშობილ ქართველს, რომელიც მშობლიურ ენაზე მიიღებს უსაძლეს განათლებას. (1917 წ. 25 ოქტომბერი)“.

როგორც ნანს, სომეხი ხალხის ჭეშმარიტი შვილის ამ მისაღმებას დიდი გამამხნეველი გავლენა მოუხდენია ქართველებზე.

¹³ იხ. ცხა (თბ.), ფონ. რ - 471, საქ. 3-ა, ფურ. 3, 4; საისტორიო მთამბე, 21-22, 1967, გვ. 334-335.

¹⁴ იქვე.

ქართული უნივერსიტეტის საზოგადოების გამგეობამ სამადლობო-
ლო წერილით უპასუხა ოქანეს თუმანიანს.¹⁵

საუნივერსიტეტო ფონდის შექმნაში, ცალკეულ პიროვნებათა
გარდა, მონაწილეობდა სხვადასხვა საზოგადოება. ამგვარად, თან-
დათან იზრდებოდა თანხა და მოზანიც რეალური ხდებოდა. დღის
წესრიგში დადგა პროფესორ-მასწავლებელთა შერჩევის საქმე. 1917
წლის 9 ოქტომბერს შედგა ქართული უნივერსიტეტის საზოგადოე-
ბის გამგეობისა და საფინანსო კომისიის გაერთიანებული კრება,
რომელმაც სწორედ ეს საკითხი განიხილა და წერილით მიმართა
ივ. ჯავახიშვილს:

„დიდად პატივცემულო ბატონო ივანე ალექსანდრეს ძე!“

ამა წლის 9 ოქტომბერს ქართულ უნივერსიტეტის საზოგადოების გამგეობ-
ამ და საფინანსო კომისიამ თავის პირველ შეერთებულ კრებაზედ, სხვებულ
უნივერსიტეტის წესდების პირობად დებულებათა თანახმად დაადგინა: ქარ-
თულ უნივერსიტეტისათვის პროფესორების მოწვევა და პროფესორთა კოლე-
გიის შედგენა მოგენდით თქვენ, სოფორისის უნივერსიტეტის დამსახურებულ
პროფესორს ბ-ნ პეტრე გრიგოლის ძე მელაქიშვილს და მისივეის უნივერსი-
ტეტის დოცენტს ანდრია მისიელის ძე რაზმაძეს.

განსაკუთრებულ სიამოვნებად მიეთვლით გაუწყოთ ეს დადგენილება და
გთხოვთ კითხვ ინებოთ იკისროთ ეს საქმე და შედეგი თქვენის შთაბნებუ-
ლი მოქმედებისა ზემოხსენებულ პირებთან აღნობით გამგეობას.

გამგეობის თავმჯდომარე“ (ხელმოწერა)¹⁶

1917 წლის 26 ნოემბერს ექვთიმე თაყაიშვილის ბინაზე შედგა
საზოგადოების მიერ გამოყოფილი აკადემიური კომისიის სხდომა,
რომელსაც დაეხწრნენ: ივ. ჯავახიშვილი, კ. კაკელიძე, ფ. გოგი-
ნაიშვილი, დ. უზნაძე, აკ. შანიძე. სხდომის თავმჯდომარე იყო
ივ. ჯავახიშვილი, მდივანი - ა. შანიძე. მიღებულ იქნა დადგენილე-
ბა, რომ დაარსებულყო ერთი - სობრმისმეტყველების ფაკულტე-
ტი, რომელსაც ექნებოდა 3 განყოფილება: 1) პედაგოგიკური მეცნიერე-
ბათა (ფილოსოფია, ისტორია, ლიტერატურა, ენათმეცნიერება,
სოციალური მეცნიერებანი, პედაგოგიკა), 2) სამათემატიკო,
3) საბუნებისმეტყველო. პირველ რიგში პედაგოგიკურ მეცნიერე-
ბათა განყოფილება უნდა გახსნილიყო. ფ. გოგინაიშვილს დაეუღლა

¹⁵ ს. ჯორბენაძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 21.

¹⁶ იხ. ცხა (თბ.), ფონ. 471, საქ. 27. ფურ. 25; საისტორიო მოამბე, 21-22. თბ., 1967, გვ. 336.

უნივერსიტეტისათვის ქართული გიმნაზიის შენობის მიღების საკითხის მოგვარება.¹⁷

1917 წლის 6 დეკემბერს შედგა ქართული უნივერსიტეტის გამგეობისა და საფინანსო კომისიის გაერთიანებული სხდომა. ივ. ჯავახიშვილმა დამხმარულთა გააცნო უნივერსიტეტის საკარავლო ხარჯთაღრიცხვა და წასაკითხი ხაზგების წესსა. სამწუხაროდ, უმრავლესობამ უსახსრობის გამო არ დაუჭირა მხარი უნივერსიტეტის გასსნას. ეს იფანე ჯავახიშვილის პირველი მარცხი იყო.

1917 წლის 8 დეკემბერს უნივერსიტეტის მომავალ პროფესორებს (ფ. გოგინიაშვილი, კ. კეკელიძე, ი. ყოყშიძე, ა. შანიძე) ივ. ჯავახიშვილმა აუწყო, რომ უნივერსიტეტის ძირითადი დებულება დამტკიცებული იყო. ამასთან განიხილა ფ. გოგინიაშვილის მიერ წარმოდგენილი ხარჯთაღრიცხვის პროექტი.

დეკემბრის დამლევის პრესაში გამოქვეყნდა განცხადება ქართულ უნივერსიტეტში სტუდენტების მიღების შესახებ. ქართული უნივერსიტეტის პროფესორთა კოლეგიის პირველი ოფიციალური სხდომა 1918 წლის 13 იანვარს შედგა. სხდომას ესწრებოდნენ:

პ. მელიქიშვილი, ივ. ჯავახიშვილი, ა. შანიძე, ფ. გოგინიაშვილი, კ. თაყაიშვილი, შ. ნუცუბიძე, ი. ყოყშიძე, თაქეზ დომარუბაძე

პ. მელიქიშვილი, მდიუახი იყო ა. შანიძე. აირჩიეს უნივერსიტეტის გამგეობა და ჯავახიშვილს მიმართეს თხოვნით, თავს ედო უნივერსიტეტის რექტორობა. ამ წინადადებაზე ივ. ჯავახიშვილმა კატეგორიული უარი განაცხადა და თავის მხრივ სხდომას მოუწოდა, რექტორად პეტრე მელიქიშვილი აერჩიათ, რომელიც, როგორც თვით ივ. ჯავახიშვილი აღნიშნავდა, „დიდად ცნობილი მეცნიერია, როგორც რუსეთში, ისე საზღვარგარეთ და მისი არსევა დიდ პრესტიჟს შეუქმნის ჩვენს უნივერსიტეტს“... პროფესორთა კოლეგიამ მიიღო ეს წინადადება და პეტრე მელიქიშვილი აირჩია უნივერსიტეტის რექტორად. სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტის დეკანად აირჩიეს იფანე ჯავახიშვილი; პროფესორთა საბჭოს სწავლულ მდივნად – იოსებ ყოყშიძე.

დადგა ქართველი ხალხის ისტორიაში მეტად მნიშვნელოვანი მომენტი... უნივერსიტეტის გასსნის დღე... გადაწყდა, უნივერსიტეტი გაიხსნას 1918 წლის 26 იანვარს, დაეთათ აღმამკენებლის მოსახსენებელ დღეს... ✓

... ქართული უნივერსიტეტის გამგეობის 1918 წლის 20 იანვრის სხდომის ოქმში ვკითხულობთ:

¹⁷ ეს ის შენობაა, სადაც ამჟამად უნივერსიტეტის მთავრებული – აგებული სურათმოსილვარ ხიმის კლდიაშვილის პროექტით. ის, ვახტანგ ბერიძე, სურათმოსილვარ ხიმის კლდიაშვილი, თსუ „მროშეპი“, XXXIII, თბ., 1948, გვ. 35-71.

„ ... იმ ჯაგახიშვილმა აქწეა კრებას, რომ ქართული უნივერსიტეტის გახსნა, პროფესორთა კოლეჯის თაოსნობით, განხორციელდა 26 ამა იანურისათვის. 27-ს კი დაიწება ლექციების კითხვა. უნივერსიტეტის ხაზოგადოების გამგეობამ მონაწილეობა უნდა მიიღოს უნივერსიტეტის გახსნის ზეიმში, როგორც მასპინძელმა.

ხადღეხასწაულთ კრებას გახსნის საქართველოს ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტის თავმჯდომარე. მერე ხიტყვას წარმოთქვამს უნივერსიტეტის რექტორი - პროფ. პეტრე მელიქიშვილი. შემდეგ წაკითხული იქნება უნივერსიტეტის საბჭოს მდივნის დოკ. ოსებ ყოფშიძის მიერ მოკლე ისტორია უნივერსიტეტის დაარსებისა და დახასრულ ივანე ჯაგახიშვილი წარუდგენს კრებას მოხსენებას უნივერსიტეტის მომავალ მოქმედებისას.

ამის შემდეგ ივანე ჯაგახიშვილმა წაიკითხა დღეხასწაულზე მოწვეულ დაწესებულებათა, ორგანიზაციათა, თანამდებობის პირთა და სხვათა ხია, რომელიც შეესების შემდეგ დამტკიცებული იქნა.¹⁸ უნივერსიტეტის გახსნის მოლოდინში აღფრთოვანებული მოსე ჯანაშიელი 1918 წლის 23 იანვარს წერდა: „იმ ჯაგახიშვილმა იკისრა ყველაზე დიდი ტვირთი - გუთნისდგობა თვით ქართული მიძიმე დრმადმხენელი გუთნისა... ჯაგახიშვილის მხნეობამ ყოველივე დაბრკოლება დახილია და ახალი დამპარი აგეინთო. ქართული გიმნაზიის შენობა გეიქცია ეროვნული დიდების ტაძრად, მისი პირველი უნივერსიტეტის საგანედ“.¹⁹

დადგა 26 იანვარი 1918 წლისა... ამ დღეს წყნეთის ქუჩაზე №41-ში მდებარე გიმნაზიის შენობაში გაიხსნა პირველი ქართული უმაღლესი სასწავლებელი - ქართული უნივერსიტეტი.

უამრავმა ხალხმა მოიყარა თავი. ზეიმი გაიხსნა წინასწარ განხადრული გეგმის მიხედვით. ხიტყვა წარმოთქვა უნივერსიტეტის რექტორმა პ. მელიქიშვილმა, ი. ყოფშიძემ წაიკითხა მოხსენება ქართული უნივერსიტეტის დაარსების ისტორიის შესახებ. ახადდაარსებულ უნივერსიტეტს მიეხადმხენ სხვადასხვა (რუსული, სომხური, ასურბაიჯანული, პოლონური და ა. შ.) კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებათა წარმომადგენლები. მოვიდა ბეერი მიხალოცი დეკუშა. სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქმა კირიონ II-მ ამ დღეს საგანგებო პარაკლისი გადაიხადა.

ზეიმის დახასრულს გათეადისწინებული იყო იმ ჯაგახიშვილის ლექცია, მაგრამ ხადხის ხიმრავლის გამო ეს ვერ მოხერხდა. ქართულ უნივერსიტეტში პირველი ლექცია წაიკითხა იმ ჯაგახი-

¹⁸ იხ. ცხა (თბ.), ყოინ. რ.-471, საქ 3-ა, ყურ. 12; საისტორიო მოამბე, 21-22, თბ., 1947, გვ. 339.

¹⁹ ვახ. „საქართველო“, 1918, №23.

შეიღმა 1918 წლის 30 იანვარს,²⁰ ლექციის თემა ასეთი იყო: „ადამიანის პიროვნება და მისი მნიშვნელობა ძველ ქართულ საბ- სტორიო-საეტილოზოეო მწერლობასა და ცხოვრებაში“.

ახე დაიწყო ქართული უნივერსიტეტის მაჯისცემა. თბილისის უნივერსიტეტის გამგეობის მიერ დამტკიცებული, უნივერსიტეტის პროფესორთა, მეცნიერ ხელმძღვანელთა და ლექტორთა შემადგენლობა 1918 წლის პირველი სემესტრისათვის ასეთი იყო: პროფესორი - 7, პროფესორის მოადგილე - 5, მეცნიერ-ხელმძღვანელი - 2, ლექტორი - 4, ხელ - 18 თანამშრომელი.

გახსნისას უნივერსიტეტში 369 სტუდენტი იყო. 89 - თავისუფალი მსმენელი. 1919 წლისთვის სტუდენტთა რიცხვმა 2500-ს გადააჭარბა.

უნივერსიტეტის მესვეურები ცდილობდნენ პირველი ქართული უმაღლესი სასწავლებლის ავტორიტეტის აღდგენას. პ. მელიქიშვილისა და თვ. ჯავახიშვილის წარდგინებით პროფესორთა საბჭომ 1918 წლის 15 მარტს თავის საპატიო წევრად (საპატიო პროფესორად) აირჩია აკადემიკოსი ნიკოლოზ პავლევი ძე კონდაკოვი (1844-1925 წწ.), გამოიწვიოდა ხელოვნებათმცოდნე (იკლავდა ქართულ ხელოვნებასაც). ეს მნიშვნელოვანი ფაქტი იყო. ქართული უნივერსიტეტი თანდათან მასშტაბური ხდებოდა.

აღსანიშნავია თვ. ჯავახიშვილის ზრუნვა უნივერსიტეტის წიგნადი ფონდის გაზრდისათვის. ხაარქივო მასალებში შემორჩენილია თვ. ჯავახიშვილის მიმართვა ჭიათურის შავი ქვის მრეწველთა საბჭოსადმი უნივერსიტეტის წიგნთხაცვისათვის ზოგერთი წიგნის შეწირვის შესახებ. ამ მიმართვამ ფართო გამოხმაურება პოვა. უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკას გადაეცა მრავალი ძვირფასი წიგნი. მათ შორის არის დავით ხარაჯიშვილის მოკლე ბიბლიოთეკა. გ. კორდანიამ უნივერსიტეტს გადასცა 282 სახელწოდების 460 ტომი და ხელნაწერები. ახე მდიდრდებოდა თანდათან უნივერსიტეტის წიგნთხაცვა.

თვ. ჯავახიშვილის დიდი, დაუღალავმა შრომამ თავისი ნაყოფი გამოიღო. უნივერსიტეტი აღმავლობის გზას დაადგა. თუთონ მეცნიერი გადაადგილობას უსიდა და 1919 წლის 11 დეკემბერს ფაკულტეტს მიმართავდა: „ორი წლის და ნახევრის განუწყვეტელი მუშაობისაგან უნივერსიტეტის გამგეობაში და ფაკულტეტში მეტად დაეღალე და ამიტომ დეკანობას თავს ვანებებ. ვთხოვთ ახალი დეკანის არჩევა დაუყოვნებლივ მოხდეს“.²¹ ამავე წლის 17 დე-

²⁰ ნ. ჯორბენაძე, პირველი ლექცია თბილისის უნივერსიტეტში (წაკითხული იქნა ჯავახიშვილის მიერ), გაზ. თბილისის უნივერსიტეტი, 1966 წ. თებერვალი.

²¹ ცხა (თბ.), რ - 471, ხაქ. 26, ფურ. 113; საისტორიო მოამბე, 21-22, თბ., 1967, გვ. 369.

კემბერს მეცნიერი განცხადებით მიმართავს უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭოს თავმჯდომარეს:

„ბატონო თავმჯდომარე! თუ ვინცობაა პროფესორთა საბჭოს კრებაზე წემი კანდიდატურა წამოყენებული იქნა უნივერსიტეტის რექტორობის თანამდებობაზე არჩევის დროს, გთხოვთ ამ წემი წერილობითი განცხადებით აწყოთ საბჭოს, რომ მე უარს ვამბობ მეტისმეტი დაღვლილობის გამო კანდიდატობაზე და თანაც გთხოვთ იმ პირთა სიიდან, რომელთაც რექტორობაზე კენჭი ვერებათ, წემი გვარი ამოშალოთ“²²

პროფესორთა საბჭომ ვერ გაითვალისწინა მეცნიერის ეს თხოვნა, რადგან იმხანად მიაჩნდათ, რომ თუ ივ. ჯავახიშვილი თავისი წვეული ვერგიულობით არ საუდგებოდა სათავეში უნივერსიტეტს, შეიძლებოდა ეს დიდი წამოწევა ნახაშლელოდ განწირულიყო...

1919 წლის 24 დეკემბერს ივ. ჯავახიშვილი არსებულ იქნა რექტორად. ამ თანამდებობაზე იგი 1926 წლის 24 ივნისამდე შეშაობდა. ეს დრო ივ. ჯავახიშვილმა უნივერსიტეტის შემდგომ კეთილდღეობას მიახმარა. მისი საზრუნავი და სამოქმედო არე მრავალმხრივი იყო. იგი ცდილობს, გაზარდოს და აამაღლოს უნივერსიტეტის პროფესურის დონე, იბრძვის პროფესორ-მასწავლებელთა პირობების გაუმჯობესებისათვის, იწვევს საკვიალისტებს სხვადასხვა ქვეყნიდან, აყენებს საკითხს უნივერსიტეტისათვის სტამბის გადაცემის თაობაზე და სხვ.

ივ. ჯავახიშვილი თავის ხიტევაში 1925 წლის მარტში სრულიად საკავშირო ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის მეხამე სესიაზე (თბილისში) ამბობდა: „... თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, გარდა თავისი უშუალო ამოცანის სამსახურისა, იღებდა, იღებს და ყოველთვის მიიღებს აქტიურ მონაწილეობას საქართველოს მთავრობის კულტურულ აღმშენებლობაში, ხადის ახაყეაებლოდ და საკეთილდღეოდ“²³

ივ. ჯავახიშვილის მიერ დაარსებული უნივერსიტეტი თანდათან იზრდებოდა, მძლავრდებოდა, იფურნქნებოდა და საყოველთაო აღიარებას პოულობდა. თვით პირველი რექტორი პეტრე მელიქიშვილი ხმაზღდა აცხადებდა: „ივანე ჯავახიშვილი ბრძანდებდა ერთადერთი დამაარსებელი, სულისჩამდგმელი და ერთადერთი რაინდი წემი უნივერსიტეტისა, აქ მას ვერაჟინ შეკრეკება და შეუხიარება“.

1923 წელს გაზეთი „ღომისი“ წერდა:

²² ცხა (თბ.), რ - 471, საქ. 24, ვერ. 69-70; საისტორიო მთაშე. 21-22, თბ., 1967, გვ. 374.

²³ გაზ. კომუნისტი, 1925 წ. 10 მარტი.

„მხოლოდ ერთი ადამიანი ჩასწვდა გულის ხიდრძეში საქართველოს ხინამდიელეს და განაცხოველა მშვენიერი ტრადიციები ქართული ისტორიული მეცნიერებისა. ეს ადამიანია ივანე ჯავახიშვილი“.

„ივანე ჯავახიშვილი მშრალი მეცნიერი თეორეტიკოსი კი არ არის, იგი ამასთანავე ერთად არის პრაქტიკული მოღვაწე ენთუზიასტი, რომელიც თავის კეთილშობილ სულში ატარებს საქართველოსა და მეცნიერებისადმი ნაუქრობელ ცეცხლს სიყვარულისას, მხოლოდ ამ სიყვარულმა შეაძლებინა ივანე ჯავახიშვილს ყოველგვარი დაბრკოლებანი გადაეღალა და საუკუნეული საყვარა ქართული უნივერსიტეტისათვის. ქართული უნივერსიტეტი უდიდესი კულტურის შენაძენია, და საქართველოს ისტორიაშიც პირველი ქართული უნივერსიტეტის დამაარსებლის სახელი თქროს ასოებით იქნა აღბეჭდილი“.²⁴

* * *

ინტერესიკლებული არ არის ივ. ჯავახიშვილის საზოგადოებრივი მოღვაწეობის ისეთი მხარეები, როგორცაა დიდი მეცნიერის დამოკიდებულება ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებასა და საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოებასთან, აგრეთვე, მისი ზრუნვა ქართული ენციკლოპედიის შექმნისა და სამუშეო საქმისანობის უკეთ ორგანიზებისათვის.

ივ. ჯავახიშვილს მკიდრო საქმისანი კონტაქტი აქონდა ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებასთან. მეცნიერი საქართველოს ისტორიის კვლევისას ფართოდ სარგებლობდა საზოგადოების ფონდებში დაცული საბუთებით. ივ. ჯავახიშვილი ხამოვნებით გამოეხმურა საზოგადოების საგამომცემლო რედაქციის წინადადებას სახელმძღვანელოების შედგენისა და შემდგომ მათი გამოცემის შესახებ. იგი ატყობინებს რედაქციას, რომ ამ საკითხზე თავის მოწაფეებსაც მოელაპარაკა და სასურველად ნათვალეს, დაიწეროს ორი სახელმძღვანელო ენათმეცნიერებაში. აქედან, ერთი ზოგადი ენათმეცნიერების, მეორე ქართული ენათმეცნიერებისა. ამ წიგნის დაწერა თავს უდიათ იძულებ ყოფნობეხა და აკაკი შანიძეს, თავის მხრივ, ივ. ჯავახიშვილმა შესთავაზა საზოგადოებას, რომ საჭირო იყო ძველი აღმოსავლეთის ზოგადი ისტორიის შექმნა. ამ წიგნის ავტორად მან რეკომენდაცია მ. წერეთელს გაუწია. ივ. ჯავახიშვილი წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას გზამკვლევის ტიპის საცნობარო ლიტერატურის გამოცემისაც სთავაზობდა.

²⁴ გაზ. კომუნისტო, 1925 წ. 10 მარტი.

თავის მხრივ ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება დიდად აყაახებდა ივ. ჯავახიშვილის, მის ღრმად შეცნირულ შრომებს და ყოველნაირად უწყობდა ხელს მეცნიერს. 1915 წლის 15 აპრილის საზოგადოების თავმჯდომარემ გიორგი ეახბეგმა, გამგეობის წევრების სახელით, წერილით მიმართა პეტერბურგში მყოფ ივ. ჯავახიშვილს და, წესისამებრ, თანხმობა სთხოვა, რათა მისი გამოცედილი „ქართველი ერის ისტორია“ (ორივე ტომი) ჩარიცხულიყო საპრემიოდ წარდგენილ თხზულებათა სააშ. ივ. ჯავახიშვილის, როგორც მადალი რანგის მეცნიერის, დიდი მოქალაქისა და თავმდაბალი პიროვნების სახათს გახაოცარი ხისრულით ხნის მისი საპახუხო წერილი:

„პეტრეს ქალაქი“

ყოფილ პატივეულ ნემო ბატონო გიორგი! დიდად გმადლობთ თქვენცა და V. კ. გ. საზოგადოების გამგეობის წევრებსაც იმ წერილისათვის, რომელთაც თქვენ კითხვ იხებეთ და წინადადებას მადლეთ ნემს „ქალი ერის ისტორია“ (ორივე წიგნი) საპრემიოდ წარმოგუზნილ თხზულებათა სააშ. მოვითაოხს. მაგრამ ნემდა ხამწუხაროდ ამ თქვენ სურვილის აღსრულება არ შემოიღოს. ამ შემდეგ პრინციპიალურ მოსახრების გამოს. პრემიები ყველგან და სვესმაც, რახაკორეულია, იმითომ არის დაწესებული, რომ ახადგახრდა მკვლევარნი ან წახადისონ ან ქიხებრიუ დახმარება გაუწიონ შრომის დასადეკდად და ხამწუხაროდ შეშობის განსაგრძნობად. მე ნემდა საბედნიეროდ იხედავ; შეხედუბისდაგვარად ვემწობ და ნემითის არც; რაიმე წახადისებდა საქირო და არც ქიხებრიუ დახმარება; უნივერსიტეტის დოცენტობა მე, თუმცა დიხს არა, მაგრამ მანც; სახსარს მადლეს ამითანა პირობებში სწეობრივად შექმნელებლად მიმანია სხეებს, რომელთაც წახადისებდაცა და დახმარებაც; სქიროთ, შევეცილდო. მე კარგად ვიცი, რომ სახლვარგარეთაც; და რუსეთშიაც; აკადემიებში და სხვა შეხატევის დაწესებულებებში ბევრს ნემზე უფრო მეტად დამსახურებულხა და ქიხებრივად უსურნეველყოფილ მეცნიერებს წარუდგონათ სოღმე საპრემიოდ თავიანთი თხზულებები, მაგრამ მე ყოველთვის ახე ვუიქრობდი და ესედაც; მყინია, რომ აქ საქიბარი არაფერია და მათ მკაღლის მე ვერ წავებათ; აი იხ მოსახრებანი, რომელიც; მათედებს ნემს უკანასკნელი თხზულება საპრემიოდ არ წარმოვადგინო.

ქარგებლბთ შემოსევეით და ვაქირობებ გამგეობას, რომ მათის გახელს, ან იენისში მე პირობისამებრ გადაეცემ საქართველოს ისტორიის სახელმძღვანელოს (მე-XIII ხ. დახდეგამდე) და ვიხეუ საგამომცემლო ხეკქიას, რომ ამ წიგნის დაბეკვლისათვის საქირო თანხა გადახდოს.

თქენი გულწრფელი პატივისცემული
ივანე ჯავახიშვილი²⁵

ივ. ჯავახიშვილის „ქართველი ერის ისტორიის“ ტომები წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების მეხვეურებს აღარ შეუტა-

²⁵ ცხა (თბ.), უფნ. 481, საქ. 1378 უფრ. 90-93; საისტორიო მისამგ. 21-22, თბ., 1967, გვ. 328-329.

ნიათ ხაში და არც პრესით დაუჯიდდებით. ამით არაფერი მოსკლდება მათ ღირსება-მნიშვნელობას. ეს ნაშრომები დღესაც სამაგიდო წიგნებია საქართველოს ისტორიით დაინტერესებულ მკვლევართათვის, ნეწი ხელხისათვის კი წარსულის ისტორიის შესწავლის შესანიშნავი წყაროა.

ქართული ხაისტორიო მეცნიერების განვითარებაში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ხაისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოებამ, რომელიც 1907 წელს შეიქმნა ექვთიმე თაყაიშვილის ინიციატივით. ამ საზოგადოებამ მოხსნა დაიხასია, შეფეროვებისა, შეენახა და შეესწავლა ისტორიული, არქეოლოგიური, ანთროპოლოგიური, ლიტერატურული და ეთნოგრაფიული მასალები, როგორც ძველი საქართველოსი, ასევე მთელი კავკასიისა და მისი მოსაზღვრე ქვეყნებისა. იუ. ჯაფარიშვილი იმთავითვე აქტიურად წავა ხაზოგადოების საქმიანობაში. პეტერბურგიდან საქართველოში დაბრუნებული მეცნიერი ქართული უნივერსიტეტის რექტორის მეშვეობით საპროფესორული და საპატიო მოვალეობის შესრულებასთან ერთად ხაისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების თავმჯდომარედ (1921-31 წწ.) შემოიხატა. საზოგადოებამ ბევრი ხაინტერესი და ხაარგებული საქმე გააკეთა. მან შემოიკრიბა იმ დროის ყველა გამოხეხილი მოღვაწე და ხაღვქციო საქმიანობით თუ ექსპედიციების მოწოდებით მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა ქართული ისტორიული მეცნიერების განვითარების საქმეში.

ამ ხამოცდაათოდე წლის წინ ქართველმა პროგრესულად მოაზროვნე მოღვაწეებმა მოიწადინეს ენციკლოპედიის გამოცემა. ამ საქმეს ხათავეში ედგნენ რუსეთის უმაღლეს სასწავლებლებში მოღვაწე სწავლულები: პეტერბურგის უნივერსიტეტის პროფესორი ალექსანდრე ცაგარელი, ოდესის უნივერსიტეტის პროფესორი ეახიდ პეტრიაშვილი და მოსკოვის დაზარდესის სახელობის აღმოსავლურ ენათა ინსტიტუტის პროფესორი ალექსანდრე ხახანაშვილი.²⁶

²⁶ იხ. ქ. კონწარაშვილი, ისტორიის ხაურადლები ფურცული, ლიტერატურული საქართველო, 1974, №13; რ. მუტერელი, ისტორიის ხაურადლები, მნათობი, 1974, №9, გვ. 159-166.

„საქართველოს ენციკლოპედიის“ გამოსაცემად შეიქმნა ამხანაგობა „ცისკარი“, რომლის გამგეობაში შევიდნენ: ა. გორგჯიანი, შ. შიშიანი, ფ. გოგინიაშვილი, პ. გოთუა, პ. თუმანიშვილი, კ. თუმანიშვილი და ა. მაჭავარიანი; მოწვეულ იქნენ მ. თაყაიშვილი, მ. თამარაშვილი, კოსტოპოხი კირიონი, ნ. მარი, ივ. ჯავახიშვილი, მ. ჯანაშვილი, პ. მელიქიშვილი და სხვ.

შეიქმნა დაახლოებით პროგრამაც, მაგრამ მასინდელმა პირობებმა საშუალება არ მისცა ჩვენს სახელოვან სწავლულებს და მათ თანამოსწრეებს, ენციკლოპედიის გამოცემის პატრონულ საქმე განეხორციელებინათ.

უაღრესად დიდწინაშეხელოვანი მოვლენა იყო მთავრობის მიერ ხათანადო გადაწყვეტილებათა მიღება ამერიკაეკსპის ენციკლოპედიის გამოცემის შესახებ. ამის მოხვეა საკავშირო კ.პ. ამერიკაეკსპის სამხედრო კომიტეტის 1932 წლის 25 სექტემბრის დადგენილება, რომლის მიხედვითაც გადაწყდა ცალ-ცალკე ყოფილიყო გამოცემული ენციკლოპედიები ქართულ, ხომალურ და აზერბაიჯანულ ენებზე. ამ დადგენილების საფუძველზე საქართველოს კ.პ. (ბ) ცენტრალურმა კომიტეტმა და საქართველოს ცენტრალურმა აღმასრულებელმა კომიტეტმა გამოეყო „ქართული საბჭოთა დიდი ენციკლოპედიის“ ხარუდაქცოი კოდეგია, რომელმაც ფართო ხაორ განიზაციო მუშაობა გაშლდა. შემორჩენილი საარქიეო მახაღ ნათლად გეიეეებებს ივ. ჯავახიშვილის აქტორ მონაწილოებას საქეციკლოპედიო საქმიანობაში. იგი იყო აეტორი სტატიების ფეოდალური ხანის საქართველოს ისტორიის სხეადასხეა საკოთის შესახებ. ქართული საბჭოთა ენციკლოპედიის პირველ ტომისათვის მზად იყო ივ. ჯავახიშვილის სტატიები: „ანბან“, „ანდრია მოციქული“ და სხვ. ეს სტატიები დღესაცაა შემორჩენილი (სხეადასხეა მიხეის გამო იმხანად ქართული ენციკლოპედიის გამოცემა ვერ მოხერხდა). ისინი მდღადმეცნიერულ დონეზეა და წერილი და სამართლიანად მოიპოვა თავისი ადგილი ახლახან გამოცემულ „ქართულ საბჭოთა ენციკლოპედიაში“.

ახე რომ, ივ. ჯავახიშვილის მეცნიერული ხითბოს დიდი მადღ ქართულ ენციკლოპედიაზე გადახწვდა და ჯერ კიდევ ჩვენი სუკუნის 30-იანი წლების დასაწყისში დარგულმა მეცნიერულმთხელმა თავისი დიდი ნაყოფი შემდგომშიც გვაგვსა.

* * *

ივ. ჯავახიშვილი ყოველთვის ეურადღებით ეკიდებოდა სამუხეუმო საქმიანობას. 1931 წელს იგი საქართველოს მეხეუმის მეცნიერ-კონსულტანტად დაინიშნა. აქედან მოყოლებული იწეებ

თუ ჯავახიშვილის ფართო მოღვაწეობა მუხეჟმში, მეცნიერი ნების საკითხებს საქართველოს მუხეჟმში საისტორიო განყოფილების დაარსების შესახებ, როგორც ჩანს, ამ წინადადებას თავდაპირველად მუხეჟმის ზოგიერთი თანამშრომელი თანაგრძნობით არ შეხვედრია, თუ ჯავახიშვილი კი მოელი ძალით განაგრძობდა მისი დაარსების აუცილებლობის მტკიცებას.

1936 წ. მუხეჟმში შეიქმნა ისტორიის განყოფილება. დაარსებიდან ხიციორცილის უკანასკნელ წუთამდე ამ განყოფილებას განაგებდა თუ ჯავახიშვილი. მან შეადგინა მუხეჟმის მუშაობის გარდაქმნის პროექტი, რომელშიც მუხეჟმისათვის მეცნიერ-მუშაკების მომზადებას დიდი ავგილი დაეთმო.²⁷

თუ ჯავახიშვილის ღრმა მეცნიერული ცოდნა, დიდი ნიჭიერება და ფაქიზი გემოვნება თავიდანაღივ გამოიჩინა შოთა რუსთაველის „აფეხისბტყაოხის“ 750 წლისთავისადმი მიძღვნილი საუბილუო გამოფენის მოწყობისას, რომელსაც იგი უშუალოდ ხელმძღვანელობდა; მეცნიერმა მეტად ხაერადღებო მოხაზრებები გამოთქვა არქეოლოგიური გამოფენის მოწყობის თაობაზე. უერადღება გაამახვილა არა მხოლოდ გამოფენის სტრუქტურის, არამედ მუხეჟმის მუშაობისა და, კერძოდ, არქეოლოგიური მასალის გამოფენების თვალსაზრისით.²⁸ იგი უდიდესი ხამოვნებით აღნიშნავდა იმ ფაქტს, რომ საქართველოს მუხეჟმის ამ განყოფილებაში დატყული მნიშვნელოვანი და საინტერესო არქეოლოგიური ხაგანძური, რომელიც აქამდე უიმედოდ იყო მივიწყებული და ფართო ხაზოგადოებისათვის ხრუციებით მიუწვდომელი რნებოდა, ახლა გამოიფინებოდა და ყველა დაინტერესებულს მისი ნახეა და შესწავლა შეეძლებოდა.

თუ ჯავახიშვილი ხაზს უხეამდა იმ გარემოებასაც, რომ არქეოლოგიური მასალის გამოფენას დიდი ადმხრდელიობით მნიშვნელობა აქონდა.

თუ ჯავახიშვილმა ხამუხეჟმში მუშაობის ყველა დრგის გარდაქმნა-გაუმჯობესების ხაქმში თავისი დიდი წვლილი შეიტანა.

* * *

თუ ჯავახიშვილის მეტად ფართო პღანის ხაზოგადოებრივი მოღვაწეობა კეშმარტად ნათელი მაგალითია ხამშობლოს, ხადის წინადა, უანგარო ხიყვარულისა, დუთური ნიჭით უხეად მომადლებული ერისკაცი თავის ხაქმიანობას ხეუნი ქეუენის აღ-

²⁷ დ. ვერტიშვილი, თანე ჯავახიშვილი, თბ., 1968, გე- 204.
²⁸ იქვე.

მაკლობის ხაქმეს ახსრდა. იუ ჯაჯახიშვილმა იმ დროს დაიწყო ხაზოგადობრივი მოღვაწეობა, როცა, თიანე მთაწმინდელის ხიტყვებით რომ ეთქვათ: „ქართლისა ქუეყანა დიდად ნაკლულქვან არს წიგნთაგან და მრავალნი წიგნნი აკლთან“ და ექვთიმე მთაწმინდელისადმი მიმართული მისივე ხიტყვები შეიძლება პირდაპირ მიუკუხადავთ იუ ჯაჯახიშვილს: „ეხედავ, რომელ ღმერთსა მოუმაღლებია შენდა: აწ იღუაწქ, რათა განამრავლო ხსენიდელო შენი ღვთისაგან“. იუ ჯაჯახიშვილმა ჭკმსართად ბეჭრი „იღუაწა“ – იმ დროის ხაზოგადობრივი ცხოვრების ყველა სფეროს იუ ჯაჯახიშვილის მადლიანი, მადლმოქალაქეობრივი ღვაწლის ნათელი ბეჭედი ახის.

იუ ჯაჯახიშვილის მადლი მუცნიურული პრინციპებიდან გამომდინარე, დრმა ინტერესები ფარუანახაყოთ დახტრიალდება ქართული ერის კულტურის საკითხებს. იუ ჯაჯახიშვილი კარგად იცნობდა სუენი ქვეყნის თუ ევროპის ხელოვნებაში არსებულ შუ მოქმედებით მიმდინარეობებს და, ამდენად, მას პქონდა თავისი დამოკიდებულება, როგორც ყველა მოელენისა და მუცნიურული თეორიისადმი სოგადად, ისე კონკრეტულად ხელოვნების საკითხუბისადმი. შემთხვევითი არ ყოფილა, რომ იუ ჯაჯახიშვილმა დავმო კონსტრუქტივისი არქიტექტურაში ჯერ კიდევ მამის, როცა ეს მიმდინარეობა თავის არხებობახ იწვევდა; დავმო მხატვრობაში შიმველი სიუექტურობა და მხარი დაუქტრა სინამდვილის ნათულ და მართებულ ფერებში ახახუახ. ხრულიადაც არ ყოფილა შემთხვევითი, რომ „ქართული ხელოვნების საკითხებიც, ქართული ხელოვნების წარსულის შესწავლაც, ხელისშეწეობა დღეუანდელი აღმავლობისათვის და მისი მიმავალი ბედი თიანე ჯაჯახიშვილისათვის ისევე ძვირფახნი და ახლონი იყენენ, როგორც ქართული კულტურის სევა საკითხებიც“.²⁹

იუ ჯაჯახიშვილი ქართული უნივერსიტეტის დაარსების უმად შუულგა ქართული ხელოვნების ისტორიის კათედრის შექმნისათვის ზრუნუახ. ეს ნაკარნახევი თუ იმ გარემოებით, რომ აღნიშნული დისციპლინის ხათანაყო დონესე სწავლება დონისძიებათა მოელი რიგის გატარებას მოითხოვდა, უპირველესად, საჭირო თუ კადრუბის მიმწადებასე ზრუნუახ, თელსახინოებათა დამწადება და ხელომდევანელოების შექმნა-მონახუა. მატერიალური კულტურის ძეგლების შესწავლის მიზნით აუცილებელი თუ ადვილებსე კულუვაიებითი სამქმსოების ნატარება. აკად. ვ. სუბინაშვილი ივანებს, რომ „თიანე ჯაჯახიშვილის მხრით ყოველთვის დიდ ყუ

²⁹ ვ. სუბინაშვილი, აკად. იუ ჯაჯახიშვილის გარდაცედელების პირული წდისთავუბათვის, უნამქის მოამბე, XII, თბ., 1942, გვ. 272.

რადღებას იქცეოდა (მატერიალური კულტურის ისტორიის საკითხები - რ. მ.), არახდროს არ საჭიროებდა რაიმე პრცედენტულობას. იქნებ ჯავახიშვილს საქმის ექვლა ასეთი რეალური მითხიხნილება, შეიძლება ითქვას, სიტყვის უთქმელად ეხმოდა, არც თუითონ ხარჯავდა სიტყვებს, ექვლა ღონისძიებას ღებულობდა და მათი ხისრულეში მოხაყვანად შესაყურ განკარგულებებს იძლეოდა.³⁰ ბუნებრივია, იყ ჯავახიშვილის ასეთმა მონდომებამ და დიდმა დაინტერესებამ ხელი შეუწყო და დროულად გადაჭრა ხელოენების მეცნიერების კაბინეტის შექმნის საკითხი. ბუნებრივად, ყოველგვარი გართულების გარეშე, დამტკიცდა წარდგანილი საღმკითო კურსები, რომლებიც არ იხლუდებოდნენ ქართული ხელოენების ისტორიის საკითხებით და გარკვეულ ადგილს უთმობდნენ დახაყვით ევროპის ხელოენების ისტორიის ცალკეულ მნიშვნელოვან პრობლემებს. იყ ჯავახიშვილის უშუალო თაოსნობით და ხელდახმით გატარებული ღონისძიებები ქართული ხელოენების მონაყად მკვლევართათვის აუცილებელი პირობების შექმნას ემხახურებოდა.

იყ ჯავახიშვილი განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდა ძველი საქართველოსათვის მეტად მნიშვნელოვან მხატვრულ შემოქმედებას, პლასტიკური ხელოენების დარგებს - არქიტექტურას, სკულპტურას, ოქრომკვდლობას და სხვ. და მას ქართველი ხალხის მღალი კულტურის, დამოუკიდებლობისა და ძლიერების მძეუნებლად აღიარებდა. საგულისხმოა, რომ მას ჯერ კიდევ 1913 წელს შეუქმნაქვია ქართული ხელოენების ისტორიის შედგენის სათანადო გეგმა, ხოლო 1914 წელს, როგორც ხანს, „ქართული ხელოენების ისტორია“ უკვე მხად ქონია, ამ გამოკვლევის ერთი ნაწილი დაიბეჭდა სათაურით: "Термины искусств и главнейшие сведения о памятниках искусства и материальной культуры в древнегрузинской литературе".³¹

განსაკუთრებით უნდა გამოეყოთ იყ ჯავახიშვილის ღვაწლი ქართული კულტურის ძეგლების დაცვის საქმეში. მეცნიერი იწონებდა ქართულ ხელოენისა ხსოგადოებისა³² და ქართველი მხატვრების საშეილიშვილო საქმიანობას ძველი ქართული მხატვრობის ნაშთების გადარუნებისა და გადმოღების მიხნით. იგი აღ-

³⁰ ე. ნუბინაშვილი, აყად, იყ ჯავახიშვილის გარდაცყაღების პირველი წლისთაყო-სათვის, ენამკის მოამბე, XII, თბ., 1942, გვ. 272.

³¹ Христианский Восток. С.-Петербург, т. III, вып. 1, 1914, гв. 17-31.

³² ქართულ ხელოენისა ხსოგადოება 1911 წელს ნამოყალიბდა, ფართო საქმიანობა დაიწყო 1912 წლიდან. ხსოგადოების კომიტეტის პირველი თავმჯდომარე იყო გიორგი ერუელი, მღიანი - თისებ გვაყლაშვილი, საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ გადაყიდა ხელოენისა კავშირად, რომლის პასახე ნამოყალიბდა საქართველოს მეხეყმის ფონდი და ბიბლიოთეკა.

ტაცებული იყო ნაბახტევში მომუშავე მხატვრების (დ. გუდიაშვილი, გ. კრიხთაი, მ. თაიძე და მისი ვაჟი ერეკლე, მ. ჭიაურელი და დ. შვეარდნაძე) საქმიანობა უანგარო სიყვარულით, რაც დაწვებული დიდი აღდგენითი საქმიანობის ნაყოფიერების საწინდარი ხანდა.³³ იმ ჯავახიშვილი მოიხვედდა, რომ საჭირო იყო კულტურის ძეგლების დაცვა-აღდგენის საქმის დროული ხელშეწყობა და გარკვეული, მიზანშეწონილი სამოქმედო გეგმა.

იმ ჯავახიშვილმა 1916 წლის აგვისტოში საგანგებო მოხსენება წარუდგინა ქართულ ხელოვნათა საზოგადოების გამგეობას.³⁴ ამ პატარა მოხსენებით - წერდა მეცნიერი - მეც ნემს თავს ნებას ვაძლევ... მომავლისათვის საჭირო სამოქმედო გეგმა შექმნებისდაგვარად გამოვარკეოთ და ქართულ ხელოვნათა საზოგადოებას ვთხოვ განიხილოს იგი და ამავე საგანზე ჯეროვან მხჯელობის შემდგომ თავისი სამოქმედო გეგმა შემუშავოს, ხოლო შემდეგ მის განხორციელებას შეუდგეს“.³⁵

ქართულ ხელოვნათა საზოგადოებამ, როგორც ცნობილია, თავისი საქმიანობის ერთ-ერთ მთავარ მიზნად დაიხაზა ქართული ხელოვნების ძეგლების დაცვა-აღდგენა. იმ ჯავახიშვილი მიუხაღმებოდა ამგვარ თაობნობას და მიზნის მიღწევისა და განხრახუნო წადილის შესასრულებლად საზოგადოებას თავისი მოხარებებს სთავაზობდა. ამოცანის შესასრულებლად იმ ჯავახიშვილის შეხედულებით სამი გზა არსებობდა: 1) ქართული ხელოვნების ძეგლ ძეგლების შეგროვება, შენახვა და მეცნიერულ-მხატვრულ შესწავლა; 2) თანამედროვე (მხედველობაშია XX საუკუნის 10-20-იანი წლები) ქართული ეთნოგრაფიული მასალების (მინამრეწველობის სხვადასხვა დარგის ხაგნები, აგუჯკელობა, ჭურჭლეულობა და სხვა ნიმუშები) შეგროვება და შესწავლა; 3) საქართველოს ბუნების (კოიველი ხელოვნების უპირველესისა და დაუშრეტელი წყაროს - ი. ჯ.) შესწავლა და „შემოქმედებით აღბეჭდვა“.

იმ ჯავახიშვილი მოიხვედდა, რომ „სამივე უემოადინიშნული გზა ქართული ხელოვნების აღორძინებისა და აყვავებისათვის ერთნაზრად და თანასწორად არის საჭირო, რომ მრავალტოტებიან ბუბ ბურას კაკლის სეხავით ქართულ განახლებულ ხელოვნებას ვყვ

³³ ი. ლორთქიფანიძე, ნაბახტევის მხატვრობა, თბ., 1973.

³⁴ აღნიშნული მოხსენება დაცულია საქ. ხსრ მეცნიერებათა აკადემიის ქ. კმ. მუღლის სახელმძღვანელო ინსტიტუტის იმ ჯავახიშვილის სას. კაბინეტში მოხსენების ტექსტი დედნის მიხედვით უზუსტულად დაიბეჭდა 1966 წელს. იმ მუღლის მეფობარი, 1966, №7, გვ. 43-51.

³⁵ იმ ჯავახიშვილი, ქართულ ხელოვნათა საზოგადოების გამგეობის მოხსენება ძეგლის მეფობარი, 1966, №7, გვ. 43-44.

ები ღრმად და მავრად მქონდეს გამდგარი, თანაც იმ მრავალ-
 ვეროვნებითა და თავისებურებით იყოს შემკული, რომელიც კო-
 ვულ ხელოვნებას დაუქკნობდეს მშვენიერებას და ფახდაუდებელ
 ღირებულებას ანიჭებს ხოლმე“.

თუ ჯავახიშვილის აზრით, ქართული მხატვრობის ისტორიის
 სრულყოფილი შესწავლისათვის აუცილებელი იყო ქართულ ხელ-
 ნაწერებში დაცული ნახატების მხატვრულ-მეცნიერული გამოკვლე-
 ვაც, მეცნიერი ხელნაწერების მხატვრული თვალსაზრისით შეს-
 წავლას სხვადასხვა მიხნებს უსახავდა: 1) ქართულ ხელნაწერებში
 დაცული ნახატების, როგორც ხელოვნების ძეგლების, განხილვა-
 გამოკვლევა, მათი ღირსება-ნაკლის შეფასება; ფურადოვნებისა და
 ტექნიკური მხარეების შესწავლა, აგრეთვე, მათი სადაურობის
 დადგენა; 2) კამარათა მწერლობისა და სხვადასხვა არშია-სახეების
 შესწავლა, ეს, თავის მხრივ, უკავშირდება ნუქქროთების, კვდლის
 მხატვრობის ოქრონაკვდი არშიებისა და სახეების შესწავლას
 (ბუნებრივია, მათი შედარებითი განხილვა მეტად მნიშვნელოვანია
 ხელოვნების ისტორიის შესწავლისათვის); 3) ქართული ხელნა-
 წერების განხილვა ხაშვიანობრო ხელოვნების შესწავლის მიზნით,
 რათა გაირკვეს მხატვრული ანბანისა და სხვადასხვა ხელის
 (სახენაო, ხუცური და მხედრული, ასომთავრული და დაქხელიდი
 და სხვ.) განვითარების გზა.

თუ ჯავახიშვილი უდიდეს ყურადღებას აქცევდა ქართული ხუ-
 როთმოდერების ძეგლებს და მათი მეცნიერული შესწავლა პირ-
 კული რიგის ამოცანად მიანდა, მეცნიერი თუითონ პირადად იღებ-
 და გარკვეულ, მეტად ქმდით ზომებს ხუროთმოდერების ძეგლებს
 დაცვა-შენახვის უზრუნველყოფად. ქართული საზოგადოების
 წინაშე ადრეც დასმულა საკითხი ძველი ხელოვნების საგანგებო
 მუზეუმის შექმნის შესახებ, მაგრამ წინ ყოველთვის უბინაობა უდ-
 რებოდა, ამჯერად მწვავედ დადგა მუზეუმის დაარსების საკითხი,
 რადგან მეცნიერების მთავარი სამმართველოს განკარგულებაში
 მყოფი პირველხარისხიანი მხატვრული მნიშვნელობის მასალა
 დაბინაუებას მოითხოვდა. 1924 წლის აპრილში საისტორიო და
 საეთნოგრაფიო საზოგადოების საბჭოს სხდომაზე დასხვა ეს სა-
 კითხი. თუ ჯავახიშვილმა (თგი იმხანად უნივერსიტეტის რექტორი
 და საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოების თავმჯდომარე იყო)
 ამ საკითხს პრაქტიკული გადაწყვეტა მოუნახა: უნივერსიტეტის
 ეზოში მოთავსებული ეკლესია, რომელიც სხვადასხვა სამკურნეო
 საქონლის საწყობს წარმოადგენდა, უნდა გაეთავისუფლებინათ და
 გადაეცათ ხელოვნების კაბინეტისათვის, ძველი ქართული ხელო-
 ნების მუზეუმის შესაქმნელად. აკად. გ. ნუბინაშვილი იგონებს:
 „ეს წინადადება იმდენად სადად, ხწრავად და უსიტყვოდ იყო მი-

დებულო, რომ ხელმძის ოქმშიაც კი არ შეუტანიათ. ამ აზრს მსა-
რი დაუჭირა მეცნიერების მთავარმა სამმართველომაც, რომელმაც
თბილისში ჩამოტანილი და ჩამოხატანი ხიბველური გაამწვანა იყანა-
ჯავახიშვილის მიერ გადადგმული ნაბოჯით ჩაბრკველნაეროდ
მუხეუმისათვის³⁶. სამუხეუმო ხადგომის განტვირთვა, გასუთთავე
ბა-შეკეთება და დარბაზის მოშლადება ექსპოზიციისათვის ხარ-
ჯებთან იყო დაკავშირებული. ივ. ჯავახიშვილი ეველა ამ ხაკიოსს
მხარს უჭერდა და პრაქტიკულად წყვეტდა. ახე შეიქმნა ივ. ჯავ-
ხიშვილის თაოსნობითა და დახმარებით უნივერსიტეტში ძველ
ქართული ხელოვნების მუხეუმი.³⁷

ივ. ჯავახიშვილი, ქართული ხელოვნების ძველების დაცე-
შესწავლასთან ერთად, არსებით მნიშვნელობას ანიჭებდა გამოფე-
ნების ორგანიზებასა და სამუხეუმო ექსპოზიციების მოწყობას.

შოთა რუსთაველის საიუბილეო გამოფენის მადელ დონეს
ორგანიზებისათვის ივ. ჯავახიშვილმა 1937 წლის 28 იელისს მ-
მართა მთავარ საიუბილეო კომიტეტს, რათა გამოფენის აუცილე-
ბელი ხაჭორებისათვის დაებრუნებინათ რუსეთის მუხეუმებში
დაცული ქართული ხელოვნების უძვირფასესი ნიმუშები, რომელ-
ბიც სხეადასხვა დროს იყო გატანილი საქართველოდან.

ივ. ჯავახიშვილს ხელოვნების ისტორიის კვლევის ჩამორწინ-
ლობის დაძლევის გზა იმგვარად ესახებოდა, რომ უძირველესა-
უნდა გადრმავებულიყო მკვლევართა თეორიული და ისტორიულ
ცოდნა; ხუროთმოძღვრებისა და მხატვრობის დარგების განყოფ-
რებისთვის აუცილებელი იყო ხათანადო სამეცნიერო დარგების
არსებობა. მეცნიერი მადლიერებით მოისხენიებს იმ ღვაწლს, რე-
მელიც პროფ. გ. ნუბინაშვილსა (ქართული ხუროთმოძღვრების
ისტორია) და პროფ. შ. ამირანაშვილს (მხატვრობის ისტორია) მ-
უძლიდათ ქართული ხელოვნების ისტორიის კვლევაში, მაგრამ
აყენებს ხაკიოსს, რომ კვლევა უფრო ფართო მასშტაბით წარ-
მართოს. აქედან გამომდინარე, ივ. ჯავახიშვილი ხათანადო სე-
ციადლისტების მოშლადებას მოითხოვდა.

„საქართველო მოღიანად მუხეუმი - აცხადებდა ივ. ჯავახ-
იშვილი - და სეენ ამას არ ვიყენებთ. რა ხაოცარი მოვლენაა, რე-
დადებება თუ არა გაზაფხული, თითქმის სამთრის პირამდე მოედ

³⁶ გ. ნუბინაშვილი, აკად. ივ. ჯავახიშვილის გარდაცვალების პირველი წლისთავ-
სათვის, ვისიკის მთამე, XII, თბ., 1942, გვ. 274.

³⁷ ხელოვნების მუხეუმი, უნივერსიტეტის პედაგოგიურ ინსტიტუტად გადაკეთებ-
გამო, თავისი ბინიდან გამოთქანებს და რამდენიმე წლის მანოსლზე საქარულ-
ლის მუხეუმს შეკვლდა. ამ მუხეუმს სხეა სამუხეუმო ქანებასთან ერთად ს-
ფუძველი დაულო ხელოვნების მუხეუმს - „მეტეხს“, ხელთ 1941 წელს მის ბაზ-
ზე შეიქმნა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ქართული ხელოვნების
ისტორიის სექტორი.

6.

7.

8.

9.

10.

საქართველო მოელი საბჭოთა კავშირიდან და უცხოეთიდან მოსული ექსკურსანტებით იფარება. სვენ კი, ქართველებს, ისე ვერ უარება სიარული, რომ თბილისში რაცა გვაქვს, ის არა გვაქვს შესწავლილი. ბუნება საუკეთესოა; თუ ბუნებას თვალს ავარიდებთ, ვერასდროს ვერაფერს ვერ გააკეთებთ. აქ არის უწინგზობა, უნუ ბიხეოფობა, რის მოსპობაც არის საჭირო³⁸ საოცრად შთამბეჭდავია მამულიშვილი მეცნიერის ეს სიტყვები, რომელიც სვენს ხაღსს, განსაკუთრებით ახალგაზრდობას, დღესაც მოუწოდებს სამშობლოს უანგარო, თავდადებული სიყვარულისკენ, ამასთან, ალაგზნებს სამშობლოს ბუნებისა და წარსულისადმი ღრმა პასუხისმგებლობით დამოკიდებულების ცეცხლით.

ივ. ჯავახიშვილმა საგანგებოდ გამოიკვლია ქართველი ერის მატერიალური კულტურის ისტორიის ისეთი საკითხი, როგორიცაა, საფენულ-ხაგებლის, აეუჯისა და ჭურჭლის სახეები ძველ საქართველოში. ისტორიული წყაროების შესწავლა-განხილვისა და შეჯერების საფუძველზე მეცნიერმა დაასკვნა, რომ ნიეთიერი კულტურის განვითარება საქართველოში, ამ დარგის ისტორიის თვალსაზრისით, ორ პერიოდად იყოფა. პირველი (უძველესი ხანა) – აეუჯის შემცველი ხანა, ხოლო შემდგომში გარკვეული დროიდან მოყოლებული აეუჯი თანდათან ქრება და განნდა მოფენილობა – ხაღისები, ფარდაგები და სხვ. (მეორე პერიოდი).

ივ. ჯავახიშვილის კვლევის სფეროში მოექცა ნიეთიერი კულტურის ისეთი ძეგლები, როგორიცაა: ტანისამოსი, ქსოვილები, ხაომარი საჭურველი. აგრეთვე – ხელსაქმე და ხამხედრო საქმე.

* * *

მღაღღგანვითარებული ქართული კულტურის ტრადიციებსე აღზრდილს, მშენიერი მუხიკალური ნიჭით დაჯილდოებულ ივანე ჯავახიშვილს განსაკუთრებით უეკარდა მუხიკა. მისი სიერმის მეგობარი პოეტი კოტე მავაშვილი იგონებს: „დიდის ეურადლებით, გულდასმით ეუსმენ ეანოს, მაკვირებს მისი ნაკითხობა და ენთუ-ზიაში... გაოცებელი ვარ, როღესაც ამის ხელში ვხედავ ეიოლი-ნოს: მასზე დაკერას სწავლობს. მუხიკა პეეარებია. მე კი მეგონა, რომ ეანოს ქართული ენის და თავისი გაკეთილების მეტი სხვა არ აგონდება რა“³⁹

³⁸ ივ. ჯავახიშვილი, მასალები ქართველი ერის მატერიალური კულტურის ისტორიისათვის, II, თბ., 1965, გვ. 210.

³⁹ კოტე მავაშვილი, ეანო ჯავახიშვილი, ერებ. „ქეჟი მეცნიერება“, ტფ., 1926, №17-18, გვ. 2 (ეს ერებული ივ. ჯავახიშვილის 50 წლისთავისადმი იყო მიძღვნილი).

მთავარი ისაა, რომ ეს გატაცება ხელოვნების ამ დარგში სრულად კომპერტურული პირის შემოქმედებითი წვა იყო. აქედან გამომდინარე აღვნიშნეთ, რომ იფანე ჯავახიშვილმა თავისი რეკლამარეკებით ფასდაუდებელი დეაწლი დასდო საქარია ფაღიაშვილის შემოქმედებას. მეცნიერის აზრს კომპოზიტორისათვის მეტად დიდი მნიშვნელობა აქონია. ყველა ახალ ნაწარმოებს საქარია ფაღიაშვილი იფანე ჯავახიშვილს ასმენინებდა პირველად. მეცნიერი აქტიურად ესმარებოდა კომპოზიტორს ხალხური სიმღერების შეკრებაში. მისი ინიციატივით მოწოდებლი ერთი ასეთი მოგზაურობის დროს ქართლის სოფლებში საქარია ფაღიაშვილს „აბეხალომ და ეთერის“ ლექური ნაეწერია და შემდგომში მას, შინაურობაში, ხეშრობით „იფანეს ლექურს“ უწოდებდა.⁴⁰ ასე რომ იფანე ჯავახიშვილი ფრიად დიდი მოევარული იყო მეხიკისა და ქართული მეხიკის ისტორიის შესწავლა მას გადაუდებელ საქმედ ესახებოდა. აკად. გ. სუბინაშვილი იგონებდა იე ჯავახიშვილის ნათქვამს: „თავისი ხიცოცხლის უკანასკნელ წლებში დაწერიდი შრომახთან (მხედველობაშია „ქართული მეხიკის ისტორიის ძირითადი ხაკითხები“ – რ. მ.) დაკავშირებით ბატონმა იფანემ როგორღაც მოთხრა: ხემს ახალგაზრდობაში ისე ეიყავი გატაცებული მეხიკის მეცნიერული ხაკითხებით, რომ თავდაპირველად ეყიქრობდი ხწორედ ამ ხაკითხების შესწავლას შეედგომოდით“.⁴¹ მეცნიერმა თავის გატაცებას მეხიკის ისტორიით მოწიფულობის ახაკში დაადგა შემოქმედებითი გვირგვინი.

იფანე ჯავახიშვილმა ხხეადასხვა, მეტად მრავალგვარი ხახის წყაროების შესწავლის ხაფუძველზე გააანალიზა და ხამოაყალიბა ქართული მეხიკის ისტორიის ძირითადი ხაკითხები (ქართული მეხიკის განვითარების მთავარი ხაფეხურები, ქართული მეხიკის მრავალხმიანობის წარმოშობა, ქართული მეხიკალური ტერმინები, მეხიკალური ხაკრაეები და ხხე).

უდიდესი მნიშვნელობა აქონდა ქართული მრავალხმიანობის ხადაურობის დადგენას. იე ჯავახიშვილმა დახაბუთებულად უარყო ეს თეორია, რომელიც მოიხსენედა, რომ მრავალხმიანობა ქართულ მეხიკაში დახაელეთ ეერობის გაფლენითაა შემოსელი. მეცნიერი მრავალხმიანობის წყაროს თეთ ხაქართველოში ეეებს. მას შიანია, რომ ქართული მრავალხმიანობის ისტორიისა და ხადაურობის ხაკითხის გარკვევა შესაძლებელია მხოლოდ ყოველგვარი წყაროების ხაფუძველიანი გამოყენებითა და განხილვით. იფანე ჯავახიშვილი ძეგლებში ხაგალობლებისა და გალობის შესახებ ხხე

⁴⁰ ნათელა ჯავახიშვილი, ხახელოვანი მეეობრობა, დროსა, 1953 წ., №5, გვ. 14.
⁴¹ გ. სუბინაშვილი, აკად. იე ჯავახიშვილის გარდაევალების პირველი წლითაეე-სათვის, ჟნამკის შიამეე, XIII, თბ., 1942, გვ. 272.

ბის სახელების თავდაპირველ მნიშვნელობათა გათვალისწინებით ასკენის: „მრავალხმიანობა ქართულ მუხიკას წარმართობის ხანაში იქვე უნდა აღმოცენდეს და იმ დროითგანვე უნდა აღმოცენდეს საუკუნეთა განმავლობაში შენარჩუნებული“.⁴² გამარჯვებული ქრისტიანობისათვის პანგი კი არა, ხიტევეები იყო მოუღებელი, ხოლო როცა ძველ პანგს საკლესიო საგალობლის ხიტევეებს მოემარჯვებდნენ, პანგი უკვე კლესიისათვის აღარავითარ წინააღმდეგობას არ წარმოადგენდა. როგორც ჩანს, საქართველოშიც „ამავე გზით უნდა იქნას ხალხისათვის სწავლული წარმართულ-საერო ხიმღერების პანგები და ორ-სამხმიანობა ქართული საკლესიო გალობის მიერაც შეთესიებული“.⁴³

ივ. ჯავახიშვილი ყოველგვარი გარემოებისა და მოსახრების კრიტიკულმა განხილვამ იმ დასკვნამდე მიიყვანა, რომ მრავალხმიანობა ქართული მუხიკის შინაგანი განვითარების ნაყოფია.⁴⁴

ივ. ჯავახიშვილმა დიდი წვლილი შეიტანა ქართული მუხიკის ისტორიის ძირითადი საკითხების შესწავლა-დამუშავების საქმეში, განიხილა და დაადგინა ხიმერი და საკრავიერი მუხიკის ზოგადი ტერმინოლოგია, მოგვცა ძველ საქართველოში გავრცელებული საკრავების დაჯგუფება-კლასიფიკაცია, ჩამოაყალიბა ქართული მუხიკის განვითარების მთავარი საფეხურები; ხაზი გაუსვა ქართული ხიმღერის ხიშველესა და მრავალხმიანობას და გამოამკვლევინა ქართული მუხიკის თვითმყოფი ხასიათი — მისი მრავალხმიანობა.

* * *

დიდი მკვნიერი ამბობდა: „სამკვნიერო მუშაობა ბუნდნიერებაა. ეს ისეთი ბუნდნიერებაა, რომ ყველას ხეგდრს არ წარმოადგენს და ვინც ისეთი ბუნდნიერია, რომ ბუნებისაგან დაჯიფდობებულია ნიჭით... აქვს ნებისყოფა... აქვს აგრეთვე გაცაცება, ის უნდა გრმნობდეს, რომ... ეადლებულია გადაეხადოს იმ ერს, რომლისგანაც ის წარმოშობილა“, თვითონ ივ. ჯავახიშვილი ერისა და

⁴² ივ. ჯავახიშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 326-327.

⁴³ იქვე, გვ. 327.

⁴⁴ აღნიშნულ დებულებას ასაბუთებს და შემდგომ ასაბუთებს ცნობილი ქართველი მკვნიერი პავლე ინგოროვეა, რომელიც სხვადასხვა წყაროს განხილვის საფუძველზე ასევე აკეთებს დასკვნას, რომ „თვითმყოფი დამოუკიდებელი ეროვნული სახეობა ქართული მუხიკისა მის სამხმიანობაში მდგომარეობს, და, როგორც დასტურდება, ეს სამხმიანობა ქართული მუხიკისა უძველესი ხანიდან მომდინარეობს (ს. ინგოროვეა, ანტიკური ხანისა და საშუალო საუკუნეთა ქართული მუხიკალური დამწერლობის ახსნა და ძველი ქართული მუხიკის აღდგენა, მნათობი, 1958, №2, გვ. 124.)

მეცნიერების სამსახურის განუმეორებელ მაგალითს იძლეოდა. მას, იღია ჭაჭკავაძის ხიტყუებით რომ ვთქვათ, ეყოფოთვის წინ უძღვოდა ჭეშმარიტება, უკან კი რჩებოდა „კვალი განათლებული“.

საკუთარი თავისადმი მთმთხოვნი მეცნიერი ცხოვრებაში სრულად უპრეტენზიო იყო. „არამცთუ აკადემიკოსობა, პროფესორობის მაძიებელიც კი არ ეყოფილვარ არას დროს – წერს ერთ პირად წერილში ივ. ჯავახიშვილი – ნ. მარს რამდენჯერ ვთქვამს ნემთვის: გადმოთარგმნეთ ერთ-ერთი თქვენი ქართული გამოკვლევა და ხაღოქტორო დისერტაციად წარმოადგინეთ, რომ ეს ფორმალობა თავითგან მოიშორთ. მაგრამ რაკი ეს ნემთვის დროის ზედიზე დაკარგვას უდრიდა, სამაგისტრო დისერტაციის შემდგომ ხაღოქტორო დისერტაცია არ წარმოდგენია და არახდროს პირადად მე არამცთუ პროფესორის, არამედ პრივატდოცენტის წოდებულებითაც არ მისარგებლია“.⁴⁵

სამოც წელს გადაბოჯებული საქართველოს ხსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის წევრი (1938 წლიდან), ხსრკ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი (1939 წლიდან) ივ. ჯავახიშვილი მთელ თავის ძალ-ღონეს ახმარს მეცნიერულ და სასოგადოებრიუ საქმიანობას: კითხულობს ღუქციებს, იკვლევს სხედასხევა პრობლემას, ახრულებს საღეპურტატო მოვალეობას. მისი დიდი აქტორიტეტი ქართულ მეცნიერებას მაღალ პრესტიჟს უქმნის. თვითონ მეცნიერი ხაღსისა და ხელისუფლებისაგან დაფასებული და პატიუდეებულია. ეს, თავის მხრივ, ფრთებს ახსამდა მას და ახაღი ძალით შრომისაკენ უბიძგებდა. და, მოუხედავად იმისა, რომ მრავალმხრივი შეუხეუნებული შემოქმედებითი და სასოგადოებრივი საქმიანობა თავის დაღს ასეამდა ივ. ჯავახიშვილის იხედაც გატეხილ ჯანმრთელობას,⁴⁶ იგი თავის აუცილებელ მოვალეობად თვლიდა, ებრიოლა სამშობლოს აღორძინება-აუჯავებისათვის: „ნემი ხიცოცხლის განმაღლობაში მეცნიერებისა და კულტურის ხეეროში ვმუშაობდი, ნემი მთელი მოღვაწეობა უმაღლეს ხასწავლებელს შეეწირე. ბუნებრივია, რომ უმაღლეს საბჭოშიც ეოველი ნემი ძალ-ღონე მხერს ვისმარო ამავუ ხაკითხების გახამუქებლად, როგორც საქართველოს შემქენის“...⁴⁷

დაახ. დიდი გუგამები ქქონდა ივ. ჯავახიშვილს; მეცნიერი თვით იძლეოდა ვიძრული შრომის მაგალითს, მაგრამ გატეხილმა ჯანმრთელობამ თავისი გაიტანა.

⁴⁵ ივ. ჯავახიშვილის წერილი ე. ღონუჯისადმი, ეერნ. მნათობა, 1968 წ. №9, გვ. 1437.

⁴⁶ ივ. ჯავახიშვილი 1899 წელს ზაფხულში ფუნთუშებით მითწამლა, რის შემდეგ კულჩანღავი ხამუდამოღ დაუჯავდა. XX ს-ის 20-იან წლებში სქენაც ხაერსობლად დაუქუთიდა, რახაც იგი ძალზე მწკაველ განიცდიდა.

⁴⁷ ეას. „კომუნისტ“, 1939 წ., 9 იულისი.

... 1940 წლის 18 ნოემბერი... რამდენიმე დღით ადრე საგანგებო მონაწილეობით ბარათი აუწევდა ხაზოგადოებრიობას, რომ იქ ჯაგახიშიყოლი წაიკითხა და მოხსენებას თემაზე „ფილოლოგიური მეცნიერების მიხედვით და ქართული ლიტერატურული ძეგლები“. პრობლემა მეტად აქტუალური, არსებითი მნიშვნელობის მქონე იყო ისტორიის საკითხების კვლევის საქმეში. მრავალრიცხოვანმა მსმენელმა მოიყარა თავი. დანიშნულ დროს იქ ჯაგახიშიყოლი მოხსენება დაიწყო... და სწორედ აუდიტორიაში, კათედრაში, მოხსენების კითხვისას შეწყდა დიდი მეცნიერის მაჯისცემა... გარდაიცვალა იქ ჯაგახიშიყოლი, გარდაიცვალა მოქალაქეობრივი და მეცნიერული მოვალეობის შესრულების ვაჟი.

... ერთხელ პეტრბურგიდან იქ ჯაგახიშიყოლის წერილი გამოეგზავნა მეუღლისათვის,⁴⁸ რომელშიც, სხვათა შორის, ნათქვამი იყო, რომ ივანე დასწრებია ერთ ღექციას, რომლის კითხვისას პროფესორი იქვე უცერად გარდაცვლილა. ამ სურათით შთაგონებული იწერებოდა: უბედნიერესი კაცი ყოფილა, თავისი საყვარელი საქმის შესრულებისას გარდაიცვალაო. ბედნიერი იქნება ის, ვისაც ბედად ასეთი ხიკვდილი უწერიაო...⁴⁹

... გავიდა წლები და იქ ჯაგახიშიყოლისაც სწორედ ამგვარი ხიკვდილი არგუნა ბუქმა. დიდი ივანეც, თავისი საყვარელი მოწაფეების ხელებზე გადახეხილებული, მოკვდა ისე, რომ ხიკვდილის უკანასკნელ წუთამდე იხდოდა ვაღს ქვეყნისა და ხალხის წინაშე – მოქალაქეობრივსა და მეცნიერულ ვაღს.

ქართველმა ხალხმა ცხარე ცრემლით დაიტირა დიდი მეცნიერი და მამულიშიყოლი. მისი ღვაწლისადმი უდიდესი პატივისცემის ნიშნად იქ ჯაგახიშიყოლი მის მიერვე დაარსებული უნივერსიტეტის ეზოში დაკრძალეს.

დიდ მეცნიერზე, მამულიშიყოლისა და ხაზოგადო მოღვაწეზე შთამომავლობას ხამაღლა, ხამაყით შეუძლია გაიმეოროს დიდი ილიას ხიკვები: „აღახრულა მან თვისი ვაღი“.

სახელო საეკუნიესე მეტი დრო გავიდა ივანე ჯაგახიშიყოლის გარდაცვალებიდან... ასოცი წელი შესრულდა მისი დაბადებიდან... ეამთახელამ უფრო გააცისკროენა დიდი მამულიშიყოლის სახესამშობლომ უკვდავეო მისი დიდი სახელი... დღეს საქართველოში რამდენიმე ქუნას აქვია ივანე ჯაგახიშიყოლის სახელი, მის სახელს ატარებს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი და საქ. სსრ

⁴⁸ აღნიშნული წერილი, ნ. ჯაგახიშიყოლის გადმოცემით, დამოწმებული აქვს პრიფ. დ. უერტინშიელს. ის მისი, ივანე ჯაგახიშიყოლი, თბ., 1968, გვ. 34.

⁴⁹ ეს წერილი, სამწუხაროდ, არ შემონახულია, იგი, როგორც ნათქვამია ჯაგახიშიყოლის გადმოცემა, რუსულად ყოფილა დაწერილი.

მეცნიერებათა აკადემიის ისტორიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტი, დაწესებულია მისი სახელობის სტიპენდიები თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტებისათვის, გამოიცა მეცნიერის სხვადასხვა შრომები... თბილისის უნივერსიტეტის ეზოში დგას ივანე ჯავახიშვილის ძეგლი: მის შრომებზე იზრდება თაობები...

მადლიერმა შთამომავლობამ მარადიული შარავანდედით შემოსა დიდი მეცნიერის უანგარო სამსახური საღვთისათვის, მეცნიერების წინხელისათვის, მომავალი თაობის აღზრდისათვის.

- 1876 წ. II (23) აპრილი - დაიბადა ივ. ჯავახიშვილი.
- 1883 წ. - შევიდა თბილისის პროცინაზიაში.
- 1888 წ. - მიღებულ იქნა გიმნაზიის მორეკტორის თანამდებობა.
- 1893 წ. - დაამთავრა თბილისის პირველი გიმნაზია.
- 1893 წ. აგვისტო - შევიდა პეტერბურგის უნივერსიტეტის აღმოსავლურ ენათა ფაკულტეტის ხომხურ-ქართულ-ირანულ განყოფილებაში.
- 1898 წ. - ნაშრომისათვის - „ანდრია მციციქელისა და წმინდანის მოღვაწეობა საქართველოში“ - პეტერბურგის უნივერსიტეტის სამეცნიერო საბჭომ ივ. ჯავახიშვილი იქროს მედლით დააჯილდოვა.
- 1899 წ. - დაამთავრა პეტერბურგის უნივერსიტეტი.
- 1899 წ. 21 მაისი - აღმოსავლური ენების ფაკულტეტის დადგენილებით დატოვეს უნივერსიტეტში საპროფესოროდ მოსამზადებლად (დადგენილება ძალაში შევიდა 1 ივლისიდან).
- 1900 წ. - დაიბეჭდა ნაშრომი - „საქართველოს სამეფო ტახტის შემკვიდრეები მეფის ძე დაეით და ბატონიშვილი იულონ“.
- 1900 წ. - დაიბეჭდა ნაშრომი - „ანდრია მციციქელის და წმინდანის მოღვაწეობა საქართველოში“.
- 1901 წ. 27 იანვარი - ნააზარა სამაგისტრო გამოცდები.
- 1901 წ. - მოაქვინეს ბერლინის უნივერსიტეტში კვლითი საქმიანობის მიზნით.
- 1902 წ. აპრილი-სექტემბერი - მოგზაურობს ხინას მთაზე, ქართული ხელნაწერების აღწერისა და შესწავლის მიზნით (ნ. მართან ერთად).
- 1903 წ. იანვარი - დაინიშნა პეტერბურგის უნივერსიტეტის პროფატ-ლოცენტად.
- 1903 წ. - პეტერბურგში ჩამოაყალიბდა საქართველოს ისტორიის შესწავლელი ხელცნა.
- 1904 წ. - დაიბეჭდა ნაშრომი - „მამულიშვილობა და მეცნიერება“.
- 1905 წ. - დაიბეჭდა ნაშრომი - „საქართველოს მეფე და მისი უფლების ისტორია“.
- 1905 წ. დაიბეჭდა ნაშრომი - "Государственный строй древней Грузии и древней Армении", т. I, СПб (Тексты и разыскания по армяно-грузинской филологии, кн. XIII).

* მისიშენებულია პირველ გამოცემათა თარიღები.

1906 წ. - დაბეჭდა ნაშრომი - "Политическое и социальное движение в Грузии в XI в., СПб".

1906 წ. - დაბეჭდა ნაშრომი - „სწავლასი მთავრების ისტორია საქართველოში“.

1906 წ. - დაბეჭდა ნაშრომი - „საქართველოს კონსტიტუციის ისტორია“, პირველი ნაწილი (VIII-XIII სს.)

1907 წ. 13 მარტი - დაიცვა სამეცნიერო დისერტაცია, თემაზე - „ძველი საქართველოსა და ძველი სომხეთის სახელმწიფოებრივი წყობილება“ (თეოციადური ოპონენტები: ნ. მარი და ე. ბარტოლდი).

1907 წ. - კეტერბურგში ჩამოაყალიბა ქართველ სტუდენტთა სამეცნიერო წრე.

1908 წ. 14 ივლისი - ქართული საისტორიო და საეკონომიკური საზოგადოების სხდომაზე წაიკითხა საჯარო ლექცია თემაზე - „საქართველოს ისტორიკოსთა ფილოსოფიური და მეთოდოლოგიური შეხედულების განვითარება VIII-XII სს. საქონეთა განმავლობაში“.

1908 წ. - დაბეჭდა ნაშრომი - „ქართველი ერის ისტორია“, წიგ. I.

1909 წ. - დაბეჭდა ნაშრომი - „ქართული სამართლის ისტორია“, პირველი ნაწილი (VIII-XII სს.).

1911-1912 წწ. - თვ. ჯავახიშვილის ინიციატივით კეტერბურგის უნივერსიტეტის ქართველ სტუდენტთა სამეცნიერო წრემ წაატარა ანკეტირება - გაარკვია, რამდენი ქართველი სტუდენტი სწავლობდა რუსეთში და საზღვარგარეთ; რამდენი და რა სპეციალობის ქართველი სწავლული მოღვაწეობდა სხვადასხვა უმაღლეს სასწავლებელში.

1913 წ. - დაბეჭდა ნაშრომი - „ქართველი ერის ისტორია“, წიგნი I და II.

1914 წ. - დაბეჭდა ნაშრომი - „ქართველი ერის ისტორია“, წიგნი II (დართული აქვს საქართველოს რუკა და ბაგრატიონთა შთამომავლობითი შტოს ტაბულა).

1916 წ. - დაბეჭდა ნაშრომი - ისტორიის მიზანი, წყაროები და მეთოდები წინათ და ახლად, წიგნი I - ძველი ქართული საისტორიო მწერლობა (V-VIII სს.).

1917 წ. თებერვალი - თვ. ჯავახიშვილმა წაატარა კეტერბურგში მეოფე ქართველი მეცნიერების ერთი ჯგუფის (ა. შანიძე, მ. ნუცუბიძე, ი. ყიფშიძე და სხვ.) თათბირი, რომელსაც განხილულ იქნა ქართული უნივერსიტეტის გახსნასთან დაკავშირებული საკითხები.

1917 წ. აპრილი - თვ. ჯავახიშვილი გადმოვიდა თბილისში.

1917 წ. 12 მაისი - ხატარდა უნივერსიტეტის დამფუძნებელთა პირველი კრება. ქართული უნივერსიტეტის დაარსების შესახებ კრებული მოხსენება გააკეთა ივ. ჯავახიშვილმა.

1917 წ. 17 მაისი - ქუთაისში ქართული გიმნაზიის შენობაში შედგა ადგილობრივი ინტელექტუალური წარმომადგენელთა კრება, რომელიც უნივერსიტეტის დამფუძნებელ კრებად გამოცხადდა. მოხსენება გააკეთა ივ. ჯავახიშვილმა.

1917 წ. 3 ივნისი - შედგა თავისუფალი ქართული უნივერსიტეტის საზოგადოების საორგანიზაციო კომისიის კრება. უნივერსიტეტის წესდების შემუშავება იკისრა ივ. ჯავახიშვილმა.

1917 წ. 3 აგვისტო - ქართული უნივერსიტეტის საზოგადოების საორგანიზაციო კრებამ დაამტკიცა ივ. ჯავახიშვილის მიერ შემუშავებული უნივერსიტეტის წესდება და ძირითად დებულებათა პროექტი.

1917 წ. 3 ოქტომბერი - ხატარდა ქართული უნივერსიტეტის საზოგადოების პირველი საერთო კრება. კრება გახსნა და შემდეგ კრებული მოხსენება გააკეთა უნივერსიტეტის დაარსებისათვის გაწეული მუშაობის შესახებ ივ. ჯავახიშვილმა.

1917 წ. 26 ნოემბერი - შედგა პროფესორთა ხაბჭოს პირველი წინასწარი სხდომა (ე. თაყაიშვილის ბინაზე), თავმჯდომარეობდა ივ. ჯავახიშვილი.

1917 წ. 27 ნოემბერი - ივ. ჯავახიშვილი უნივერსიტეტის წესდების ძირითადი დებულების დამტკიცებას ხოხოქის ამიერკავკასიის კომისარიატს.

1917 წ. 6 დეკემბერი - შედგა ქართული უნივერსიტეტის გამგეობისა და საფინანსო კომისიის გაერთიანებული სხდომა. ივ. ჯავახიშვილმა დამსწრეთ გააცნო უნივერსიტეტის საკარაულო ხარჯთაღრიცხვა და წახაკითხი საგნების ნუხხა. სამწუხაროდ, უმრავლესობამ არ დაუჭირა მხარი უნივერსიტეტის გახსნას.

1917 წ. 8 დეკემბერი - გაიმართა პროფესორთა კოლეგიის მეორე წინასწარი სხდომა. ივ. ჯავახიშვილმა მონაწილეებს აცნობა, რომ უნივერსიტეტის დებულება სათანადო ორგანიზებმა დაამტკიცეს.

1918 წ. 13 იანვარი - შედგა უნივერსიტეტის პროფესორთა კოლეგიის პირველი ოფიციალური სხდომა. მონაწილეებმა ივ. ჯავახიშვილის ხოხოქის რეკტორობა, რაზეც მან უარი განაცხადა. ივ. ჯავახიშვილის წინადადებით პირველ რეკტორად აირჩიეს პეტრე მელიქიშვილი.

1918 წ. 17 იანვარი - შეიკრიბა პროფესორთა ხაბჭო (ე. მელიქიშვილის ბინაზე), რომელმაც განიხილა დეკლარაცია მოწვევის საკითხი.

1918 წ. 26 თებერვალი - გაიხსნა ქართული უნივერსიტეტი.

1918 წ. 30 თებერვალი - ქართულ უნივერსიტეტში პროფესორი დიმიტრი ჯაფარიძე თქვა: „ქართული უნივერსიტეტი არის ქართული სულიერების მამულის მემკვიდრეობა და მისი მნიშვნელობა ძველ ქართულ სასწავლებლებზე უფრო მეტია“.

1918 წ. 15 მარტი - პ. მკვიციანი და თ. ჯაფარიძის წინადადებით პროფესორთა საბჭომ თავის საპატიო წევრად აირჩია აკადემიკოსი ნიკოლოზ პეტრიაშვილი (1844-1925).

1918 წ. - დაიბეჭდა ნაშრომი - „ქალაქები, საქალაქო წესწესებულება და ცხოვრების ვითარება საქართველოში XVII-XVIII სს.“.

1918 წ. 21 მაისი - თ. ჯაფარიძის წინადადებით პროფესორთა საბჭომ ექვთიმე თაყაიშვილის მიანიჭა ქართული არქეოლოგიის დოქტორის ხარისხი.

1919 წ. - დაიბეჭდა ნაშრომი - „დამოკიდებულება რუსეთსა და საქართველოს შორის XVIII საუკუნეში“.

1919 წ. - დაიბეჭდა ნაშრომი - „საქართველოს საზღვრების ისტორიულად და თანამედროვე თვალსაზრისით განხილვა“.

1919 წ. - დაიბეჭდა ნაშრომი - „ქართული სამართლის ისტორია, წიგნი I“.

1919 წ. 17 დეკემბერი - თ. ჯაფარიძის ინიციატივით უნივერსიტეტის რექტორად მუშაობდა 1926 წლამდე.

1920 წ. 9 მაისი - თბილისის უნივერსიტეტში შედგა დიხტორატის პროფესორთა საბჭო. უნივერსიტეტის რექტორის ხარისხის მისაბეჭდად დიხტორატის თამაშზე - „სუბიექტური პრევიქსი მთლიანად და თანამედროვე პრევიქსი მესამე პირის ქართულ ხმებში“ - დაიცვა აკაკი შანიძის (თეოციცადური ეპისკოპოსი) დისერტაცია და პ. ახვლედიანი, არაოციცადური ეპისკოპოსი: პ. მკვიციანი და პ. მორიანაშვილი).

1922-1931 წწ. - თ. ჯაფარიძის ინიციატივით დაარსდა საქართველოს საზღვრების ისტორიის მუზეუმი.

1923 წლის მარტი - თ. ჯაფარიძის ინიციატივით პროფესორთა საბჭომ ხელახლა აირჩია რექტორად.

1923 წ. - დაიბეჭდა ნაშრომი - „ახლად აღმოჩენილი ქართული ცხოვრება და თანამედროვე მთლიანად უცხო ისტორიის მემკვიდრეობა“.

1921 წ. - დაიბეჭდა ნაშრომი - „ქართული ერის ისტორია“, წიგნი მეოთხე, ნაწ. I (XV საუკ.).

1925 წ. - დაიბეჭდა ნაშრომი - „ისტორიის მიზანი, წარმოშობა და მეთოდები წინათ და ახლად“, წიგნი III, ნაკვეთი მესამე, - ქართული საზღვრების ისტორია მკვიციანის ანუ ნიკოლოზის მიერ - მკვიციანი“.

1926 წ. - დაიბეჭდა ნაშრომი - „ისტორიის მიზანი, წყაროები და მეთოდები წინათ და ესლათ“, წიგნი III, ნაკვ. I - ქართულ დამწერლობათ-მცოდნეობა, ანუ პალეოგრაფია“.

1926 წ. - დაიბეჭდა ნაშრომი - „ისტორიის მიზანი, წყაროები და მეთოდები წინათ და ესლათ“, წიგნი III, ნაკვ. II - ქართული სიბეჭდთა მცოდნეობა ანუ დიპლომატიკა“.

1928 წ. - დაიბეჭდა ნაშრომი - „ქართული სამართლის ისტორია“, წიგნი II, ნაკვ. I.

1929 წ. - დაიბეჭდა „ქართული სამართლის ისტორია“, წიგნი II, ნაკვ. II.

1931 წ. - დაინიშნა საქართველოს სახელმწიფო მუხეუმის მეცნიერ-კონსულტანტად.

1934 წ. - დაიბეჭდა ნაშრომი - „სოციალური ბრძოლის ისტორია საქართველოში IX-XVIII საუკუნეში“.

1934 წ. - დაინიშნა ფარმაკეპტული ქიმიის სამეცნიერო ინსტიტუტის სატერმინოლოგიუ განყოფილების გამგედ.

1935 წ. - დაიბეჭდა ნაშრომი - „ძველი ხიმურის საისტორიო მწერლობა“, წიგნი I.

1936 წ. - დაინიშნა საქართველოს სახელმწიფო მუხეუმის ისტორიის განყოფილების გამგედ.

1936 წ. - მიწვეულ იქნა კავკასიისმცოდნეობის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში მეცნიერ-კონსულტანტად.

1937 წ. - დაიბეჭდა ნაშრომი - „იღია ჭავჭავაძე და საქართველოს ისტორია“.

1937 წ. - დაინიშნა რუსთაველის მუხეუმის დირექტორად.

1938 წ. - დაიბეჭდა ნაშრომი - „ქართული მუსიკის ისტორიის საკითხები“.

1938 წ. 15 თვისი - ხსრკ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმისა თვ. ჯავახიშვილი დააჯილდოვა შრომის წითელი დროშის ორდენით.

1938 წ. - თვ. ჯავახიშვილი აირჩიეს საქართველოს ხსრ უმაღლესი საბჭოს დეპუტატად.

1938 წ. - საქართველოს ხსრ უმაღლესმა საბჭომ თვ. ჯავახიშვილი აირჩია უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის წევრად.

1939 წ. - აირჩიეს ხსრკ მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილ წევრად.

1940 წ. 18 ნოემბერი - თვ. ჯავახიშვილი გარდაიცვალა (ღამის ციხის კითხვის დროს).

* * *

В прошлом столетии Грузия имела своего духовного вождя, явившегося основоположником новой эры в истории грузинской общественной жизни и с новой силой провозгласившего идею пробуждения национального самосознания: "Мы должны следовать ныне за новой звездой, мы должны положить начало нашему грядущему, мы должны дать будущее народу..." Это был Илья Чавчавадзе, истинный сын своего отечества, знаменосец нации. В начале XX века это тяжкое, но почетное бремя легло на плечи Иване Джавахишвили, которому отныне было суждено стать духовным предводителем нации.

Здесь уместно вспомнить слова Эквтиме Такашвили, сказанные в адрес Иване Джавахишвили: "Редкий человек, лишенный каких бы то ни было недостатков, даже незначительных; нравственно чистый, воспитанный, ласковый, скромный, человеколюбивый и сердобольный, человек негромогласный, из интеллигентной семьи, проникнутой патриотизмом и трудящейся во имя благосостояния Грузии..." Именно такой человек мог преданно служить отчизне, разделить ее боль и даже принести на ее алтарь свою жизнь.

* * *

Иване Джавахишвили родился 11 (23) апреля 1876 года в г. Тбилиси. В 1895 г. окончил Первую тбилисскую гимназию, а в 1899 г. — с дипломом I степени армяно-грузино-персидское отделение факультета восточных языков Петербургского университета. В том же году он был оставлен в университете для подготовки к профессорской должности. С января 1903 г. Иване Джавахишвили — приват-доцент на кафедре армяно-грузинской филологии. 13 мая 1907 г. он защитил диссертацию на соискание ученой степени магистра наук на тему "Государственный строй в древней Грузии и древней Армении". В 1907 г. И. Джавахишвили организовал грузин-

ский научный кружок Петербургского (Петроградского) университета. С этого же года он стал членом Общества истории и этнографии Грузии. В 1918 г. И. Джавахишвили возглавил группу грузинских ученых, выступивших с инициативой основания Грузинского университета. В 1918-19 гг. он был деканом философского факультета Грузинского университета, в 1919-26 гг. — ректором, в 1921-30 гг. — председателем Общества истории и этнографии Грузии, с 1931 г. — консультантом Государственного музея Грузии, с 1935 г. — заведующим отделом истории Музея Грузии и научным консультантом Научно-исследовательского института кавказоведения, а с 1937 г. — директором Музея им. Руставели.

И. Джавахишвили оставил глубокий след в научной картеведологии. Нет такой отрасли историко-филологической науки, которой бы он не посвятил основополагающих трудов. Как ученый И. Джавахишвили привлек к себе внимание еще со студенческих лет. За труд “Деятельность апостола Андрея и святой Ниши в Грузии” Ученый совет Петербургского университета наградил его золотой медалью (1898 г.). С целью изучения и описания грузинских рукописей он вместе с Н. Марром предпринял путешествие на гору Синай (1902 г.), где выявил ряд важнейших памятников.

И. Джавахишвили был первым, кто правильно оценил грузинские исторические источники: на основе глубоко научного и критического их изучения он внес ясность в вопрос о том, что следует принять и что отвергнуть. Он установил, что “Летопись Грузии”, полуофициальный сборник, авторы которого выражают интересы центральной царской власти, является надежным источником. И. Джавахишвили считал необходимым изучение истории Грузии в тесной связи с историей других стран и народов. Ученый выявил и изучил неизвестные до того источники (например, древнейшие списки “Летописи Картли” — списки царицы Анны и Чалашвили др.). И. Джавахишвили создал основополагающий труд, касающийся грузинского источниковедения — “Цель, источники и методы истории в прошлом и в настоящем”. Труд вышел в четырех книгах: 1. Древнегрузинская историческая письменность, издана в 1916 г., 1921 г., 1945 г., 1977 г.; 2. Грузинское учение о ценах и мерах или нумизматика-метрология (1925 г.); 3. Грузин-

ское учение о способе написания или палеография (1926 г., 1949 г.); 4. Грузинское учение о грамотах или дипломатика (1925 г.). Изучая древнегрузинскую историческую письменность, И. Джавахишвили выработал несколько руководящих методологических положений, в частности он указал, что для полноценного изучения гражданской истории необходимо использовать существующие материалы о жизни мучеников и святых. Он учел также необходимость изучения грамот для исторической науки и создал вспомогательную дисциплину — грузинскую дипломатику.

И. Джавахишвили изучил древнеармянскую историческую письменность (I книга вышла в свет в 1935 г.), внес значительный вклад в армянскую историографию.

И. Джавахишвили подверг резкой критике антинаучные “адвокатско-заступнические” взгляды на историю Грузии, ратуя за научные методы исследования. Он отмечал, что история должна основываться на критическом изучении источников, что только такая история поможет грузинскому народу достичь лучшего будущего.

И. Джавахишвили создал капитальный труд “История грузинского народа” (в 5 книгах), в котором совершенно новому исследована политическая история Грузии, формы социальных взаимоотношений, вопросы происхождения и миграции грузинского народа, формы государственного строя, материальная культура, идеология, вероисповедание, культура.

С именем И. Джавахишвили связано широкомасштабное исследование проблемы исторической географии Грузии. Вопросы исторической географии по необходимости он касается в различных своих трудах, специально же этой проблеме он посвятил монографию “Границы Грузии исторически и с современной точки зрения” (1919 г.). И. Джавахишвили был первым грузинским ученым, научно использовавшим археологическое наследие. По его инициативе и под его руководством были произведены раскопки многих исторических памятников.

И. Джавахишвили специально исследовал экономическую историю Грузии (в трех книгах). Изученные им вопросы, как то: различные отрасли сельского хозяйства в древней Грузии, торговля и ремесленничество, финансовые доходы государства и др. имеют большую научную ценность. При

мечательно, что ученый глубоко изучил историю развития орудий производства, сделав значительные выводы.

Большая заслуга принадлежит ученому в деле изучения истории грузинского права, в частности таких проблем, как история прав царя в Грузии, государственный строй в древней Грузии, права и обязанности визирей и др. Им был создан капитальный труд "История грузинского права" (I книга вышла в свет в 1919 г., затем в 1928 г.; I часть II книги – в 1928 г., II часть II книги – в 1929 г.; последнее издание – Сочинения, т. 6-7, 1982-84 гг.). И. Джавахишвили основательно исследовал строительное искусство в древней Грузии, создал основополагающую монографию по вопросам истории грузинской музыки. В 1943 г. был издан школьный учебник по истории Грузии в соавторстве с И. Джавахишвили. В 1949 г. учебник был удостоен Государственной премии.

Большое внимание уделял И. Джавахишвили разработке вопросов древнейшей конструкции и родства грузинского языка. Он первым обосновал как структурное, так и материальное единство картвельских языков с горскими иберийско-кавказскими языками по основным грамматическим категориям и лексике. Достигнув значительных результатов в изучении данных языков, он, тем самым, подготовил почву для формирования иберийско-кавказского языкознания. С его именем связано обнаружение в древнейших палимпсестах ханметных текстов V-VII вв., что имеет большое значение для периодизации истории грузинской письменности. В сферу его научных интересов входила также терминология и вообще лексика, используемая почти во всех отраслях грузинской науки, а также в хозяйственно-экономической и культурной жизни. Его этимологические исследования стимулировали в дальнейшем этимологические разыскания грузинского языка.

И. Джавахишвили неустанно трудился с целью обработки вновь возрожденной грузинской многоотраслевой научной терминологии и выявления богатого лексического фонда, сохранившегося в народе. По его инициативе и под его руководством был собран грузинский лексический материал, касающийся кустарного производства (материал был издан в 5 книгах в 1976-1990 гг.).

Неоценим вклад ученого в дело охраны памятников грузинской культуры. Им был составлен всеобъемлющий план по которому Общество истории и этнографии Грузии, Грузинское научное общество и Общество грузинских деятелей искусства провели значительную совместную работу по сбору этнографического материала и образцов грузинского кустарного производства, по снятию фресок, сохранившихся в различных храмах и вообще охране памятников материальной культуры.

И. Джавахишвили принимал активное участие в работе Общества распространения грамотности среди грузин и Общества истории и этнографии. Большое внимание уделялось также музейной деятельности. Под его главенством в Музее Грузии был основан отдел истории, под его же непосредственным руководством была устроена юбилейная выставка, посвященная 750-летию "Витязя в тигровой шкуре". Ученый активно участвовал в культурной жизни страны.

И. Джавахишвили был избран депутатом Верховного Совета СССР I созыва (1938 г.), членом Президиума Верховного Совета СССР (1938 г.), его научная и общественная деятельность была отмечена Орденом Трудового Красного Знамени (1938 г.).

* * *

В настоящей книге в основном рассказано о важнейшей сфере деятельности И. Джавахишвили — основании Тбилисского университета.

* * *

Счастье может быть многообразным, столь же многообразны пути, следуя которым человек обретает бессмертие в истории народа; иное дело войти в эту историю в качестве основателя национального университета. Это — великое счастье!

Иване Джавахишвили и Грузинский университет неразделимы. Человек и храм... Человек — творец и храм — неиссякаемый источник духовности... И. Джавахишвили и Грузинский университет...

11.

12.

Основание университета как средоточия прогрессивных идей было давнейшей мечтой грузинского народа. Уже с 50-60-ых годов прошлого столетия вдохновители национально-освободительного движения требовали открытия университета. Этой идее жестоко сопротивлялся царизм, "обосновывая" свое сопротивление интеллектуальной неподготовленностью народа.

Грузинская молодежь, несмотря на многочисленные преграды, все же умудрялась получить образование в учебных заведениях Европы и России. Во второй половине XIX в. многие выдающиеся грузинские ученые составляли гордость высших учебных заведений Российской империи.

В начале XX в. вопрос о создании Грузинского университета был поднят со всей принципиальностью. Зачинателем этого дела был И. Джавахишвили, работавший в ту пору приват-доцентом Петербургского университета. Именно в период своей научно-педагогической деятельности в Петербургском университете он, проанализировав опыт безрезультатной борьбы за создание национального университета, собрал воедино научные и общественные силы, которые могли бы стать опорой для этого большого начинания. И. Джавахишвили практически разработал план основания национального университета (этот план сильно отличался от идеи создания как Кавказского университета, так и Академии наук). Он хорошо понимал, что следовало начинать именно с создания национального университета. Условия же для этого были сильно ограничены, не оказывало сколько-нибудь серьезной поддержки и тогдашнее правительство.

В конце 1907 г. под непосредственным руководством И. Джавахишвили в Петербургском университете был организован научный кружок грузинских студентов, который объединил студентов-грузин из других институтов, а также слушательниц Бестужевских женских высших курсов. Этот кружок оказал плодотворное влияние на грузинскую молодежь, которая, будучи в России и, в частности в Петербурге, развернула широкую работу по изучению истории, языка и быта грузинского народа. Научный кружок провел также анкетный опрос (1911-12 гг.) грузинских студентов, обучающихся в вузах Западной Европы и России. Анкета была составлена И. Джавахишвили и содержала множество интересных вопросов. Как видно, со всей серьезностью к этому начинанию отнеслись женщины и ответы не за-

ставили себя долго ждать. Из российских и европейских журналов и газет шли обнадеживающие сведения, выяснялось, что жажда знаний среди грузинской молодежи слишком велика.

Искра надежды появилась после принятия царским правительством в 1914 году Закона об основании в Российской империи нерусских частных учебных заведений. Появление такого закона как будто должно было способствовать осуществлению задуманного, однако И. Джавахишвили и его единомышленники и на этот раз столкнулись с препятствиями, которые, как это ни парадоксально, чинили им сами же законодатели.

Время брало свое... В стране происходили революционные перевороты... Февраль 1917 года был отмечен новыми сдвигами... В общественном развитии появились новые направления, новые пути. Уже стало возможным не только во всеулышание говорить о создании Грузинского университета, но и активно действовать. И. Джавахишвили с первых же дней Февральской революции развернул широкую практическую деятельность. В своей петербургской квартире (ул. Лахтина) он собрал заинтересованных в этом деле грузинских ученых: Иосифа Кипшидзе, Акакия Шанидзе, Шалву Нуцубидзе и др. Посоветовавшись по вопросам, связанным с открытием университета, они сочли необходимым создать общественное мнение, которое бы склонялось в пользу создания университета. Вопрос был настолько важным, что обсуждался на собрании, созванном Национальным комитетом (в кинотеатре "Элит"). Собрание проходило под председательством Зураба Авалшвили, с докладом выступил И. Джавахишвили. Одна часть участников собрания (Ш. Нуцубидзе и др.) поддержала И. Джавахишвили, другая же часть (Н. Николадзе и др.) требовала создания политехникума.

Весной 1917 г. И. Джавахишвили приезжает в Тбилиси и приступает к проведению первых организационных мероприятий. Значительный шаг в этом направлении был сделан 12 мая того же года. В Тбилиси было проведено Учредительное собрание Общества Грузинского университета, на котором присутствовали представители передовой общественности того времени. Среди них были Эквтиме Такашвили, Филипп Гогичаишвили, Акакий Шанидзе, Корнелий Кекелидзе, Димитрий Узиадзе, Луарсаб Боцвадзе, Григол Вешапели, Илья Зурабишвили и др.

Учредительное собрание открыл И. Джавахишвили. Он же сделал доклад о необходимости основания Грузинского университета (этот доклад тогда же был опубликован в газете "Народное дело", 1917, N 62, 63, 66, 68). В докладе говорилось о могуществе древнейшей культуры Грузии, подчеркивалось то обстоятельство, что грузины по своей просвещенности и творческой литературной деятельности шли следом за передовыми соседними странами и народами, как-то: византийцами, персами и арабами. Было время, напр., в XII в., когда "наши предки достигли на этом поприще недостижимых высот во всей Малой Азии и на Ближнем Востоке".¹ Ученый заявлял, что неукротимая энергия наших предков, их стремление к духовному развитию и жажда знаний позволили и за границей создать такие учреждения, благодаря которым Грузия могла следить за научными, литературными и культурными достижениями своих соседей и вовремя воспринимать то, что было ей нужно.² И. Джавахишвили особо отметил, что попытки создания учебных центров предпринимались и в последующие века. Всякий успех нации, даже в сфере материальной культуры, заявлял он, зависит от успехов и возрождения теоретической науки. Яснее ясного, поэтому, что, "если мы хотим укрепить молодые ростки умственного и культурного возрождения нации, следует всеми силами способствовать созданию и расцвету грузинской науки."³ И. Джавахишвили подробно рассматривал пути осуществления этой задачи, требуя при этом основания именно университета, а не Академии наук или политехникума. Он отмечал, что страны Западной Европы прошли такой же путь – сначала были основаны университеты, затем – академии. В Грузии того периода было невозможно одновременно содержать и Академию наук, и университет. И. Джавахишвили ясно представлял себе, что в дальнейшем стало бы возможным основать при университете сельскохозяйственный и технический институты. По его мнению, Грузинский университет должен был быть одновремен-

¹ И. Джавахишвили, О необходимости основания Грузинского университета. Доклад, прочитанный на Учредительном собрании Общества Грузинского университета в Тбилиси 12 мая 1917 г. и в Кутаиси – 17 мая 1917 г. Труды ТГУ, XXXIII, Тбилиси, 1948, стр. 1 (на груз. яз.).

² Там же.

³ Там же.

по научно-исследовательским учреждением и высшим учебным заведениям, где будет возможно изучение наук и усвоение методов и практики научной работы.⁴

На собрании (председателем по предложению И. Джавахишвили был избран Э. Такаишвили, секретарем – И. Зурабишвили) после долгих дебатов (одна часть участников поддерживала идею создания специальных высших учебных заведений) было решено основать свободный Грузинский университет. Первоначально должен был открыться философский факультет. По предложению И. Джавахишвили была создана комиссия в составе самого И. Джавахишвили, Э. Такаишвили, Ф. Гогичаишвили, К. Абхази, В. Кипиани, И. Лордкипанидзе, Г. Журули. Комиссии вменялось в обязанность изыскание нужных средств и составление сметы. На данном собрании было создано Особое общество свободного Грузинского университета.

Большая работа развернулась и в Кутаиси. 17 мая 1917 г. по инициативе И. Джавахишвили в Кутаиси было проведено собрание представителей культурных и кредитных учреждений, работников периодических изданий (присутствовали: И. Оцхели, К. Лордкипанидзе, И. Бакрадзе, М. Тактакишвили, Гр. Гвелесиани, И. Пурадашвили, М. Пагава, С. Церетели, В. Чиладзе, И. Кутателадзе, И. Чиковани, Д. Нижарадзе, Г. Уратадзе, О. Шушания, Г. Джанаридзе, А. Горгадзе, К. Габарашвили, В. Беридзе, А. Церетели, В. Инадзе, В. Кипиани, М. Каухчишвили, Т. Абанидзе, М. Гвелесиани, Ал. Джанелидзе),⁵ на котором рассматривался вопрос основания Грузинского университета (председателем собрания был избран Н. Оцхели, секретарем – Ал. Джанелидзе). Участники собрания поддерживали (за исключением двоих) предложение И. Джавахишвили о необходимости создания университета. Затем И. Джавахишвили ознакомил собрание с некоторыми организационными вопросами. Был избран Комитет в составе 11 человек, который совместно с

⁴ И. Джавахишвили, О необходимости основания Грузинского университета. Доклад, прочитанный на Учредительном собрании Общества Грузинского университета в Тбилиси 12 мая 1917 г. и в Кутаиси – 17 мая 1917 г. Труды ТГУ, XXXIII, Тбилиси, 1948, стр. 1 (на груз. яз.).

⁵ С. Джорбенадзе. Основание и развитие Тбилисского университета. Сб. "Тбилисский университет (1918-1968)", Тбилиси, 1968, стр. 16 (на груз. яз.).

Тбилиским Комитетом должен был провести ряд мероприятий по основанию университета.

Как видно, многие считали переальным основание университета и хотя формально выражали удовлетворение деятельностью по подготовке его открытия, фактически стояли в стороне. 24 мая, а затем 28 мая 1917 г. заседания организационной комиссии т. п. вспомогательного Общества университета не состоялись ввиду отсутствия большей части ее членов.

3 июня 1917 г. состоялось собрание Общества свободного Грузинского университета (присутствовали: И. Джавахишвили, К. Абхази, И. Лордкипанидзе, В. Кипшани, Г. Журули, Г. Абашидзе, Ф. Гогичаншвили). Небольшая выписка из протокола собрания:

“Председатель К. Абхази сообщил собранию, что это третье собрание после общего заседания, но поскольку ни разу не было кворума, дело завершалось частным совещанием. Совещание, разумеется, касалось главного предмета – изыскания средств, однако до сих пор никакого реального способа не найдено”.⁶ К. Абхази называет пути изыскания средств. Это – организация публичной выигрышной лотереи (на это требовалось разрешение правительства и было неясно, получили бы они это право или нет), или “уведомительное налогообложение доходов”, или получение помощи от кооператоров.

Ниже приводится еще одна выписка из протокола собрания:

“Председатель И. Джавахишвили: нельзя дальше медлить с этим делом. Следует окончательно выяснить, возможно ли открытие университета с будущего года или нет. Только мы заранее должны быть уверены, что по причине безденежья университет сразу же не прекратит свое существование. В этом случае мы поставим в затруднительное положение приглашенных профессоров, которые ныне обеспечены в российских университетах и только ради национальной идеи готовы оставить свои места и служить отечественной науке. Контингент грузинских профессоров дает нам возможность с самого же начала открыть два факультета – философский и естественноведческий, только бы

⁶ ЦГА (Тб.), ф. Р-471, д. 1, л. 7-8; Историული მოამბე, 21-22, Тбилиси, 1967, стр. 331 (на груз. яз.).

нашлись на это материальные средства".⁷ В выступлениях И. Джавахишвили чувствуется большой оптимизм и глубокая вера в то, что открытие Грузинского университета — дело недалекого будущего. К тому же он вносит конкретные предложения по целому ряду вопросов.

На собрании выступил Ф. Гогичаншвили: "Нет сомнения, дело это столь значительно, что грузинская общественность обязательно поддержит его. Поэтому мы должны принять все меры, чтобы дело пошло..."⁸

Затем собрание выслушало доклад И. Лордкипанидзе о введении налога.

В дискуссии по проблеме изыскания материальных средств был поднят вопрос об использовании суммы, полученной при помощи Дворянского земельного банка. Было решено разработать проект вспомогательного Общества свободного Грузинского университета, который следовало представить для утверждения правительству. Составление и подготовку проекта взял на себя И. Джавахишвили.

Как видно, большое значение придавалось созданию общественного мнения. С этой целью активная работа была развернута и в Кутаиси. В письме, датированном 8 июня 1917 г., А. Джанелидзе сообщает И. Джавахишвили, что в Кутаиси был приват-доцент А. Размадзе, который имел беседу с Ш. Нуцубидзе, Г. Ахвледиани, Л. Шургая и им самим. А. Размадзе ознакомили их с состоянием дел, в свою очередь интересовался их мнением по поводу некоторых вопросов. А. Джанелидзе высказывает также свои соображения: об установлении терминологии, приглашении иностранных ученых, создания условий для грузинской профессуры.⁹

И. Джавахишвили учитывал все предложения и соображения при проведении подготовительных работ. 15 июня 1917 года комиссия рассмотрела подготовленный им проект и, высказав кое-какие замечания, для окончательного решения назначила заседание на 22 июня. В этот день И. Джавахишвили представил пе-

⁷ ЦГА (Тб.), ф. Р-471, л. 1, л. 7-8; Историული მოამბე, 21-22, Тбилиси, 1967, стр. 331 (на груз. яз.).

⁸ Там же.

⁹ Письмо А. Джанелидзе И. Джавахишвили. ЦГА (Тб.), ф. Р-471, л. 27, л. 30-31; Историული მოამბე, 21-22, Тбилиси, 1967, стр. 333-334 (на груз. яз.).

правленный проект устава, который был одобрен и принят.¹⁰ 3 августа принятый проект, нотариально оформленный, был переслан для утверждения правительству. Закавказский чрезвычайный комитет, в котором в то время председательствовал Харламов, не принял основных положений представленного документа, переслав его в Министерство просвещения Временного правительства. Устав же, из которого следовало изъять пункт о проведении лотереи, был передан для регистрации в Тбилисский окружной суд.¹¹

3 августа 1917 года было проведено собрание Общества Грузинского университета. Собрание открыл И. Джавахишвили и по его же предложению председателем был избран Э. Такашвили, почетным председателем – заслуженный профессор Петре Меликшвили. Собрание заслушало доклад И. Джавахишвили о значении открытия университета и той работе, которая была проведена с этой целью. На этом же собрании Общество Грузинского университета пополнилось новыми членами: Ш. Дадниани, К. Гамсахурдиа, Н. Ломоури, С. Квдншвили, Г. Гамбарашвили, П. Вачнадзе, З. Канчавели, Н. Квезерели-Копадзе, Г. Мухадзе, Ш. Месхишвили, П. Готуа, Г. Тархнишвили, А. Сологашвили, И. Тиканадзе, Т. Джавахишвили, И. Мерквиладзе, Н. Накашидзе, И. Элиашвили и др. На основе заявления члена Кутанского организационного комитета М. Пагава членами Общества были приняты также представители Кутанси. 8 октября 1917 года было проведено общее собрание, на котором присутствовали более 200 человек, как членов, так и посторонних лиц. Почетным председателем собрания был П. Меликшвили, председателем – Э. Такашвили, секретарем – И. Зурабишвили. Из протокола собрания: “Пр.-доц. И. Джавахишвили выступил со словом о плане действия. Первым долгом он коснулся материальной стороны дела”.¹² Естественно, это была существенная проблема, разрешение которой требовало проведения соответствующих мероприятий. “Во вто-

¹⁰ См. Основные положения устава Грузинского университета. Сост. И. Джавахишвили. ЦГА (Тб.), ф. Р-471, д. 27, л. 33-35; Историული მოამბე, 21-22, Тбилиси, 1967, стр. 336-339 (на груз. яз.).

¹¹ С. Джорбенадзе, указ. тр., стр. 17 (на груз. яз.).

¹² ЦГА (Тб.), ф. Р-471, д. 3-а, л. 3, 4; Историული მოამბე, 21-22, 1967, стр. 334-335 (на груз. яз.).

рой части своего доклада И. Джавахишвили коснулся постановки учебного дела. По его мнению, первоначально может быть открыт философский факультет. Этот факультет охватывает гуманитарные дисциплины, напр., собственно философию, исторические, филологические науки и специальные — естественноведческую и математическую. Если бы мы смогли одновременно открыть и естественноведческое отделение, тогда, исходя из того, что два первых курса лечебного факультета идентичны с такими естественноведческого отделения, через два года возможно открытие и лечебного факультета".¹³

После этого И. Джавахишвили объявил собранию, что на историко-филологическом факультете будут преподаваться арабский и персидский языки и "университет направит в эти страны отличившихся студентов для совершенствования в науках, дабы потом использовать их на свое же благо".¹⁴

Участники собрания внимательно выслушали дельный и впечатляющий доклад И. Джавахишвили, выразив ему свою благодарность.

Дело основания Грузинского университета нашло широкий отклик в народе. В виде пожертвований поступали большие суммы денег, живой интерес проявили и грузины, проживающие за границей. Они, помимо моральной поддержки, оказывали большую материальную помощь. Особо следует отметить тот факт, что выдающийся армянский писатель Ованес Туманян пожертвовал университету 100 рублей золотом. Он писал: "Только наука, литература и искусство могут заполнить ту пропасть, которая разделяет народы, и только они могут создать грядущую лучшую жизнь и настоящего человека..."

Я с восхищением представляю себе жизнерадостного и благородного грузина, получающего высшее образование на родном языке" (25 октября 1917 г.).

Это приветствие, как видно, оказало ободряющее влияние на грузин. Правление Общества Грузинского университета сочло

¹³ ЦГА (Тб.), ф. р-471, л. 3-а, л. 3, 4; Историული მოამბე, 21-22, 1967, стр. 334-335 (на груз. яз.).

¹⁴ Там же.

необходимым послать Ованесу Тумаянцу благодарственное письмо.¹⁵

В создании университетского фонда участвовали не только отдельные лица, но и различные общества. По мере увеличения суммы пожертвований, осуществление цели становилось все реальнее. На повестку дня стал вопрос подбора профессорско-преподавательского состава. 9 октября 1917 года состоялось объединенное собрание Правления Общества Грузинского университета и финансовой комиссии, на котором был рассмотрен данный вопрос. Собрание обратилось с письмом к И. Джавахишвили.

"Глубокоуважаемый Иван Александрович! 9 октября сего года Правление Общества Грузинского университета и финансовая комиссия на своем первом объединенном собрании, в соответствии с основными положениями устава, постановили: приглашение профессоров и формирование коллегии профессоров доверить вам, заслуженному профессору Новороссийского университета г-ну Петру Григорьевичу Меликишвили и доценту Московского университета Андрею Михайловичу Размадзе.

С особым удовольствием сообщаем вам это постановление и просим любезно взять на себя это дело, а результаты вашего согласованного с вышеназванными лицами действия сообщить Правлению.

Председатель Правления"¹⁶

26 ноября 1917 года на квартире Э. Такаишвили состоялось заседание академической комиссии, назначенное Обществом Грузинского университета. На заседании присутствовали: И. Джавахишвили, К. Кекелидзе, Ф. Гогичанишвили, Д. Узнадзе, А. Шанидзе. Председателем заседания был И. Джавахишвили, секретарем — А. Шанидзе. Было принято постановление об открытии одного — философского факультета, который бы имел 3 отделения: 1) гуманитарных наук (философия, история, литература, языковедение, социальные науки, педагогика), 2) математики, 3) естественноведческое. В первую очередь должно было открыться отделение гуманитарных наук. Ф. Гогичанишвили было поручено

¹⁵ С. Джорбенадзе, указ. тр., стр. 21 (на груз. яз.).

¹⁶ ЦГА (Тб.), ф. 471, д. 27, л. 25; *История Грузии*, 21-22, Тбилиси, 1967, стр. 336 (на груз. яз.).

уладить вопрос передачи университету здания грузинской гимназии.¹⁷

6 декабря 1917 г. вновь состоялось объединенное собрание Правления Общества Грузинского университета и финансовой комиссии. И. Джавахишвили ознакомил присутствующих с предполагаемой сметой и списком, включающим перечень лекций. К сожалению, большинство присутствующих не поддержало идею открытия университета, сочтя материальную базу недостаточной.

8 декабря 1917 г. И. Джавахишвили сообщил будущим профессорам университета (Ф. Гогичаншвили, К. Кекелидзе, И. Кишшидзе, А. Шанидзе) о том, что основное положение университета утверждено. Вместе с тем он рассмотрел проект сметы, представленный Ф. Гогичаншвили.

В конце декабря в прессе появилось объявление о приеме студентов. 13 января 1918 г. состоялось первое заседание Коллегии профессоров Грузинского университета. На заседании присутствовали П. Меликишвили, И. Джавахишвили, А. Шанидзе, Ф. Гогичаншвили, Э. Таканшвили, Ш. Нуцубидзе, И. Кишшидзе; председателем был П. Меликишвили, секретарем – А. Шанидзе. После избрания Правления университета присутствующие обратились к И. Джавахишвили с просьбой взять на себя полномочия ректора университета, от чего он категорически отказался, призвав своих коллег избрать ректором П. Меликишвили. Свое предложение он обосновывал тем, что П. Меликишвили как ученый “известен в России и за границей и его избрание создаст большой престиж университету”. Коллегия профессоров приняла это предложение и первым ректором Грузинского университета стал П. Меликишвили. Деканом философского факультета был избран И. Джавахишвили, ученым секретарем университетского Совета – И. Кишшидзе.

И настал в истории грузинского народа памятный день... День открытия университета... Решили приурочить его ко дню поминования Давида Агмашенебели – 26 января 1918 г.

¹⁷ В настоящее время время это здание является центральным (I) корпусом университета. Построено по проекту архитектора Симона Квдиашвили. См. Вахтанг Беридзе. Зодчий Симон Квдиашвили, Труды ТГУ, XXXIII, Тбилиси, 1948, стр. 35-71 (на груз. яз.).

В протоколе заседания Правления университета от 20 января 1918 г. читаем: "И. Джавахишвили объявил, что открытие университета, по почину Коллегии профессоров, состоится 26 сего января. А с 27 начнутся лекции. Правление Общества университета должно участвовать в празднике по случаю открытия в качестве хозяина.

Торжественное собрание откроет Председатель Исполнительного комитета Национального Совета Грузии. Затем выступит со словом ректор университета проф. П. Меликишвили. После этого секретарь университетского Совета И. Кишнидзе кратко ознакомит гостей с историей основания университета и, наконец, И. Джавахишвили представит собранию доклад на тему о дальнейшей деятельности университета.

Затем И. Джавахишвили зачитал список учреждений, организаций, должностных лиц и др., приглашенных на торжественное открытие, который, после некоторых дополнений, был утвержден".¹⁸ В ожидании открытия университета 23 января 1918 г. Мосе Джанашивили восторженно писал: "И. Джавахишвили взвалил на себя огромное бремя – бремя пахаря, идущего за тяжело и глубоко пахущим грузинским плугом... Его мужество, преодолев все препятствия, зажгло нам новый светоч, здание гимназии превратило в храм национального величия, в обитель первого университета".¹⁹

Настало 26 января 1918 года... В этот день в здании гимназии, расположенной по улице Цхетской N 41, открылось первое в Грузии высшее учебное заведение – Грузинский университет.

Собралось огромное количество народа. Праздник открылся согласно предусмотренному плану. Со словом выступил ректор университета П. Меликишвили, И. Кишнидзе прочел доклад об истории основания Грузинского университета. С приветствиями выступили представители различных культурно-просветительских учреждений (русских, армянских, азербайджанских, польских и др.), пришло много поздравительных телеграмм, католикос-патриарх всея Грузии Кирион II отслужил в этот день специальный молебен.

¹⁸ ЦГА (Тб.), ф. Р-471, л. 3-а, л. 12; Историული მოამბე, 21-22, Тбилиსი, 1947, стр. 339.

¹⁹ Газ. "Сакарთველო", 1918, N 23.

В конце праздника была предусмотрена лекция И. Джавахишвили, но, ввиду многочисленности присутствующих, она не состоялась. Первую лекцию в Грузинском университете И. Джавахишвили прочел 30 января 1918 г.²⁰ Тема лекции - "Личность человека и ее значение в древнегрузинской историко-философской письменности и жизни". К I семестру 1918 г. состав профессоров, научных руководителей и лекторов, утвержденный Правлением Тбилисского университета, был следующим: профессоров - 7, заместителей профессора - 5, научных руководителей - 2, лекторов - 4; всего - 18 сотрудников.

По открытии университета в нем насчитывалось 369 студентов, 89 вольнослушателей. К 1919 г. число студентов превысило 2500.

Основатели университета радели об авторитете первого грузинского вуза. Так, по представлению П. Меликишвили и И. Джавахишвили 15 марта 1918 г. Совет профессоров избрал своим почетным членом (почетным профессором) академика Николая Павловича Кондакова (1844-1925 гг.), выдающегося искусствоведа (он исследовал и грузинское искусство). Это было значительным фактом, Грузинский университет постепенно набирал силу.

Следует отметить заботу И. Джавахишвили об увеличении книжного фонда университета. В архивных материалах сохранилось обращение И. Джавахишвили к Совету чистурских промышленников с просьбой пожертвовать университетскому книгохранилищу некоторые книги. Это обращение нашло широкий отклик общественности, университетской библиотеке было передано большое количество ценных книг, в том числе вся личная библиотека Давида Сараджишвили. Г. Жордания передал библиотеке 460 томов и рукописей 282 наименований. Так постепенно пополнялось книгохранилище университета.

Неустанная работа И. Джавахишвили принесла свои плоды - университет неуклонно шел по восходящему пути. Сам И. Джавахишвили жаловался на переутомление и 11 декабря 1919 года обратился к факультету: "Два с половиной года непрерывной работы в Правлении университета и на факультете сильно утомили меня, посему я покидаю пост декана. Прошу

²⁰ С. Джорбенадзе, Первая лекция в Тбилисском университете (прочитанная И. Джавахишвили). Газ. "Тбилисисе университети", 1966, февраль.

незамедлительно назначить выборы нового декана".²¹ 17 декабря того же года И. Джавахишвили обращается с заявлением к председателю Совета профессоров университета.

"Господин председатель! В случае, если на собрании Совета профессоров на должность ректора будет выдвинута моя кандидатура, прошу ознакомить Совет с моим письменным заявлением о том, что я отказываюсь ввиду сильного переутомления и, вместе с тем, прошу вычеркнуть мою фамилию из списка кандидатов".²²

Но Совет профессоров не учел просьбу ученого, поскольку в ту пору считалось, что если И. Джавахишвили с присущей ему энергией не возглавит университет, это большое начинание будет обречено на провал.

24 декабря 1924 г. И. Джавахишвили был избран ректором. На этой должности он оставался до 24 июня 1926 года. Все это время ученый отдал делу дальнейшего обустройства и благосостояния своего детища. Многообразной была сфера его забот: повышение интеллектуального уровня профессуры, улучшение условий их жизни, приглашение специалистов из других стран, передача университету типографии и др.

В марте 1925 года, выступая на третьей сессии ВЦИК (Тбилиси), И. Джавахишвили говорил: "Тбилисский государственный университет, помимо служения своей непосредственной задаче, принимает, принимает и будет принимать активное участие в культурном строительстве Грузии во имя процветания и благосостояния народа".²³

Тем временем основанный И. Джавахишвили университет постепенно развивался и укреплялся, получая всеобщее признание. Первый ректор П. Меликишвили во всеулышанье заявлял: "И. Джавахишвили является единственным основателем, вдохновителем и рыцарем нашего университета, и это неоспоримо".

В 1923 г. газета "Ломиси" писала:

²¹ ЦГА (Тб.), ф. Р-471, д. 26, л. 113; Историული მოამბე, 21-22, Тбилиси, 1967, стр. 369.

²² ЦГА (Тб.), ф. Р-471, д. 24, л. 69-70; Историული მოამბე, 21-22, Тбилиси, 1967, стр. 374.

²³ Газ. "Коммунист", 1925, 10 марта.

“Только один человек до глубины души постиг действительность Грузии и оживил прекрасные традиции грузинской исторической науки. Этот человек – Иване Джавахишвили

“И. Джавахишвили не сухой ученый-теоретик, а практический деятель-энтузиаст, в благородной душе которого горит неугасимое пламя любви к Грузии и науке. Именно эта любовь помогла ему преодолеть все препятствия и заложить основу Грузинского университета. Грузинский университет – величайшее культурное достояние и в грузинской истории имя основателя первого университета зашнурится золотыми буквами”²⁴

* * *

Многосторонней была и общественная деятельность ученого. Его отношение к Обществу распространения грамотности среди грузин и Обществу истории и этнографии, его забота о создании грузинской энциклопедии и лучшей организации музейного дела – лучшее тому свидетельство.

Тесные деловые контакты поддерживал ученый с Обществом распространения грамотности среди грузин. Исследуя историю Грузии, он широко пользовался документами, хранившимися в фондах Общества. И. Джавахишвили с готовностью принял предложение издательско-редакционной группы Общества о создании и издании учебников. Он сообщает редакции, что посоветовался по этому вопросу со своими учениками и сообщено было решено написать два учебника по языкознанию, один – по общему, второй – по грузинскому языкознанию. Создание учебников взяли на себя И. Кипшидзе и А. Шанидзе. Со своей стороны, И. Джавахишвили предложил Обществу создать общую историю древнего Востока. Для этой цели он рекомендовал М. Церетели. Ученый предлагал также издание справочников, путеводителей и т. д.

Со своей стороны Общество распространения грамотности среди грузин высоко ценило научную деятельность ученого. Еще 15 апреля 1915 г. председатель Общества Георгий Казбеги обратился к нему от имени членов Правления с просьбой о внесении его исследования “История грузинского народа” (в 2-х томах) в

²⁴ Газ. “Комуністи”, 1925, 10 марта.

список сочинений, выдвинутых на соискание премии. Ответное письмо ученого явилось ярким подтверждением его высокой гражданственности и человеческой скромности:

“Из града Петрова

Глубокоуважаемый мой, господин Георгий! Премного благодарен Вам и членам Правления Общества р. гр. за письмо, в котором вы сообразовали предложить мне мою “Историю грузинского народа” (две книги) внести в список сочинений, представленных на премию. Но, к моему сожалению, я не могу исполнить вашего желания из следующих принципиальных соображений: премии, как везде, так и у нас, потому и учреждены, разумеется, чтобы поощрить либо оказать материальную помощь молодым исследователям, дабы они могли напечатать труд и продолжить научную работу. Я, к счастью, и без того работаю по мере моих возможностей и мне нет необходимости ни в каком-либо поощрении, ни в материальной помощи: должность доцента дает мне хотя и небольшие, но все же кое-какие средства. В таких условиях я считаю нравственно невозможным оспаривать что-либо у других, которые нуждаются в поощрении и помощи. Я хорошо знаю, что и за границей, и в России, в академиях и других соответственных учреждениях, многие ученые, меня заслуженнее и обеспеченнее, представляют на премию свои сочинения, но я всегда думал и сейчас полагаю, что в этом нет ничего похвального, и я не могу следовать их примеру. Вот те соображения, которые вынуждают меня не представлять на премию мое последнее сочинение.

Пользуясь случаем и сообщая Правлению, что по истечении мая или в июне, как было оговорено, передам учебник истории Грузии (до конца XIII в.) и прошу издательскую секцию для напечатания этой книги выделить нужную сумму.

С искренним к Вам уважением
Иване Джавахишвили”²⁵

Правление Общества не внесло в список выдвинутых на премию книг двухтомный труд И. Джавахишвили “История грузинского народа”, однако это ничуть не умалило его достоинств и значения. Книга по сей день является настольной для исследователей истории Грузии, великолепным источником для всех, кто заинтересован в изучении истории грузинского народа.

²⁵ ЦГА (Тб.), ф. 481, д. 1378, л. 90-93; Историული მოამბე, 21-22, Тбилиსი, 1967, стр. 328-329.

В развитии грузинской исторической науки важную роль сыграло Общество истории и этнографии, созданное в 1907 г. по инициативе Э. Такаишвили. Целью Общества был сбор, сохранение и изучение исторических, археологических, антропологических, литературных и этнографических материалов как Грузии, так и всего Кавказа и граничащих с ним стран. И. Джавахишвили с самого же начала принял активное участие в работе Общества. Находясь на посту ректора Грузинского университета, он одновременно работал и председателем Общества (1921-31 гг.). Общество проводило интересную и полезную работу. Собрав вокруг себя выдающихся деятелей того времени, устраивая лекции, экспедиции и т. д., Общество внесло значительный вклад в дело развития грузинской исторической науки.

В начале нашего века, почти лет 70 тому назад, грузинские прогрессивные деятели решили издать энциклопедию. Это начинание возглавили подвизающиеся в высших учебных заведениях России грузинские ученые: профессор Петербургского университета Александр Цагарели, профессор Одесского университета Василий Петриашвили и профессор Московского института восточных языков им. Лазарева Александр Хаканашвили.²⁶

С целью издания "Грузинской энциклопедии" было образовано товарищество "Цискари", в Правление которого вошли Я. Гогешашили, Ф. Гогичашили, П. Готуа, П. Туманишвили, К. Туманишвили и А. Мачавариани, для участия в издании были приглашены также М. Такаишвили, М. Тамарашвили, епископ Кирион, П. Марр, И. Джавахишвили, М. Джанашили, П. Меликишвили и др. Была даже составлена приблизительная программа работы, но условия того времени не дали возможности нашим замечательным ученым осуществить задуманное.

²⁶ К. Кинцурашвили. Важная страница истории, "Литератури Сакартвелო", 1974, N 13; Р. Метревели. Букет слов или ларь знаний, "Мнатоби", 1974, N 9, стр. 159-166 (на груз. яз.).

Большое значение для решения данной проблемы имело постановление Правительства об издании Закавказской энциклопедии. За этим последовало постановление Закавказского военного комитета ВКП (б) от 25 сентября 1932г. об отдельном издании энциклопедий на грузинском, армянском и азербайджанском языках. На основании этого постановления ЦК КП (б) Грузии и ЦИК Грузии выделили редакционную коллегию для "Большой грузинской советской энциклопедии". Редакционная коллегия развернула широкую организационную работу. Сохранившийся архивный материал свидетельствует об активном участии И. Джавахишвили в деле издания грузинской энциклопедии. Он был автором статей по различным вопросам истории Грузии феодального периода. Для первого тома уже были готовы его статьи "Алфавит", "Апостол Андрей" и др. К сожалению, в силу различных причин издание энциклопедии не состоялось, но статьи И. Джавахишвили, написанные на высоком научном уровне, нашли должное место в изданной позднее "Грузинской Советской Энциклопедии". Образно говоря, научные семена, засеянные им еще в начале 30-х годов, дали свои плоды уже нашим современникам.

* * *

С большим вниманием относился И. Джавахишвили к музейному делу. В 1931 году он был назначен научным консультантом Музея Грузии. С этого времени начинается его активная деятельность по развитию и расширению музея. Он ставит вопрос от открытия в музее отдела истории, но поскольку его предложение в ту пору не нашло должного понимания со стороны некоторых работников музея, ученый упорно продолжал доказывать необходимость осуществления этой идеи.

В 1936 г. в Музее Грузии был создан отдел истории, которым ученый руководил до конца своей жизни. Он составил проект перестройки работы музея, уделив в нем большое место делу подготовки научных работников для музея.²⁷

²⁷ Д. Гиритишвили. Иване Джавахишвили, Тбилиси, 1968, стр. 204 (на груз. яз.).

Талант ученого, его глубокая научная эрудиция и тонкий вкус с особой силой проявились в организации юбилейной выставки, посвященной 750-летию "Витязя в тигровой шкуре". И. Джавахишвили высказал ряд заслуживающих внимания предложений по поводу устройства археологической выставки. Предложения касались не только структуры выставки, но и работы музея и, в частности, использования археологического материала.²⁸ Ученый с удовлетворением отмечал тот факт, что богатый археологический материал, который до тех пор бессистемно, а, постольку, и попусту хранился в отделе истории музея, будучи по этой причине недосягаем для должного их использования учеными, теперь стал всеобщим достоянием. Он считал также, что археологическая выставка имеет большое воспитательное значение. И. Джавахишвили принадлежит большая заслуга в деле улучшения всех отраслей музейной работы.

* * *

Многоплановая общественная деятельность И. Джавахишвили являет собой яркий пример безграничной любви к отчизне и народу. Наделенный свыше талантом, истинный патриот, он отдавал все силы делу возрождения своей родины. Начало общественной деятельности ученого приходится как раз на то время, когда интеллектуальная жизнь в стране переживала острый упадок. И он работал... Работал как гражданин и ученый, работал не покладая рук... Можно сказать, что он оставил глубокий след во всех областях общественной жизни Грузии того времени.

Особое место в сфере научных интересов ученого занимали вопросы культуры грузинского народа. И. Джавахишвили был хорошо знаком с различными течениями в искусстве как своей страны, так и Европы, и поэтому имел свое собственное отношение к конкретным вопросам культуры. Не было случайностью, что И. Джавахишвили осудил конструктивизм в архитектуре еще в ту пору, когда это течение только зарождалось; осудил т.н. "сюжетность" в искусстве, ратуя за реалистическое отобра-

²⁸ Д. Гвритишвили Иване Джавахишвили, Тбилиси, 1968, стр. 204 (на груз. яз.).

ражение действительности и т. д. Таким образом, “и вопросы грузинского искусства, и изучение истории грузинского искусства, содействие его сегодняшнему возрождению и его будущая судьба были для И. Джавахишвили так же дороги и близки, как и другие вопросы грузинской культуры”.²⁹

О создании кафедры истории грузинского искусства И. Джавахишвили заботился с первых же дней основания Тбилисского университета. Это не было легким делом, ибо требовало подготовки соответствующих кадров, изготовления наглядных пособий, создания учебников. Для изучения памятников материальной культуры следовало на местах проводить исследовательскую работу.

Акад. Г. Чубинашвили вспоминает, что для И. Джавахишвили вопросы истории материальной культуры были предметом особой заботы и “не нуждались в каком-либо широком обосновании. Можно сказать, что И. Джавахишвили без слов понимал реальные потребности дела и сам, не тратя слов, намечал все мероприятия и отдавал распоряжения для их исполнения”.³⁰ Естественно, что его желание и большая заинтересованность оказали содействие в своевременном решении вопроса об открытии кабинета искусствоведения. Так же безо всяких осложнений были утверждены лекционные курсы, которые отнюдь не ограничивались только вопросами истории грузинского искусства, но и уделяли определенное внимание отдельным проблемам истории западноевропейского искусства. И. Джавахишвили непосредственно руководил всеми мероприятиями, имеющими целью создание необходимых условий для будущих исследователей грузинского искусства.

Большое внимание уделял И. Джавахишвили изучению художественного творчества древней Грузии, в частности отраслей пластического искусства – архитектуры, скульптуры, ювелирного дела и т. д., видя в нем свидетельство высокой культуры, независимости и силы грузинского народа. Примечательно, что ученый еще в 1913 г. разработал план создания труда по истории грузинского искусства, а в 1914, как видно, “История гру-

²⁹ Г. Чубинашвили. К первой годовщине со дня смерти И. Джавахишвили, Эпикмис моамбе, XII, Тбилиси, 1942, стр. 272 (на груз. яз.).

³⁰ Там же.

зисского искусства" уже была готова. Одна часть этого исследования была издана под заглавием "Термины искусств и главные сведения о памятниках искусства и материальной культуры в древнегрузинской литературе".³¹

Особо следует отметить заслуги И. Джавахишвили в деле охраны памятников культуры. Он приветствовал работу Общества грузинских деятелей искусства³² и грузинских художников по спасению сохранившихся образцов древнегрузинского искусства, и в бескорыстной деятельности художников в Набахтеви (Л. Гудиашвили, Г. Эристави, М. Тоидзе и его сын Ираклий, М. Чиаурели, Д. Шеварднадзе) видел залог благополучного завершения восстановительных работ.³³ И Джавахишвили считал необходимым своевременное содействие делу охраны и восстановления памятников культуры, составление с этой целью целенаправленного плана действия.

В августе 1916 г. И. Джавахишвили представил Правлению Общества грузинских деятелей искусства специальный доклад.³⁴ "Этим маленьким докладом, — писал он, — даю себе право определить, по мере возможностей, план действия на будущее, и прошу Общество рассмотреть его и после должного обсуждения предмета разработать свой план действия и в дальнейшем приступить к его осуществлению".³⁵

Как известно, главной целью своей деятельности Общество грузинских деятелей искусства поставило охрану и восстановление памятников искусства Грузии. Приветствуя это начинание, И. Джавахишвили в то же время предлагал Обществу свои соображения. По его мнению, для выполнения этой задачи существовало три пути: 1) Сбор, сохранение и научно-

³¹ Христианский Восток, С.-Петербург, т. III, вып. I, 1914, стр. 17-31.

³² Общество было создано в 1911 г., приступило к работе в 1912 г. Первым председателем Общества был Георгий Журули, секретарем — Иосиф Гегелашвили. После установления в Грузии Советской власти Общество стало называться Союзом, на базе которого были созданы фонд и библиотека Музея Грузии.

³³ И. Лордкипандзе, Живопись Набахтеви, Тбилиси, 1973.

³⁴ Доклад хранится в Институте рукописей им. К. Кекелидзе АН Грузии. Текст доклада без изменений был опубликован в 1966 г. См. "Джგლის მეგობარი", 1966, № 7, стр. 43-51 (на груз. яз.).

³⁵ И. Джавахишвили. Правлению Общества грузинских деятелей искусства, 1966, № 7, стр. 43-44 (на груз. яз.).

художественное изучение древних памятников; 2) Сбор и изучение современных (имеются в виду 10-20 годы XX в.) этнографических материалов (предметы различных отраслей кустарного производства, образцы посуды, мебели, одежды и т. д.); 3) Изучение и "творческое отражение" природы ("первейшего и неиссякаемого источника любого искусства") Грузии.

И. Джавахишвили считал, что "три вышеперечисленных пути одинаково и равно необходимы для возрождения и расцвета грузинского искусства, дабы оно глубоко и сильно пустило свои корни подобно испанскому ветвистому ореху, во всем своем многообразии и своеобразии, придающем любому искусству неувядаемую прелесть и неоценимые достоинства".

Для полноценного изучения грузинского искусства, по мнению ученого, было необходимо художественное и научное исследование рисунков, сохранившихся в грузинских рукописях. Следовало рассмотреть и исследовать рисунки, оценить их достоинства и недостатки, изучить цвет и технику исполнения, установить происхождение; изучить орнаменты, бордюры, рассмотреть рукописи с целью изучения книжного искусства и выявления путей развития художественного алфавита и различных почерков.

Большое внимание уделял И. Джавахишвили архитектурным памятникам, считая их научное изучение первейшей задачей. Ученый лично предпринимал меры для обеспечения их охраны. Перед грузинской общественностью не раз вставал вопрос о создании специального музея древнего искусства, но ввиду отсутствия помещения дело не ладилось. На этот раз вопрос встал со всей остротой, поскольку имеющийся в распоряжении Главного управления науки материал высокой художественной ценности требовал размещения. Этот вопрос был поставлен на заседании Совета Общества истории и этнографии в апреле 1924 г. И. Джавахишвили (в то время он был ректором университета и председателем Общества) нашел выход из положения: церковь в университетском дворе, превращенная в то время в складское помещение, должна была быть передана Кабинету искусства для создания Музея грузинского искусства. Академик Г. Чубинашвили вспоминает, что это предложение было принято настолько просто и быстро, что не было внесено даже в протокол заседания. Эту мысль поддержало и Главное управление науки, кото-

рое привезенные в Тбилиси древности передало в распоряжение создаваемого стараниями И. Джавахишвили музея.³⁶

Освобождение помещения, его очистка, ремонт и подготовка зала для экспозиции требовали материальных затрат. Разрешение этих вопросов опять-таки взял на себя И. Джавахишвили. Так был создан в университете Музей грузинского искусства.³⁷

Наряду с вышесказанным, большое значение придавал И. Джавахишвили также организации выставок и экспозиций.

Готовясь к юбилею Ш. Руставели, ученый обращается в Главный юбилейный комитет с предложением вернуть из русских музеев драгоценнейшие образцы грузинского искусства, в различное время вывезенные из Грузии. Свое предложение он обосновывал необходимостью проведения юбилейной выставки на высоком уровне.

Пути преодоления отставания в исследовании грузинского искусства виделись И. Джавахишвили следующим образом: углубление теоретических и научных знаний исследователей; наличие соответствующих научных отраслей для изучения архитектуры и живописи. Ученый с благодарностью отмечал заслуги Г. Чубинашвили (История грузинского зодчества) и Ш. Амيرانашвили (История живописи) в исследовании истории грузинского искусства, но, вместе с тем, ставил вопрос о расширении и углублении исторических исследований.

“Грузия – целиком музей, – писал И. Джавахишвили, – а мы этого не используем. Какое удивительное явление, что с наступлением весны и почти до начала зимы вся Грузия наводняется экскурсантами из всего Союза и из-за рубежа. Мы же, грузины, настолько ленимся ходить, что даже того, что имеется в Тбилиси, не знаем; если мы отвернемся от природы, то никогда ничего не сделаем. С этой пассивностью и безволием надо бороться”.³⁸ Надо сказать, что эти слова не потеряли своей актуальности и сегодня, к ним следует прислушаться, особенно молодежи.

³⁶ Г. Чубинашвили, указ. тр., стр. 274.

³⁷ Музей искусства, в связи с реорганизацией университета и педагогический институт, был выведен из своего здания и несколько лет помещался в Музее Грузии. Музей искусства заложил основу музею “Метехи”, а в 1941 г. на его базе возник сектор истории грузинского искусства АН Грузии.

³⁸ И. Джавахишвили. Материалы к истории материальной культуры грузинского народа, II, Тбилиси, 1965, стр. 210 (на груз. яз.).

И. Джавахишвили специально исследовал такие вопросы истории материальной культуры, как виды мебели (здесь исследованы в основном кровати) и посуды в древней Грузии. Путем сравнительного исследования исторических источников ученый выделяет два периода в истории материальной культуры Грузии. Первый (древнейший период) характеризовался наличием мебели, в последующем мебель постепенно исчезает, уступая место разного рода устилкам – коврам, дорожкам и др. (второй период).

Предметом исследования ученого были и такие памятники материальной культуры, как одежда, ткани, военное снаряжение, а также рукоделие и военное дело.

* * *

Воспитанный на традициях высокоразвитой грузинской культуры, от природы наделенный музыкальными способностями, Иване Джавахишвили особенно любил музыку.

Поэт Котэ Макашвили, друг юности ученого, вспоминает: "С большим вниманием слушаю Ваню. Удивляет его начитанность и энтузиазм... Изумляюсь, когда вижу в его руках скрипку: учится играть. Оказывается, он любит музыку. Я-то думал, что он ничего не помнит, кроме грузинского языка и своих уроков".³⁹

Главное состоит в том, что увлечение этой областью искусства было творческим горением вполне компетентного лица. Следует сказать, что советы И. Джавахишвили оказали неоценимую услугу творчеству З. Палиашвили, для которого, как выясняется, мнение ученого имело большое значение. Первым слушателем его новых произведений обычно бывал И. Джавахишвили. Последний активно помогал З. Палиашвили собирать народные песни. Во время одной из поездок, устроенной по инициативе И. Джавахишвили, была записана лезгинка, которую композитор использовал в опере "Абессалом и Этери". Позже З. Палиашвили шутя называл ее "лезгинкой Иване".⁴⁰ Но музыка была не только предметом любви, но и предметом научных интересов

³⁹ К. Макашвили. Ваню Джавахишвили. Сб. "Чвени мещиереба", Тб., 1926, N 17-18, стр. 2 (сб. посвящен 50-летию И. Джавахишвили) (на груз. яз.).

⁴⁰ И. Джавахишвили. Славная дружба, "Дроша", 1953, N 5, стр. 14 (на груз. яз.).

ученого. Г. Чубинашвили вспоминает: "Как-то, в связи с исследованием, написанным им в последние годы жизни (имеется в виду "Основные вопросы истории грузинской музыки" Р. М. Д. Иване сказал мне: "В молодости я был так увлечен научными вопросами музыки, что изначально думал заняться именно этим".⁴¹ Однако, как видим, дань уважения своему юношескому увлечению ученый отдал уже в зрелые годы.

На основе исследования разнообразных источников он изучил и сформулировал основные вопросы истории грузинской музыки, такие, как основные ступени развития грузинской музыки, происхождение многоголосия, грузинские музыкальные термины, музыкальные инструменты и др.

Большое значение имело установление происхождения грузинского многоголосия. И. Джавахишвили обоснованно отверг мнение, согласно которому считалось, что многоголосие заимствовано грузинской музыкой из западноевропейской. Источник многоголосия ученый ищет в самой Грузии. По его мнению, разрешить этот вопрос возможно только на основе фундаментального исследования всех доступных источников. Сам И. Джавахишвили, учитывая первоначальное значение наименований голосов песнопений в памятниках, пришел к выводу, что многоголосие в грузинской музыке должно было существовать еще во времена язычества... Для утвердившегося христианства были неприемлемы не мотив, а слова. Когда же на старый мотив перекладывались слова церковных песнопений, сам мотив уже не входил в никакое противоречие с церковью. Как видно, грузинским церковным песнопением таким же путем были восприняты привычный для народа мотив языческих песен и двухголосие.⁴² Таким образом, по мнению И. Джавахишвили, многоголосие — плод внутреннего развития грузинской музыки.⁴³

⁴¹ Г. Чубинашвили. указ. тр., стр. 272.

⁴² И. Джавахишвили, указ. тр., стр. 327.

⁴³ Это положение подтверждает известный грузинский ученый П. Ингорюва: "Самобытный, независимый, национальный образ грузинской музыки состоит в ее трехголосии, и, как подтверждается, это трехголосие берет начало в глубокой древности" (П. Ингорюва. Объяснение античной и средневековой грузинской музыкальной письменности и восстановление древней грузинской музыки. "Мнатоби", 1958, N 2, стр. 124 (на груз. яз.).

«Научная работа – это счастье. Но счастье это не является уделом каждого, и если человек награжден природой талантом ... обладает волей... если увлечен, он должен чувствовать, что ... обязан народу, родившему его», – писал И. Джавахишвили. Сам он являл собой яркий пример служения науке и своему народу. Говоря словами И. Чавчавадзе, его путеводной звездой была истина, за ним же оставался «след просвещенный».

Требовательный к себе, И. Джавахишвили в жизни был человеком непритязательным и скромным. Он никогда не искал ни званий, ни должностей. В одном личном письме он пишет, что Н. Марр неоднократно просил его перевести одно из исследований и представить в качестве докторской диссертации. «Но поскольку это значило для меня лишнюю потерю времени, после диссертации на соискание степени магистра я даже не представил докторской диссертации и никогда не пользовался не только званием профессора, но и приват-доцента».⁴⁴

Переживший за 60 лет, член Президиума Верховного Совета СССР (с 1938 г.), академик АН СССР (с 1939 г.), И. Джавахишвили отдает все свои силы научной и общественной деятельности: читает лекции, исследует различные проблемы, выполняет обязанности депутата. Ученый любим народом, оценен правительством. Он продолжает работать, несмотря на то, что многолетний неутомимый труд уже пошатнул его здоровье. «Всю свою жизнь я работал в сфере науки, культуры и высшего образования, естественно, что, будучи в Верховном Совете, я приложу все свои силы к разрешению этих же вопросов...».⁴⁵ Да, у него были большие планы, но болезнь взяла свое...

18 ноября 1940 года... Несколько днями раньше специальный приглашенный билет сообщал общественности, что И. Джавахишвили прочтет лекцию на тему: «Цели филологической науки и грузинские литературные памятники». Проблема имела существенное значение в исследовании вопросов истории и зал был переполнен слушателями. В назначенное время И. Джавахишвили начал лекцию... И именно в аудитории, именно на кафедре перестало биться его сердце... Ученый

⁴⁴ Письмо И. Джавахишвили к В. Дондуа. «Мнатоби», 1968, N 9 (на груз. яз.).

⁴⁵ Газ. «Комунисти», 1939, 9 июля.

скончался..., скончался при исполнении своего долга — гражда-
нина, ученого, педагога.

Однажды, в письме, посланном к своей жене из Петербур-
га,⁴⁶ он, между прочим, рассказал, что как-то присутствовал на
одной лекции, во время которой профессор скоропостижно
скончался. Впечатленный этой картиной, И. Джавахишвили пе-
сал, что, должно быть, этот человек был счастливейшим из
смертных, поскольку встретил смерть за любимым занятием.⁴⁷

Прошли годы и судьба предназначала ему такую же кончину:
на руках своих учеников, за любимым делом...

Грузинский народ воздал должные почести великому ученому
и гражданину — И. Джавахишвили нашел свой последний приют
во дворе основанного им же университета. Говоря словами
И. Чавчавадзе, благодарные потомки с гордостью повторяют:
“Исполнил он долг свой”.

* * *

Прошло более полувека со дня его смерти... Исполнилось 120
лет со дня рождения, но время не коснулось его светлого обра-
за... Родина обессмертила его имя. Университет, его детище, —
носит имя И. Джавахишвили. Оно присвоено организациям и
улицам, стипендиям и премиям, издаются труды ученого, на его
книгах растут новые поколения.

Благодарное потомство воздало должное славному сыну
отечества, жизнь и деятельность которого была ярким примером
бескорыстного служения науке и народу.

⁴⁶ Письмо это, по словам И. Джавахишвили, засвидетельствовано проф.
Д. Гвритишвили. См. его же: И. Джавахишвили, Тбилиси, 1968, стр. 34 (на
груз. яз.).

⁴⁷ Письмо, к сожалению, не сохранилось. Как передает И. Джавахишвили,
письмо было написано на русском языке.

ОСНОВНЫЕ ДАТЫ ЖИЗНИ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
И. ДЖАВАХИШВИЛИ

1876 г. 11 (23) апреля – родился И. Джавахишвили.

1883 г. – поступил в Тбилисскую прогимназию.

1888 г. – был принят во второй класс гимназии.

1893 г. – окончил Первую тбилисскую гимназию.

1893 г., август – поступил на факультет восточных языков

Петербургского университета (армяно-грузино-персидское отделение).

1898 г. – награжден Научным советом Петербургского университета золотой медалью за труд “Деятельность апостола Андрея и святой Нины в Грузии”.

1899 г. – окончил Петербургский университет.

1899 г., 21 мая – оставлен в университете по постановлению факультета восточных языков для подготовки к должности профессора (постановление вошло в силу 1 июня).

1900 г. – опубликован труд “Наследники грузинского царского трона царевич Давид и барич Юлон”.*

1900 г. – опубликован труд “Деятельность апостола Андрея и святой Нины в Грузии”.

1901 г., 27 января – сдал экзамены на звание магистра наук.

1901 г. – был направлен в Берлинский университет на повышение квалификации.

1902 г., апрель-сентябрь – предпринял путешествие на гору Синай с целью изучения и описания грузинских рукописей (вместе Н. Марром).

1903 г., январь – назначен приват-доцентом Петербургского университета.

1903 г. – организовал в Петербурге секцию по изучению истории Грузии.

1904 г. – опубликован труд “Патриотизм и наука”.

1905 г. – опубликован труд “Царь Грузии и история его прав”.

1905 г. – опубликован труд “Государственный строй древней Грузии и древней Армении”, т. I (Тексты и разыскания по армяно-грузинской филологии, кн. XIII).

* Указаны даты первых изданий.

1906 г. – опубликован труд “Политическое и социальное движение в Грузии XIX в.”

1906 г. – опубликован труд “История нравственного учения в Грузии”.

1906 г., 13 мая – защитил магистерскую диссертацию на тему: “Государственный строй древней Грузии и древней Армении” (официальные оппоненты Н. Марр и В. Бартольд).

1907 г. – организовал в Петербурге научный кружок грузинских студентов.

1908 г., 14 июля – прочел публичную лекцию “Развитие философских и методологических взглядов грузинских историков на протяжении VIII-XII веков”.

1908 г. – опубликован труд “История грузинского народа” кн. I.

1909 г. – опубликован труд “История грузинского права”, кн. I (VIII-XII вв.).

1911-12 гг. – проведен анкетный опрос, организованный грузинскими студентами Петербургского университета по инициативе И. Джавахишвили, с целью выяснения, сколько грузин учится в университетах России и Европы и сколько грузинских ученых работает в различных высших учебных заведениях.

1913 г. – опубликован труд “История грузинского народа” кн. 1 и 2.

1914 г. – опубликован труд “История грузинского народа” кн. 2 (приложены карта Грузии и генеалогическое древо Багратионов).

1916 г. – опубликован труд “Цель, источники и методы истории в прошлом и настоящем”, кн. I. Древнегрузинская историческая письменность (V-VIII вв.).

1917 г., февраль – проведено совещание с пребывающими в Петербурге грузинскими учеными (А. Шанидзе, И. Кипшидзе, Ш. Нуцубидзе и др.) по вопросу основания Грузинского университета.

1917 г., апрель – переезд в Тбилиси.

1917 г., 12 мая – состоялось первое собрание основателей университета. С обширным докладом выступил И. Джавахишвили.

1917 г., 17 мая – состоялось собрание представителей интеллигенции г. Кутаиси. С докладом об основании Грузинского университета выступил И. Джавахишвили.

1917 г., 3 июня – состоялось собрание организационной комиссии Общества Грузинского университета. Подготовку устава университета взял на себя И. Джавахишвили.

1917 г., 3 августа – утверждены устав и проект основных положений университета, подготовленные И. Джавахишвили.

1917 г., 3 октября – состоялось первое объединенное собрание Общества Грузинского университета. С докладом о проведенной работе по основанию университета выступил И. Джавахишвили.

1917 г., 26 ноября – состоялось первое предварительное заседание Совета профессоров (на квартире Э. Такашвили). Председательствовал И. Джавахишвили.

1917 г., 27 ноября – передан на утверждение Закавказскому Военному Комиссариату устав университета.

1917 г., 6 декабря – состоялось объединенное собрание Правления Общества университета и финансовой комиссии. И. Джавахишвили представил приблизительную смету и список лекций. Большинство не поддержало идею открытия университета.

1917 г., 8 декабря – состоялось второе предварительное заседание Совета профессоров. И. Джавахишвили объявил присутствующим об утверждении устава университета соответствующими органами.

1918 г., 13 января – состоялось первое официальное заседание Коллегии профессоров. Присутствующие обратились к И. Джавахишвили с просьбой взять на себя полномочия ректора, от чего он отказался. По предложению И. Джавахишвили первым ректором был избран П. Меликишвили.

1918 г., 17 января – собрался Совет профессоров (на квартире П. Меликишвили), рассмотревший вопрос приглашения лекторов.

1918 г., 26 января – открылся Грузинский университет.

1918 г., 30 января – была прочитана первая лекция на тему “Личность человека и ее значение в древнегрузинской историко-философской письменности и жизни”. Лектор – И. Джавахишвили.

1918 г., 15 марта – избран почетным членом (почетным профессором) университета академик Никодим Павлович Кондаков (1844-1925).

1918 г. – опубликован труд И. Джавахишвили “Города, городской строй и городская жизнь в Грузии в XVII-XVIII вв.”.

1918 г., 21 мая – присуждена степень доктора археологии Э. Такашвили (по представлению И. Джавахишвили).

1919 г., – опубликован труд “Отношения между Россией и Грузией в XVIII в.”.

1919 г. – опубликован труд “Границы Грузии исторически и с современной точки зрения”.

1919 г. – опубликован труд “История грузинского права”, кн. I.

1919 г., 17 декабря – избрание И. Джавахишвили ректором университета, работал до 1926 г.

1920 г., 9 мая – состоялась первая публичная защита диссертации на соискание степени доктора языкознания. Диссертант – А. Шапидзе, тема диссертации – “Субъектный префикс II лица и объектный префикс III лица в грузинских глаголах” (официальные оппоненты И. Джавахишвили и Г. Ахвледиани, неофициальные – К. Кекелидзе и П. Мириавашвили).

1922-1931 гг. – работа И. Джавахишвили в должности председателя Общества истории и этнографии.

1923 г, март – избрание (вторично) И. Джавахишвили ректором университета.

1923 г., – опубликован труд “Вновь обнаруженные истории Грузии и сочинение второго, неизвестного доныне, историка шрицы Тамар”.

1924 г. – опубликован труд “История грузинского народа”, кн. IV, ч. I (XV в.).

1925 г. – опубликован труд “Цель, источники и методы истории в прошлом и настоящем”, кн. III, ч. III. Грузинское учение о ценах и мерах или пумизматика-метрология.

1925 г. – опубликован труд “Цель, источники и методы истории в прошлом и настоящем”, кн. III, ч. II. Грузинское учение о грамотах или дипломатика.

1926 г. – опубликован труд “Цель, источники и методы истории в прошлом и настоящем”, кн. III, ч. I. Грузинское учение о способе написания или палеография.

- 1928 г. – опубликован труд “История грузинского права”, кн. II, ч. I.
- 1929 г. – опубликован труд “История грузинского права”, кн. II, ч. II.
- 1931 г. – назначен научным консультантом Государственного музея Грузии.
- 1934 г. – опубликован труд “История социальной борьбы в Грузии в IX-XVIII вв.”.
- 1934 г. – назначен заведующим отделом терминологии Научного института фармацевтической химии.
- 1935 г. – опубликован труд “Древнеармянская историческая письменность”, кн. I.
- 1936 г. – назначен заведующим отделом истории Государственного музея Грузии.
- 1936 г. – приглашен научным консультантом в Научно-исследовательский институт кавказоведения.
- 1937 г. – опубликован труд “Илья Чавчавадзе и история Грузии”.
- 1937 г. – назначен директором Музея им. Руставели.
- 1938 г. – опубликован труд “Вопросы истории грузинской музыки”.
- 1938 г., 15 июня – награжден Орденом Трудового Красного Знамени Президиумом Верховного Совета СССР.
- 1938 г. – избран депутатом Верховного Совета ГССР.
- 1938 г. – избран членом Президиума Верховного Совета ГССР.
- 1939 г. – избран действительным членом Академии наук СССР.
- 1940 г., 18 ноября – скончался во время чтения лекции.

* * *

Nineteenth-century Georgia had her spiritual king – a person who inaugurated a new era in the history of Georgian social life. Entering the scene with fresh force and the idea of awakening the national self-consciousness, he proclaimed loudly: "...We must now follow a different star, we must give birth to our future, we must give the people a future...". This was Ilia Chavchavadze, a true patriot and standard-bearer of the nation.

At the turn of the present century the heavy burden borne by Ilia shifted onto the shoulders of Ivane Javakhishvili. A very honorable but extremely difficult lot fell to the latter – to become the nation's Ilia Chavchavadze.

It will be interesting to recall here Ekvtime Taqaishvili's words about Ivane Javakhishvili: "One can rarely find a man without some flaw – even very insignificant. Even with a candle you could not find a flaw in Ivane Javakhishvili. This was an absolutely flawless person: of pure integrity, well-bred, congenial, modest, humane and compassionate; you would never hear an indecorous word from him; he was the son of an intellectual Georgian family imbued with Georgian patriotism and working for the welfare of Georgia...". Only such a person could become a genuine servant of the country, take the nation's pain as his own, bring his own life to the altar of his homeland and die in its love.

* * *

Ivane Javakhishvili was born on 11 (23) April 1876 in Tbilisi. In 1895 he finished the First Gymnasium of Tbilisi and in 1899 he graduated from the Armenian-Georgian-Iranian Department of Petersburg University with a First Class Diploma. In the same year he was retained at the University to be trained for professorship. From January 1903 he was Assistant Professor at the Chair of Armenian-Georgian Philology. On 13 May 1907 he defended his Mas-

17.

18.

ter's thesis on "The State Systems of Old Georgia and Old Armenia".

In 1907 Javakhishvili set up a Georgian Scholarly Circle of Petersburg University. From the same year he was a member of the Georgian Historical and Ethnographic Society. The Georgian University was founded under his guidance and on the initiative of a group of Georgian scholars. In 1918-19 he was Dean of the Philosophy Department of Tbilisi University, in 1919-26 – Rector of the University, in 1921-30 – chairman of the Georgian Historical and Ethnographic Society, from 1931 – consultant of the Georgian State Museum, from 1935 – head of the History Department of the Museum and scholar-consultant of the Research Institute of Caucasian Studies, from 1937 – director of the Rustaveli Museum.

Javakhishvili left a deep imprint on Kartvelian studies. There is no branch of historical-philological scholarship in which he has not left a fundamental work. As a scholar Javakhishvili attracted attention in his student years. The Academic Council of Petersburg University awarded him a gold medal for his paper "The Acts of the Apostle Andrew and St. Nino in Georgia" (1898). Together with Nicholas Marr, Javakhishvili traveled to Mount Sinai in 1902 to study and describe Georgian manuscripts, bringing to light numerous texts of high value.

Javakhishvili was the first to give correct assessment of historical sources; on the basis of a profound critical study he determined what was acceptable and what should be rejected. He ascertained that *Kartlis Tskhovreba* ("The Life of Georgia") was a reliable source – a semi-official collection, its authors expressing the interests of the central royal authority. He considered it necessary to study the history of Georgia in conjunction with that of other countries and peoples. The scholar discovered and assessed hitherto unknown sources (the oldest, Queen Anna and Chalashvili, MSS of *Kartlis Tskhovreba*). Javakhishvili wrote a basic work in Georgian source studies: "The Purpose, Sources and Methods of History – in the Past and Now" – a fundamental work in Georgian source studies in four books:

1. Old Georgian Historical Literature (5th-18th cent.) was issued in 1916, 1921, 1945, 1977; 2. Georgian Numismatics and Metrology

(in 1925); 3. Georgian Paleography (in 1926, 1949); 4. Georgian Diplomatics (in 1925). In studying Old Georgian historical literature from the viewpoint of source studies he advanced a number of guiding methodological principles. He pointed out that for a perfect study of civic history it was necessary to use the available materials about the lives of martyrs and saints. Envisaging the need of diplomatics for historical science, he created Georgian diplomatics – a new auxiliary branch of history.

Javakhishvili studied Old Armenian historical literature (Book I came out in 1935), making a significant contribution to Armenian historiography as well.

He criticized severely antiscientific nobiliary apologetic views on Georgian history and advanced scholarly methods of research. He pointed out the need for a history based on a critical study of genuine, scientific sources which would help the Georgian people in its fight for a better future.

Javakhishvili wrote a fundamental work, "A History of the Georgian Nation" (in 5 books), in which the political history of Georgia, the forms of social relations, questions of the identity of the Georgian people and migration, forms of state system, material culture, ideology, religion are researched in an absolutely new way.

Broad-scale research into problems of the historical geography of Georgia is linked to Javakhishvili's name. When necessity arose, he dwelt on questions of historical geography in various works, but he devoted a special monograph to the problem, entitled: "Georgia's Borders Historically and from the Modern Point of View" (1919). Among Georgian scholars Javakhishvili was one of the first to use archaeological heritage scientifically. A number of historical sites were excavated on his initiative and under his direction.

Javakhishvili made a special study of Georgia's economic history (in three parts), involving various branches of agriculture in ancient Georgia, trade and artisanship, the revenue, etc. This valuable work contains an in-depth study of the developmental history of implements of production, with many significant conclusions.

He made a substantial contribution to the study of Georgian law as well, covering such questions as the history of royal power in

Georgia, the state systems of old Georgia and Armenia, the rights and duties of the viziers, and so on. He wrote a fundamental study: "The History of Georgian Law" (Book I came out in 1919, and was reprinted in 1928; Part I of Book II in 1928; Part II of Book II in 1929; the last edition in his *Works*, vols. 6 and 7, in 1982-84). He made a detailed study of the art of building in Old Georgia. He also authored a basic monograph on questions of the history of Georgian music. In 1943 a school textbook of Georgian history came out with Javakhishvili's co-authorship. The book was awarded the State Prize in 1947.

He gave much attention to the study of the ancient structure and affinity of the Georgian language. He was the first to demonstrate both structural and material unity in terms of the principal grammatical categories and vocabulary of the Kartvelian languages with the Iberian-Caucasian languages. Attaining a significant result in the study of these languages, he paved the way for the establishment of Iberian-Caucasian linguistics. The discovery of *khanmeti* texts in old palimpsests of the 5th-7th centuries is closely linked to his name. The discovery is of great importance for the periodization of the written history of the Georgian language. He studied the terminology and, in general, the vocabulary of almost all branches of Georgian learning, and economic and cultural life.

His etymological studies considerably advanced the etymological researches into the Georgian language.

Javakhishvili worked tirelessly on the development of the newly revived Georgian diversified scientific terminology and on bringing to light the rich lexical stock found among the population. On his initiative and under his direction rich lexical material on domestic industry was culled (published in 5 books in 1976-90).

The scholar made an invaluable contribution to the protection of monuments of Georgian culture. He worked out a relevant plan of work for different institutions on the basis of which the Georgian Historical and Ethnographic Society, Georgian Scholarly Society and the Society of Georgian Artists carried out significant joint work towards gathering ethnographic material and specimens of Georgian domestic manufacture, copying frescoes preserved in various churches, and generally towards protecting cultural relics.

Javakhishvili took an active part in the work of the Society for the Spread of Literacy among the Georgians and the Georgian Historical and Ethnographic Society. He paid special attention to museum work. The Historical Department was set up at the Georgian Museum on his initiative. The 750th anniversary exhibition of "The Man in the Panther's Skin" was arranged under his personal direction. The scholar took an active part in the cultural life of the country.

Javakhishvili was elected a deputy of the first convocation of the Supreme Soviet of Georgia (in 1938), and member of the Presidium of the Supreme Soviet of the Georgian SSR (in 1938); he was decorated with the Order of the Red Banner of Labour (in 1938).

* * *

The present book is mainly about the most important sphere of Javakhishvili's public activity, viz. the foundation of the Georgian University.

* * *

Happiness may be of diverse kinds. One can win a place in the history of his nation in many ways. But the greatest happiness is to bear the name of the founder of a national University. Javakhishvili and the Georgian University are inseparable. The man and the temple ... the man – a creator and the temple – an inexhaustible source of spiritual food. Javakhishvili and the Georgian University.

The Georgian people had long cherished the dream of founding a university as a centre of progressive ideas. As far back as in the 1850s-1860s the leaders of the Georgian national-liberation movement called for the opening of a university. The idea was blocked by tsarism which, with its stagnant ideological arsenal, "argued" its opposition to the setting up of a university by the intellectual unpreparedness of the people.

Despite many obstacles, the Georgian youth managed to receive education at various universities of Europe and Russia. In the second half of the 19th century many outstanding Georgian scholars and scien-

tists adorned the professorship of higher educational institutions of the Russian Empire.

At the beginning of the 20th century the establishment of a Georgian university was put on the agenda as a first priority. This was initiated by Javakhishvili who at the time served as assistant professor at Petersburg University. During his scholarly-pedagogical activity at Petersburg University he analyzed the experience of the failure of Georgians in the fight to set up a university and rallied reliable scholarly and public support for this great cause. He drew up a plan for the establishment of a national university, his draft totally differing from the idea of founding a Caucasian university or scientific academy. He was well aware of the need to set up a national university, for which the conditions were extremely meagre, nor was there much support from the government of the day.

At the end of 1907 a Scholarly Circle of Georgian students was set up at Petersburg University under the personal initiative and direct guidance of Javakhishvili. Besides students of the University, it united students from other institutes and Georgian female students attending the Bestuzhev Higher Courses for Girls. The Circle exerted a beneficial influence upon the Georgian youth studying in Russia, particularly in Petersburg. Fruitful activity commenced towards the study of Georgian history and the mode of life and the language of the people. The Scientific Circle of Students of Petersburg conducted a poll of the students of higher educational establishments of Russia and Western Europe. The questionnaire, drawn up by Javakhishvili, contained many interesting questions. The Georgians appeared to have taken the undertaking seriously and the response was immediate. Hopeful information came from the universities of Russia and Europe. The desire to acquire knowledge was great among the Georgian youth.

A spark of hope was kindled by one highly important development: in 1914 the tsarist government promulgated a law on the establishment of private non-Russian higher educational institutions in the Russian Empire. The law left Javakhishvili and his followers free to act towards the foundation of a university. The obstacles were still formidable, resistance coming from those who had issued the law ... The tsarist government failed to honour its word.

However, times changed ... Revolutionary upheavals took place in the country ... The February of 1917 witnessed new changes. The Society developed along new lines, embarking on new roads. Already one could speak and act openly towards the founding of a Georgian university. Javakhishvili lost no time and plunged into intense practical activity. He invited to his flat in Lakhti Street in Petersburg Georgian scholars interested in the foundation of a university: Ioseb Qipshidze, Akaki Shanidze, Shalva Nutsubidze, and others. They discussed matters connected with the opening of a university and considered it necessary to create public opinion in favour of the undertaking. It was necessary to enlist Georgians residing in Petersburg in this activity. The problem was so important that it was discussed at a meeting called by the National Committee (at the "Elite" cinema). At the meeting, chaired by Zurab Avalishvili, Javakhishvili made a report on the foundation of a university. Part of the participants of the meeting (Shalva Nutsubidze and others) supported Javakhishvili, while a group (Niko Nikoladze and others) demanded the foundation of a polytechnical school.

In the spring of 1917 Javakhishvili arrived in Tbilisi from Petersburg and started carrying out the first organizational measures. A significant step was taken in this direction on 12 May of the same year. The founding meeting of the Society of the Georgian University was held in Tbilisi. It was attended by representatives of the progressive public of the time. Among them were: Ekvtime Taqaishvili, Pilipe Gogichaishvili, Akaki Shanidze, Korneli Kekelidze, Dimitri Uznadze, Luarsab Botsvadze, Grigol Veshapeli, Ilia Zurabishvili, and others.

The founding meeting was opened by Javakhishvili. He made a report on the necessity of founding a Georgian university (the report was published immediately in the *Sakhalkho Sakme* newspaper, issues 62,63,66,68, 1917). The report reminded the Georgian people of the richness of Old-Georgian culture, stressing that in education and literature the Georgian people followed in the wake of their advanced neighbouring states and peoples: Greeks and Byzantines, Persians and Arabs. There was a time, e.g. in the 12th century, when our ancestors reached the acme in this respect in Asia Minor and the Near East.¹ The scholar

¹ Javakhishvili, On the necessity of establishing a Georgian university. A report delivered at the founding meeting of the Society of the Georgian University on 12 May

stated that “the indefatigable zeal of our ancestors and their constant aspiration to attain spiritual development and knowledge led to the creation by them of such institutions abroad thanks to which Georgia was in a position to follow the scientific, scholarly, literary and cultural achievements of her neighbours, and to adopt what was needed without wasting time”.² Javakhishvili focused attention on the attempts at creating educational centres in Georgia in subsequent centuries as well. “... Every achievement of a nation, even in the sphere of material culture, is dependent upon the revival and success of theoretical scholarship ... Hence, it is crystal clear that if we wish to strengthen the shoots of our nation’s mental and cultural revival, we must do our best to facilitate the creation and advance of Georgian science and scholarship”.³ Javakhishvili discussed in detail the ways in which this task could be solved. He called for the establishment of a university rather than a scientific academy or a polytechnic. In West-European countries first universities were founded and then academies, he argued. In Georgia of the time it was practically impossible to maintain simultaneously a scientific academy and a university. Javakhishvili clearly envisaged the future possibility of setting up agricultural and technical institutes, attached to the university. In the scholar’s view “a Georgian university must be both a scientific-research institution and higher educational establishment at the same time, where the study of science and of methods of practice of scientific work will be possible”.⁴

After a long debate (some still supported the idea of founding a special higher educational institution), at the meeting – chaired, on Javakhishvili’s suggestion, by Taqaishvili, with Ilia Zurabishvili as secretary – it was decided to establish a Georgian independent university. A department of philosophy was to be opened first. A committee was formed on Javakhishvili’s proposal (including I.Javakhishvili, E. Taqaishvili, P.Gogichaishvili, K.Abkhazi, V.Qipiani, I.Lortkipanidze, and G.Zhuruli). The task of the committee was to procure the necessary funds and draw

1917, in Tbilisi, and on 17 May, in Kutaisi; *Proc. Tbilisi State University*. XXXIII Tb., 1948, p.1 (in Georgian).

² *Ibid.*

³ *Ibid.*, p.7.

⁴ *Ibid.*

up an estimate. A special society of a Georgian independent university was set up at the same meeting.

Broad-scale work commenced in Kutaisi as well. On 17 May, 1917 a meeting of representatives of cultural and financial institutions and editorial staffs of the press was held on Javakhishvili's initiative. It was attended by: I.Otskheli, K.Lortkipanidze, I.Bakradze, M.Taktakishvili, G.Gvelesiani, I.Puradashvili, M.Paghava, S.Tsereteli, V.Chiladze, I.Kutateladze, I.Chikovani, D.Nizharadze, G.Uratadze, O.Shushania, P.Japaridze, A.Gorgadze, K.Gabarashvili, V.Beridze, A.Tsereteli, V.Inadze, V.Qipiani, M.Qaukhchishvili, T.Abashidze, M.Gvelesiani, A.Ianelidze).⁵ The meeting discussed the question of setting up a Georgian university (Otskheli was elected chairman, and Ianelidze, secretary). With the exception of two participants, the meeting endorsed Javakhishvili's proposal on the necessity of founding a university. Then Javakhishvili reported on the organizational questions connected with the establishment of a university. A committee of 11 members was elected which, jointly with the committee set up in Tbilisi, was to carry out various measures towards establishing a university.

Many seem to have regarded the foundation of a university in Tbilisi as unreal and, though formally expressing their satisfaction with the preparations for founding it, in fact they stood aside. The meetings of the organizational committee of the so-called auxiliary society of the university, appointed on 24 and 28 May, 1917, were put off due to the small number of attending members.

A meeting of a Georgian free university was held on 3 June, 1917 (attended by I.Javakhishvili, K.Abkhazi, I.Lortkipanidze, V.Qipiani, G.Zhuruli, G.Abashidze, and P.Gogichaishvili). Here is a short excerpt from the minutes of the meeting:

"Prince Abkhazi informed the audience that, after the general session, this was the third meeting of the committee, but the necessary quorum had never been present and hence it always ended in a private discussion. Of course, the discussion revolved round the main problem of procuring the money, but so far no definite resources were shown to be

⁵ S.Jorbenadze. The establishment and development of Tbilisi University. Coll. Papers: Tbilisi University (1918-1968), Tb., 1968, p.16

available".⁶ Abkhazi listed the ways of obtaining the funds: (a) launching a winning lottery (which needed the government's permission, but it was not clear whether it would be granted); (b) income-related taxing of Georgians, or (c) obtaining financial aid from cooperators whose number was large in Georgia.

Here is another excerpt from the same minutes of the meeting: "Prince Javakhishvili: this matter cannot be delayed any longer. It must be finally ascertained whether a university can be opened next year. We must be sure in advance that the university will not cease to exist at once for lack of funds. In this case the invited professors who are at present well-provided materially at the universities of Russia, will find themselves in straitened circumstances and we should be assured that they are ready to forgo their present position only for the patriotic idea of serving their homeland. The number of Georgian professors available enables us to start with two departments: philosophy and natural history – provided there is the money".⁷ Great optimism and profound confidence in founding a university shortly are clear in Javakhishvili's address. The scholar had concrete proposals on a number of matters.

Gogichaishvili addressed the meeting. "...This is certainly such an important cause that the Georgian public will undoubtedly support it. Hence we must do our best to start work..."⁸

Then the meeting heard Lortkipanidze's written report on the introduction of a tax.

In discussing the procurement of funds the question of using the money accruing from the interest on the securities of the Tbilisi Land Bank of the Nobility was posed. It was decided to work out a draft of an auxiliary society of the Georgian free university. The draft was to be submitted to the government for approval. The drawing of the draft devolved on Javakhishvili.

Great importance seems to have been attached to the creation of public opinion in favour of a university and, besides Tbilisi, considerable work was carried on in this direction in Kutaisi as well. In his letter dated 8 June, 1917 Alexandre Baramidze informed Javakhishvili that

⁶ Central Historical Archives (Tb.), *fonds* R – 471, Georgia 1, p.-8; *Saistorio Moambe*, 21-22, Tb., 1967, p.331.

⁷ CHA (Tb.), *ibid.*

⁸ *Ibid.*

Assistant Professor Razmadze had come to Kutaisi and invited Nutsalidze, Akhvlediani, Shurghaia and Janelidze, acquainting them with what had been done in this direction in Tbilisi and asking them to give their opinions on several questions. Janelidze offered Javakhishvili his view on the establishment of terminology, the invitation of foreign scholars and scientists, and the creation of conditions for Georgian professorship.⁹

During the spade-work, Javakhishvili took into account such proposals and views. On 15 June of 1917 the committee discussed the draft drawn up by Javakhishvili. After receiving some comments, a meeting was appointed on 22 June in order to adopt finally the draft of the charter. Javakhishvili submitted an amended draft of the charter, which was accepted.¹⁰ On 3 August, after notarial registration, the above-cited draft charter was sent to the government for approval. The Special Committee of Transcaucasia, presided by Kharlamov, rejected the main principles of the document submitted and sent it to the Ministry of Education of the provisional government. The charter (in which the clause of launching a lottery was to be deleted) was sent to the court of Tbilisi district for registration.¹¹

The meeting of the Society of the Georgian University, held on 3 October, was opened by Javakhishvili. On his proposal Taqaishvili was elected chairman, Merited Professor Petre Melikishvili, honorary chairman. The audience heard Javakhishvili's report on the significance of setting up a university and on the work carried out towards opening it. Then new members were added to the Society of the Georgian University (Sh.Dadiani, K.Gamsakhurdia, N.Lomouri, S.Kldiashvili, G.Ghambarashvili, P.Vachnadze, Z.Qanchaveli, N.Kvezereli-Kopadze, G.Mukhadze, Sh.Meskishvili, P.Gotua, G.Tarkhnishvili, A.Sologhashvili, I.Tikanadze, T.Javakhishvili, I.Merkviladze, N.Nakashidze, I.Eliashvili, and others). On the basis of Meki Paghava's statement, the meeting admitted representatives of Kutaisi as members of the Society of the Geor-

⁹ A.Janelidze's letter to Javakhishvili, CHA (Tb.), *fonds* R - 471, Georgia 27, pp.30-31; *Saistorio Moambe*, 21-22, Tb., 1967, pp. 333-334.

¹⁰ See the main principles of the Charter of the Georgian University, drawn up by Javakhishvili. CHA (Tb.), *fonds* R- 471, Georg. 27, pp.33-35, *Saistorio Moambe*, 21-22, Tb., 1967, pp. 336-339.

¹¹ S.Jorbenadze, *op. cit.*, p.17.

gian University. A plenary meeting, held on 8 October 1917, was attended by more than 200 members and outsiders. Petre Melikishvili was honorary chairman of the meeting. Ekvtime Taqaishvili, chairman, Il.Zurabishvili, secretary. The minutes of the meeting reads: "Assistant Professor Ivane Javakhishvili made a speech on the plan of action. In the first place Javakhishvili discussed the financial side of the university."¹² Naturally, this was an essential problem, calling for appropriate measures. "In the second part of his report Javakhishvili discussed the problem of instruction. In his view, it was feasible to start with a philosophy department. "This department includes the humanities, such as philosophy, history, philology, and special subjects as well – natural history and mathematics... If we can manage to open a natural history department, then, within two years a medical department may be set up, for the first two courses of the department are the same as those of natural history".

Then Javakhishvili informed the audience that the Arabic and Russian languages would be taught at the department of history and philology and that "the university would send distinguished students to these countries for training in scholarship and would afterwards employ them."¹³

Javakhishvili was thanked for his businesslike and impressive report.

The Georgian people responded with great satisfaction to the initiative of founding the Georgian University. In addition to large donations, moral support was given to the initiator of the undertaking. The idea of founding a university met with a favourable response of Georgians residing abroad. Along with moral backing, they gave material support towards its implementation. Special mention should be made of the outstanding Armenian writer Ovanes Tumanian who made a donation of 100 gold roubles to the university. He wrote: "Only science, literature and art can fill up the abyss that separates peoples, and only they can create a better future life and a real human being ... I imagine with delight the eager and noble Georgian receiving education in his mother tongue" (27 October, 1917).

¹² See Central State Archives (Tb.), *fonds* R – 471, Georgia 3-a, pp.3,4; *Saistorio Moambe*, 21-22, 1967, pp.334-335.

¹³ See, CHA (Tb), *fonds* R-471, Georgia 3-a, pp.3,4; *Saistorio Moambe* 21-22, 1967, pp.334-335.

This address by a true son of the Armenian people appears to have had an encouraging effect upon the Georgians. The Board of the Society of the Georgian University sent Ovanes Tumanian a letter of thanks.¹⁴

Besides individual persons, various societies participated in the creation of a university fund. Thus, the fund gradually increased and the goal became real. Now the question of selecting the professors and teachers was on the agenda. A joint meeting of the Board of the Society of the Georgian University and Financial Committee, held on 9 October 1917, discussed this problem, sending a letter to Javakhishvili:

“Dear Mr. Javakhishvili,

According to the main provisions of the statute of the university, the first joint meeting of the Board of the Society of the Georgian University and the Financial Committee, held on 9 October of this year, has decided to entrust you, Petre Melikishvili, Merited Professor of Novorossiia University, and Andria Razmadze, Assistant Professor of Moscow University, with inviting professors for the Georgian university and with forming a college of professors.

It affords me special pleasure to inform you about this decision, and I beg you not to refuse and to inform the Board of the results of your joint work with the above-mentioned persons.

Chairman of the Board (signature)¹⁵

On 26 November 1917, a meeting of the academic commission, set up by the Society, was held at Ekvtime Taqaishvili's flat. It was attended by: I. Javakhishvili, K. Kekelidze, P. Gogichaishvili, D. Uznadze, Ak. Shanidze. Javakhishvili was the chairman of the meeting, and Shanidze, the secretary. It was decided to found a faculty of philosophy, with three departments: 1) the humanities (philosophy, history, literature, linguistics, social sciences, pedagogics), 2) mathematics, 3) natural history. The humanities department was to open first. Gogichaishvili was entrusted with tackling the question of the transfer of the building of the Georgian Gymnasium to the proposed University.¹⁶

¹⁴ S. Jorbenadze, *op. cit.*, p. 21

¹⁵ See CHA (Tb), *fonds* 471, Georgia 27, p. 25; *Saistorio Moambe*, 21-22. Tb., 1967, p. 336.

¹⁶ The present building housing the university, built according to the design of the architect Simon Kldiashvili. See Vakhtang Beridze, *The Architect Simon Kldiashvili*, *Proc. TSU*, XXXIII, Tb., 1948, pp. 35-71.

A joint meeting of the Board of the Georgian University and the Financial Committee was held on 6 December 1917; I.Javakhishvili presented to the audience the tentative estimate of the university and a list of subjects to be delivered. Unfortunately, the majority did not support the proposal of opening a university owing to the lack of funds. It was Javakhishvili's first setback.

On 8 December 1917 Javakhishvili informed the future professors of the university (P.Gogichaishvili, K.Kekelidze, I.Qipshidze, A.Shanidze) that the main statute of the university had been endorsed. He also discussed the draft estimate drawn up by Gogichaishvili.

At the end of December an advertisement appeared in the press for the enrollment of students. The first official meeting of the Board of Professors of the Georgian university, held on 13 January 1918, was attended by I.Javakhishvili, A.Shanidze, P.Gogichaishvili, E.Taqishvili, Sh.Nutsubidze, and R.Qipshidze. It was chaired by P.Melikishvili, and A.Shanidze was secretary. A board of administration of the university was elected, and Javakhishvili was asked to assume the office of rector. Turning down the offer, he recommended the election to the office of Petre Melikishvili who, he said, "was a widely known scientist both in Russia and abroad, whose election would create prestige for our university". The Board of Professors accepted the offer and Melikishvili was elected rector. Javakhishvili was elected dean of the faculty of philosophy, and Ioseb Qipshidze as learned secretary of the Board of Professors.

The Georgian University – the first Georgian higher educational institution – was opened on 26 January 1918, the day of remembrance of David the Builder ...

The minutes of the 20 January 1918 meeting of the Board of the Georgian University reads:

"Javakhishvili informed the meeting that the opening of the Georgian University was planned for 26 January on the initiative of the Board of Professors. The reading of lectures would commence on 27 January. As host, the Board of the University Society was to participate in the opening ceremony of the university".

The inaugural meeting would be opened by the chairman of the Executive Committee of the Georgian National Council. There, Prof. Petre Melikishvili, Rector of the University, would address the meeting. Then

docent Ioseb Qipshidze, secretary of the University Council, would read a brief history of the foundation of the University, and, finally, Javakhishvili would report to the meeting on its future activity.

After this, Javakhishvili read the list of the institutions, organizations, officials, and others, invited to the celebration, which was endorsed after adding some more invitations.¹⁷ Mose Janashvili, delighted with the forthcoming opening of the university wrote on 23 January 1918: "Javakhishvili has shouldered the greatest burden – 'to be the ploughman of the Georgian deep-cutting plough' ... his energy has overcome all obstacles and lit a new torch for us. He has turned the building of the Georgian Gymnasium into a temple of national glory, the home of the first Georgian university."¹⁸

26 January 1918 came ... The Georgian University, first Georgian higher educational institution, was opened in the building of the Gymnasium in 41, Tsqneti street.

A great number of people gathered there. The ceremony started according to a plan drawn in advance. The inaugural address was delivered by the Rector P.Melikishvili. R.Qipshidze reported on the background of the foundation of the Georgian University. The newly founded university was greeted by representatives of various (Russian, Armenian, Azerbaijani, Polish, etc.) cultural and educational institutions. Many telegrams of congratulation arrived. Kyrion II, Catholicos of All Georgia, conducted a special public prayer on the same day.

Javakhishvili was scheduled to deliver a lecture towards the end of the ceremony, which had to be postponed owing to the great number of people. Javakhishvili read his first lecture at the University on 30 January 1918. Its topic was: "The Human Personality and Its Significance in Old Georgian Historical and Philosophical Literature".¹⁹

Thus started the life of the Georgian University. The Board of the Georgian University endorsed the staff of professors, scientific consultants and lecturers. For the first term of 1918 it consisted of 7 professors,

¹⁷ See Central Historical Archives (Tb.), *fonds* R – 471, Georgia 3a, p.12: *Saistorio Moambe*, 21-22, Tb., 1947, p.339.

¹⁸ The *Sakartvelo* newspaper, 1918, N 23.

¹⁹ S. Jorbenadze, *The First Lecture at Tbilisi University (delivered by Javakhishvili), Tbilisis Universiteti*, February 1966.

5 assistant professors, 2 scientific consultants, 4 lecturers – in all 17 collaborators.

369 students, among them 86 free listeners, were enrolled at the opening of the University. By 1919 the number of students increased to 2500.

The leaders of the University sought to raise the reputation of the first Georgian higher educational institution. On 12 March 1918 the Professorial Council elected Acad. Nikodim Kondakov (1844-1925), an outstanding art critic (studying Georgian culture too), honorary member (honorary professor) on the recommendation of Melikishvili and Javakhishvili. This was a significant fact: the Georgian University was gradually expanding.

Javakhishvili's care for the increase of the *fonds* of the University library is to be noted. His address to the Mining Board of Chiatura requesting the donation of some books to the University library is preserved in the archival materials. This address met with a wide response. Many valuable books were transferred to the library, including David Sarajishvili's entire library. G.Zhordania presented 460 volumes of 282 titles and manuscripts. It was in this way that the University library gradually enriched.

Javakhishvili's tireless work bore fruit. The University embarked on the road of growth. Javakhishvili complained of overwork, and on 11 Dec. 1919 addressed the faculty: "Owing to continuous work on the University Board and at the faculty for two-and-half years, I am over-tired, and hence, I am resigning from the dean's post. ... I beg you to hold the election of a new dean at once." On 17 Dec. of the same year the scholar addressed the chairman of the Professorial Council of the University with the following statement:

"Mr. Chairman! Should my candidature for Rectorship be put forward at the meeting of the Professorial Council, I beg you to inform the Council according to my written statement that I decline it because of overwork and I also ask you to strike me off the list of nominees for Rectorship."²⁰

²⁰ Central Historical Archives (Tb.), R – 471, Georgia 26, p.113; *Saistorio Mounbe*, 21-22. Tb., 1967, p.369.

The Professorial Council could not grant the scholar's request, for it believed that unless Javakhishvili directed the University with his characteristic energy, this great undertaking would be doomed to failure.

On 24 Dec. 1919 Javakhishvili was elected Rector. He held the office till 26 June 1926, using this term for the welfare of the University. His cares were manifold: raising the professorial level, fighting for the improvement of the material conditions of the professors and lecturers, inviting specialists from various countries, requesting the transfer of a printing-press to the University, etc.

Addressing the third session of the All-Union Central Executive Committee in Tbilisi in March 1925, Javakhishvili said: "... Besides serving its direct purpose Tbilisi State University took in the past, is now taking and will always take an active part in the cultural construction work of the Georgian Government for the benefit and welfare of the people."²¹

The University founded by Javakhishvili gradually grew, gained strength, prospered and won universal recognition. Melikishvili, the first Rector, stated: "Ivane Javakhishvili is the only founder, inspirer and knight of our University. In this he has no rival."

In 1923 the *Lomisi* newspaper wrote:

"Only one man got to the bottom of the Georgian reality and revived the fine traditions of Georgian historical scholarship. This is Ivane Javakhishvili."

"Ivane Javakhishvili is not a dry theorist but a practical enthusiast and public figure as well, carrying in his noble mind the inextinguishable fire of love for Georgia and science and scholarship. It was only this love that enabled Javakhishvili to overcome all the obstacles and lay the foundation of the Georgian University. The Georgian University is the most valuable acquisition of Georgian culture, and the name of its founder has been enshrined in golden letters in Georgian history."²²

* * *

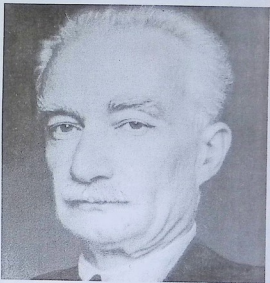
Such aspects of Javakhishvili's public activity as the scholar's attitude to the Society for Spreading Literacy among the Georgians and the

²¹ The *Kommunisti* newspaper, 10 March, 1925

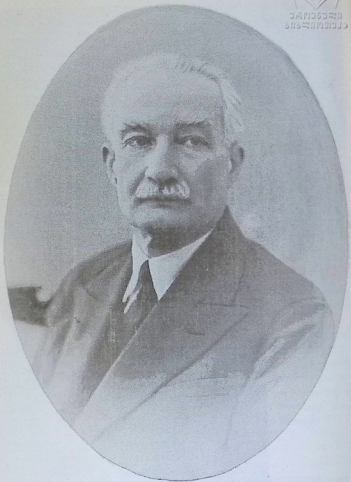
²² *Ibid.*

21.

22.

Historical and Ethnographical Society, as well as his care for compiling a Georgian encyclopedia and for better organization of museum-work are not devoid of interest.

Javakhishvili had close business contacts with the Society for Spreading Literacy among the Georgians. During his research into Georgian history, the scholar widely used documents preserved in the Society *fonds*. Javakhishvili responded with delight to the proposal of the Society's Publishing Board on compiling and publishing manuals. He informed the editorial staff that he had discussed the question with his pupils, and they had considered it advisable to compile two manuals in linguistics – one in general linguistics, and the other in linguistics. Ioseb Qipshidze and Akaki Shanidze undertook the compilation of the books. Javakhishvili suggested that there was a need of writing a general history of the Ancient East. He recommended M.Tsereteli as its author. Javakhishvili advised the Society to publish guidebooks. For its part the Society was highly appreciative of Javakhishvili, his insightful works, and supported the scholar in every way. On 15 April 1915 Giorgi Qazbegi, the chairman of the Society, on behalf of the members of the Board, sent a letter to Javakhishvili in Petersburg, asking – according to the rule – for his assent to have his study “A History of the Georgian Nation” (both volumes) entered in the list of works submitted for a prize. Javakhishvili's reply reveals with astonishing fullness the character of a high-ranking scholar, a great citizen and modest person:

From Petersburg

Dear Giorgi, I thank you and the members of the Board for the letter asking me to enter my “History of the Georgian Nation” in the list of works submitted for a prize. But unfortunately, I cannot fulfil your wish owing to the following consideration of principle: prizes have been established everywhere and in this country too in order to encourage young researchers or give them financial support in publishing and continuing their work. For lucky chance, I need neither encouragement nor financial aid: Assistant Professorship at the university provides me, though with not much, but sufficient livelihood.

In these conditions I consider it unethical to claim a prize while others have neither encouragement nor financial support. I am well aware that many scientists, more merited and materially secure than I at the academies and other corresponding institutions of foreign countries and Russia, have submitted their

works for a prize, but I always thought and still think that there is nothing laudable in this, and I cannot follow their example. This is my view that prevents me from submitting my work for a prize.

I take this opportunity to inform the Board that at the end of May, or in June, I shall submit, as promised, a manual of Georgian history (to the beginning of the 13th c.), and I ask the publishing section to allot the money needed for printing it.

Sincerely yours
Ivane Javakhishvili.²³

Javakhishvili's "A History of the Georgian Nation" was not entered in the list by the Society for Spreading Literacy nor was it awarded a prize. His works are to the present day handbooks for researchers interested in Georgian history and a brilliant source for the study of the past of the Georgian people.

* * *

The Historical and Ethnographical Society, set up on Ekvtime Taqaishvili's initiative in 1907, played an outstanding role in the development of Georgian historical science. The Society aimed at gathering, preserving and studying historical, archaeological, anthropological, literary and ethnographical materials on Old Georgia, the entire Caucasus and neighbouring countries. From the beginning Javakhishvili took an active part in the work of the Society. Returning from Petersburg to Georgia, the scholar combined the responsible and honorary office of Rector of the University with Chairmanship of the Historical and Ethnographical Society. The Society carried out much interesting and useful work. Rallying all outstanding public figures of the time, it made a major contribution to the development of Georgian historical science by delivering lectures and organizing excavations.

* * *

Some 70 years ago progressively-minded Georgian public figures decided to publish an encyclopaedia. The project was launched by Pro-

²³ CHA (Tb.), *fonds* 481, Georgia 1378, pp.90-93; *Saistorio Moambe*, 21-22, Tb., 1967, pp.328-329.

fessors Aleksandre Tsagareli and Vasili Petriashvili at Odessa University and Professor Aleksandre Khakhanashvili at the Moscow Lazarev Institute of Eastern Languages.²⁴

The Association *Tsiskari* was set up for the purpose of publishing a "Georgian Encyclopaedia"; its board included: I.Gogebashvili, P.Gogichaishvili, P.Gotua, P.Tumanishvili, K.Tumanishvili and A.Machavariani. E.Taqashvili, M.Tamarashvili, Bishop Kyrion, N.Marr, I.Javakhishvili, M.Janashvili, P.Melikishvili and others were invited.

A tentative plan was drawn. But owing to the conditions of the period, the eminent Georgian scholars and their like-minded supporters failed to implement this patriotic undertaking.

The decisions taken by the government on issuing an encyclopaedia of Transcaucasia were of major importance. This was followed by the decision of 25 Sept. 1932 of the All-Union Transcaucasian Military Committee providing for the separate publication of encyclopaedias in the Georgian, Armenian and Azerbaijani languages. On the basis of its decision the Central Committee of the Georgian Communist Party and the Georgian Central Executive Committee set up an editorial staff for the "Great Georgian Soviet Encyclopaedia", which launched extensive organizational work. The archival material shows clearly that Javakhishvili took an active part in the work on the proposed encyclopaedia. He wrote articles on various questions of the history of feudal Georgia. Javakhishvili's articles "The Alphabet", "The Apostle Andrew" and others were ready for the first volume of the Georgian Soviet Encyclopaedia. These articles have survived. (Owing to various reasons the Georgian encyclopaedia failed to be issued at the time). The cited articles were written at a high scholarly level and were given their rightful place in the recently published "Georgian Soviet Encyclopaedia".

Thus, Javakhishvili made a contribution to the compilation of the Georgian encyclopaedia too, the scholarly seeds sown by him at the beginning of the 1930s yielding their fruit later.

²⁴ See K.Kintsurashvili, Important Pages of History, *Literaturuli Sakartvelo*, 1974, N 13. R.Metreveli, *Anatobi*, N 9, 1974, pp.159-166.

Javakhishvili always paid special attention to museum work. In 1931 he was appointed scientific consultant of the Georgian Museum. This marked the beginning of Javakhishvili's extensive work at the Museum. The scholar raised the question of setting up a history department at the Museum. Some collaborators of the Museum appear to have met the proposal rather coolly. However Javakhishvili went on arguing the need for establishing this department.

In 1936 a History Department was set up at the Museum. Javakhishvili was its head from its foundation to his death. He drew up a plan of restructuring the work of the Museum, in which much attention was given to the training of scientific workers of the Museum.²⁵

Javakhishvili's profound knowledge, gift and refined taste were clearly revealed during the 750th anniversary exhibition devoted to Shota Rustaveli's poem *Vepkhistqaosani* ("The Knight in the Panther's Skin"), arranged under his direction. The scholar advanced noteworthy views on arranging an archaeological exhibition. He focused attention not only upon the structure of the exhibition but on the work of the Museum as well, namely, the use of archaeological materials. He noted with delight the fact that the significant and interesting archaeological treasure, preserved at this department of the Georgian Museum, which had hitherto remained unused by scholars owing to its unsystematic arrangement, and was unavailable to the broad public, would now be exhibited and everyone interested in it would have an opportunity to see and study it. Javakhishvili stressed the fact that the exhibition of the archaeological materials was of major educative importance.

Javakhishvili contributed much to changing and improving all spheres of museum work.

Javakhishvili's extensive public activity is a good illustration of his selfless love for his country and people. Richly endowed with divine gift, the true son of his country did his best to further its well-being. To quote Ioane Mtatsmindeli's words, Javakhishvili commenced his public

²⁵ D.Gvritishvili, Ivane Javakhishvili. Tb., 1968, p.204.

activity "when the land of Kartli had a great shortage of books and was in need of many". And the words addressed to Ekvtime Mtatsmindeli (Euthymius the Athonite) may be directly applied to Javakhishvili: "I see that God has endowed you with a gift: now labour so as to multiply what God has graced you with." Indeed, Javakhishvili "laboured" much: all spheres of Georgian public life bear the imprint of his highly civic work.

Questions of Georgian culture were constantly within the scope of the scholar's interests. Javakhishvili was well acquainted with the trends in the art of this country as well as in Europe. Thus, he had his own attitude towards all developments and scientific theories in general, and to questions of art in particular. It was not accidental that Javakhishvili criticized constructivism in architecture, when this trend was coming into existence. He criticized bare representation of subjects in painting and supported the idea of reflecting truth in bright and appropriate colours. It was by no means accidental that "questions of Georgian art, the study of the past of Georgian art, facilitation of present-day growth, and its future fate, were as valuable and close to Ivane Javakhishvili as were the problems of Georgian culture"²⁶.

Immediately after the foundation of the Georgian University Javakhishvili took steps towards the establishment of a department of the history of Georgian art. Instruction in the cited discipline at an appropriate level called for the implementation of a number of measures. Training of specialists, preparation of visual aids, and compilation of textbooks were priority tasks. Study of works of material culture necessitated field work. Acad. G.Chubinashvili recalls that "Ivane Javakhishvili was always interested in questions of the history of material culture, he never needed lengthy argumentation. Javakhishvili understood all real needs of the matter without being told, as it were. Nor did he speak much, but took all measures and gave relevant orders for their implementation".²⁷ Naturally, Javakhishvili's enthusiasm and personal interest accelerated the setting up of a seminar of the science of art. The lecture courses submitted were approved without any complication. These courses were not restricted to questions of the history of Georgian art

²⁶ G.Chubinashvili, On the First Anniversary of Acad. I.Javakhishvili's death, *Enimkis Moambe*, XII, Tb., 1942, p.272

²⁷ *Ibid.*

alone but space was given to individual important problems of the art history of Western Europe as well. The measures carried out under Javakhishvili's direction created the necessary conditions for future researchers of Georgian art.

Javakhishvili gave special attention to the branches of plastic art – architecture, sculpture, goldsmithing, etc. He considered them to be indicators of the high culture, independence and power of the Georgian people. It is noteworthy that as far back as 1913 he drew up a plan for the compilation of a history of Georgian art. In 1914 Javakhishvili's "History of Georgian Art" was completed. A part of this study was published under the title "Terms of art and the basic evidence on the works of art and material culture in Old Georgian literature."²⁸

Javakhishvili's contribution to the protection of the cultural relics of Georgia should be specially singled out. The scholar approved of the activity of the Society of Georgian Art Workers²⁹ and of Georgian artists directed at saving and copying the remnants of old Georgian painting. He admired the work of the artists working at Nabakhtevi: L.Gudiashvili, G.Eristavi, M.Toidze and the latter's son Erekle, M.Chiaureli and D.Shevardnadze. Their disinterested devotion to the work appeared to be a pledge for large-scale, fruitful restoration work.³⁰ Javakhishvili favoured timely support of the protection and restoration of relics of culture and the drawing of a purposeful plan.

In August 1916 he submitted a special report to the Board of the Society of Georgian Art Workers.³¹ "In this short report", the scholar wrote, "I venture to determine, to the best of my ability, the future plan of action, and I beg the Society of Georgian Art Workers to consider it

²⁸ *Khristianskij Vostok*, St.Petersburg, VIII, ed.1, 1914, pp.17-31.

²⁹ The Society of Georgian Art Workers was founded in 1911, starting wide-scale work in 1912. The first Chairman of the Committee of the Society was Giorgi Zhuruli, and secretary – Ioseb Gegelashvili. After the establishment of Soviet Power in Georgia the Society was reconstituted into a Union of Art Workers, serving as the base of the *fonds* and library of the Museum of Georgia.

³⁰ I.Lordkipanidze. *The Painting of Nabakhtevi*, Tbilisi, 1973.

³¹ The report is preserved in the I.Javakhishvili Study at the K.Kekelidze Institute of Manuscripts, Georgian Acad. Sci. The text of the report was published according to the original in 1966. See *Dzeglis Megobari*, 1966, N 7, pp.43-51.

and, after an appropriate discussion, to work out its own plan of action, and then to start implementing it.”³²

As is known, the Society of Georgian Art Workers set the protection and restoration of monuments of Georgian art as one of its chief goals. Welcoming this initiative, Javakhishvili offered the Society his views on the attainment of the goal. In his view, there were three ways: 1) Gathering, preservation and scientific-artistic study of old relics; 2) Gathering and study of modern (implying the first two decades of the 20th century) Georgian ethnographic materials (various articles of domestic industry, furniture, utensils, etc.); 3) Study of Georgia's nature (“the primary and inexhaustible source of all art” – *I.J.*), and “recording it imaginatively.”

Javakhishvili believed that “these three ways of the revival and growth of Georgian art are equally needed and that revived Georgian art be firmly rooted like a many-branched giant walnut, and be adorned with the diversity and originality that impart unfading beauty and priceless value to all art.”

He considered that a perfect study of the history of Georgian painting necessitated an art-and-science study of the drawings preserved in Georgian manuscripts. The scholar set different tasks to the study of MSS from the viewpoint of art: 1) analysis and study of the drawings preserved in Georgian MSS as pieces of art and appreciation of their merits and flaws; study of the colour and techniques, as well as determination of their provenance. 2) Study of the inscriptions of arches and various border designs. In turn, this is linked to the study of designs, gilt parts and images of wall-paintings. (Naturally enough, their comparative study is important for the history of art). Examination of Georgian MSS towards the study of the art of writing – to determine the developmental path of artistic alphabet and various hands (letters for titles, *khutsuri* (‘church’) and *mkhedruli* (‘military’) capital letters, etc.).

Javakhishvili gave great attention to monuments of Georgian architecture, considering their scientific study a task of first priority. He personally took effective measures to ensure the protection and preservation of architectural monuments. The Georgian public had earlier, too,

³² I.Javakhishvili. Report of the Society of Georgian Art Workers, *Dzeglis Megobari*, 1966, N 7, pp.43-44

faced the task of creating a special museum of old art, but the lack of housing had always been the obstacle. Now the question of founding a museum became urgent, as the material of first-rate artistic significance, in the possession of the Central Scientific Board, needed housing. The question was raised at the meeting of the council of the Historical and Ethnographic Society in April 1924. Javakhishvili, who was then Rector of the University and Chairman of the Historical and Ethnographic Society, found a practical solution of the problem. The church in the yard of the University, converted into a warehouse, was to be vacated and transferred to the study of art towards the creation of an art museum. Acad. G.Chubinashvili recalled: "This proposal was accepted so simply, quickly and without a word that it was even not entered in the minutes of the meeting. This view was supported by the Chief Board of Science that had earmarked the antiquities already brought or to be brought to Tbilisi for the museum, whose foundation had been laid by the step taken by Javakhishvili".³³ The vacation of the building for the museum, the cleaning and repair of the hall for the exhibition were connected with expenses. Javakhishvili supported all these questions, solving them practically. Thus was a museum of old Georgian art established at the University on Javakhishvili's initiative and with his help.³⁴

Along with the protection and study of monuments of Georgian art, Javakhishvili attached considerable importance to the organization of exhibitions and museum expositions.

Striving for the organization of a Shota Rustaveli Jubilee exhibition at a high level, Javakhishvili appealed on 28 July 1937 to the Chief Jubilee Committee to have the highly valuable relics of Georgian art, taken from Georgia at various times and preserved in Russian museums, returned to Georgia for the needs of the exhibition.

In Javakhishvili's view, deepening of the theoretical and historical background of researchers was the primary way of overcoming the

³³ G.Chubinashvili, On the First Anniversary of the Death of Acad. I.Javakhishvili, *Enimkhis Moambe*, XII, Tb., 1992, p.274.

³⁴ The Museum of Art was reconstructed into the University's Teachers Training Institute and for several years it was transferred to the Museum of Georgia. This museum, together with other museum property, formed the basis of the "Metekhi" Museum, and in 1941 a section of the history of Georgian art was created on its basis at the Georgian Academy.

backwardness of the history of Georgian art; the development of branches of architecture and painting called for the existence of appropriate scientific fields. He was appreciative of the contribution of Prof. G.Chubinashvili (history of Georgian architecture) and Prof. Sh.Amiranashvili (history of painting) to the study of the history of Georgian art. At the same time he called for broadening the scale of research, which necessitated the training of relevant specialists.

“Georgia is one whole museum”, Javakhishvili declared, “and we fail to make use of this. It is an astonishing fact that, as soon as the spring comes – almost to the start of winter – the whole Georgia becomes covered by excursionists from the entire Soviet Union and abroad. And we, Georgians, are so lazy that we have not studied what we have in Tbilisi. Nature is superb; if we avert our eyes from nature, we shall never be able to do anything. Here we have a lack of energy and of will, which must be overcome.”³⁵ These words of the patriot-scholar are very impressive, appealing to the Georgian people, especially the youth, for disinterested and selfless love of the fatherland, acquiring a responsible attitude to its nature and past.

Javakhishvili made a special study of the types of carpets and rugs, furniture and containers – a province of the history of the material culture of the Georgian nation. A study and collation of historical sources led the scholar to the conclusion that, from the viewpoint of the history of this sphere, the development of material culture in Georgia falls into two periods: the first (ancient) involving furniture, and, subsequently, the second period during which furniture gradually disappeared and was superseded by carpets, rugs, etc.

Such items of material culture came within the sphere of Javakhishvili’s research as dress, cloths and weapons, as well as embroidery and the art of war.

* * *

Javakhishvili, who had been brought up on the traditions of the highly developed Georgian culture and was endowed with fine musical culture, was especially fond of music. The poet Kote Maqashvili, a

³⁵ I.Javakhishvili, Materials for the History of the Material Culture of the Georgian Nation, II, Tb., 1965, p.210.

friend of his youth, recalled: "I listen to Vano with great attention, I am astonished at his erudition and enthusiasm ... I am amazed when I see a violin in his hand: he is studying to play it. *He appears to be fond of music.* And I thought he remembered nothing else but his Georgian language and classes."³⁶

The point is that this passion for music was an ardour of a person competent in the field. It should be noted that, with his advice and consultation, Javakhishvili did invaluable service to Zakaria Paliashvili's work. The scholar's views were of great importance to the composer. Paliashvili asked Javakhishvili to hear all his new pieces first. The scholar actively helped the composer in gathering folk songs. During one such tour of the villages of Kartli, organized on Javakhishvili's initiative, Paliashvili recorded the *lekuri* dance of "Abesalom and Eteri", to which he later referred jocularly as "Ivane's lekuri".³⁷ Thus, Javakhishvili was a great lover of music and considered the study of the history of Georgian music an urgent matter. Acad. Chubinashvili recalled Javakhishvili's words: "In connection with a work written by Javakhishvili towards the end of his life ("The Basic Questions of Georgian Music" - *R.M.*) he once said to me: "In my youth I was so carried away by scientific questions of music that initially I thought seriously of studying these questions."³⁸

On the basis of the study of diverse sources, Javakhishvili set forth the main questions of the history of Georgian music (the main stages of the development of Georgian music, the origin of the polyphony of Georgian music, Georgian musical terms, musical instruments, etc.).

Ascertainment of the provenance of Georgian polyphony was of major significance. Javakhishvili rejected documentarily the theory according to which polyphony came into Georgian music through the influence of Western Europe. The scholar sought the source of polyphony within Georgia. In his view, the history and provenance of Georgian polyphony can be clarified only through the use and consideration of all types of sources. Taking into account the original meanings of the

³⁶ Kote Maqashvili, Vano Javakhishvili, *Coll. Papers Our Scholarship*, Tb., 1926, Nos. 17-18, p. 2 (The Collection was dedicated to Javakhishvili's 50th birthday).

³⁷ Natela Javakhishvili, *Celebrated Friendship, Drosha*, 1953, N5, p. 14.

³⁸ G. Chubinashvili, On the First Anniversary of the Death of Acad. Javakhishvili, *Eninkis Moambe*, XIII, Tb., 1942, p. 272.

names of voices found in manuscripts on hymns and songs, Javakhishvili concluded: "Georgian music must have had polyphony back in the pagan period, preserving it over the centuries."³⁹ It was not the tune but the words that were unacceptable to the triumphant Christianity, and the words of a church hymn were adjusted to an old tune. The tune was no longer an obstacle for the church. In Georgia, too, the tunes of pagan-secular songs and two- and three-person songs, ordinary to the people, must have been adopted in this way by the Georgian church singing".⁴⁰

A critical examination of all circumstances and views led Javakhishvili to the conclusion that polyphony is the fruit of the internal development of Georgian music.⁴¹

Javakhishvili made a major contribution to the study of the main points of the history of Georgian music, he determined the general terminology of vocal and instrumental music, gave a classification of the instruments used in old Georgia, set forth the main stages of the development of Georgian music, stressed the ancience and polyphony of Georgian song, bringing to light the original character of Georgian music: its polyphony.

* * *

Javakhishvili said: "Scholarly work is happiness. It is a happiness that is not the lot of all, and who is happy to be endowed with talent by nature ... and the will-power ... has also the passion ... must feel ... obliged to repay the nation that gave birth to him." Javakhishvili himself set an inimitable example of service of his people and scholarship. In Ilia Chavchavadze's words, he was always led by truth and he left behind "an illumined trace."

Exactng to his own self, the scholar was unassuming in life. "I have never sought professorship, to say nothing of becoming an academi-

³⁹ Javakhishvili, op. cit., pp.326-327.

⁴⁰ Ibid, p.327.

⁴¹ This view is strengthened and argued further by the well-known Georgian scholar Pavle Ingoroqva who, on the basis of a discussion of various sources, also concludes that "the original, independent and national face of Georgian music lies in its polyphony, which proves to be of ancient derivation" (P.Ingoroqva, Explanation of the ancient and medieval musical notation and reconstruction of old Georgian music, *Mnastobi*, 1953, p.124)

cian", Javakhishvili wrote in a private letter. "N.Marr has several times said to me: 'translate one of your Georgian studies and submit it as a doctoral thesis, so that you may rid yourself of this formality.' But since this amounted to waste of time for me, I have not submitted a doctoral thesis after my Master's thesis, and I have personally never used the title of Assistant Professor, to say nothing of Professor".

Past sixty, member of the Presidium of the Supreme Soviet of the Georgian SSR (from 1938), member of the USSR Academy of Sciences (from 1939), Javakhishvili was immersed in scholarly and public activity: delivering lectures, doing research, and carrying out the duties of a deputy. His great authority enhanced the prestige of Georgian scholarship. He was valued and appreciated by the people and the government, this inspiring him with fresh energy for work. And, although the manifold continuous scholarly and public work did tax his failing health,⁴² he considered it his duty to fight for the revival and advance of his fatherland: "Throughout my life I have worked in the sphere of scholarship and culture. I have devoted all my work to the higher educational institution. Naturally enough, I wish to use all my energy in the Supreme Soviet, too, in order to elucidate the same questions, as befits Georgia...".

Yes, the scholar had great plans for the future and he set an example of heroic work. However, his broken health failed him.

18 November 1940 ... A few days earlier a special announcement informed the public that Javakhishvili would deliver a lecture on the theme: "The Aims of the Humanities and the Georgian Literary Monuments". The problem was highly important in the study of history. A large audience gathered. Javakhishvili started his lecture at the appointed time ... And it was at the rostrum that his heart ceased beating, in front of the audience. The outstanding scholar died while doing his civic and scholarly duty.

Once Javakhishvili had sent his wife a letter from Petersburg,⁴³ in which he wrote, *inter alia*, about his having attended a lecture during

⁴² In the summer of 1899 Javakhishvili got poisoned with a bun, resulting in a permanent disease of the stomach. In the 1920s his hearing became appreciably defective, which he experienced painfully.

⁴³ Unfortunately, the letter has not survived. According to Natela Javakhishvili's personal communication, it was written in Russian.

which the professor had died on the spot. Impressed by the happening, he wrote: "He was the happiest man, for he died while doing his favourite work. Happy is he who is destined to die such a death ..."

... Years had passed and fate had willed precisely this kind of death for Javakhishvili. Reclining in the arms of his beloved pupils he expired in doing his duty to his country and people to the last moment.

The Georgian people mourned the great scholar and patriot deeply. In token of the country's profound respect for his services, Javakhishvili was buried in the yard of the University he had founded.

Of the great scholar, patriot and public figure the posterity can proudly repeat the words of Ilia Chavchavadze: "He has done his duty".

* * *

Over half a century has passed since the death of Ivane Javakhishvili ... and one hundred and twenty years since his birth ... and time has added further luster to the great patriot's image. His country has perpetuated his name. Several streets in Georgia bear his name.

Tbilisi State University and the Institute of History and Ethnography of the Georgian Academy of Sciences are named after him. Scholarships named after him are granted to students of Tbilisi State University. A statue of Ivane Javakhishvili stands over his grave in the yard of Tbilisi University. The scholar's works have been published. Generations are being brought up on his works.

The great scholar's selfless service of his people, the progress of science and scholarship, and the education of the coming generation has become enshrined in the memory of the grateful posterity.

THE MAIN DATES IN THE LIFE AND WORK
OF IVANE JAVAKHISHVILI

11(23) April 1876, Ivane Javakhishvili was born.

1883 – entered the Tbilisi Progymnasium.

1888 – accepted to the second form of the Gymnasium.

1893 – finished the First Gymnasium of Tbilisi.

August 1893 – enrolled at the Armenian-Georgian-Iranian department of the Faculty of Oriental Languages of Petersburg University

1898 – awarded a gold medal by the Academic Council of Petersburg University for his work “The Acts of the Apostle Andrew and Saint Nino in Georgia”.

1899 – graduated from Petersburg University.

21 May 1899 – retained at the University for training for professorship by the decision of the Faculty of Oriental Studies (the decision took effect from 1 July)

1900 – “Successors to Georgia’s Royal Throne: the King’s Son David and Prince Iulon” published.⁴⁴

1900 – “The Acts of the Apostle Andrew and Saint Nino” published.

27 Jan. 1901 – passed the Master’s examinations.

1901 – sent to Berlin University to raise his qualification.

1902 (April-September) – traveled to Mount Sinai in order to describe and study Georgian manuscripts (together with N.Marr).

1903 (January) – appointed assistant professor of Petersburg University.

1903 – set up a section in Petersburg for the study of Georgian history.

1904 – “Patriotism and Science” published.

1905 – “The Georgian King and the History of His Rights” published.

1905 – “The State Systems of Old Georgia and Old Armenia”, v.1 St.Petersburg (*Teksty i razyskaniya po armyano-gruzinskoj filologii, book XIII*) published (in Russian).

⁴⁴ The dates of the first editions are given.

1906 – “Political and Social Movement in Georgia in the 19th Century”, St.Petersburg published (in Russian).

1906 – “The History of Moral Teaching in Georgia” published.

1906 – “An Economic History of Georgia”, Part One (8th-13th cent.) published.

13 May 1907 – defended his Master’s thesis on “The State Systems of Old Georgia and Old Armenia” (official opponents: N.Marr and V.Bartold).

1907 – set up a scholarly circle of Georgian students in Petersburg.

14 July 1908 – delivered a public lecture at a meeting of the Georgian Historical and Ethnographic Society on the theme: “The Development of the Philosophical and Methodological Views of Georgian Historians during the 8th-12th Centuries”.

1908 – “A History of the Georgian Nation”, Book I, published.

1909 – “A History of Georgian Law”, Part One (8th-12th cent.) published.

1911-12 – On the initiative of Javakhishvili, the Scholarly Circle of the Georgian Students of Petersburg University arranged a poll to determine the number of Georgian students studying in Russia and abroad, and how many Georgian scholars and scientists, and of what specialty, worked at various higher educational institutions.

1913 – “A History of the Georgian Nation”, Books I and II, published.

1914 – “A History of the Georgian People”, Book II (with a map of Georgia and a table of the Bagrationi dynasty) published.

1916 – “The Purpose, Sources and Methods of History Formerly and Now.” Book I – Old Georgian Historical Literature (5th-8th cent.) published.

February 1917 – Javakhishvili called a meeting of a group of Georgian scholars residing in Petersburg (A.Shanidze, Sh.Nutsbidze, I.Qipshidze, and others). The meeting discussed questions connected with the opening of a Georgian University.

April 1917 – Javakhishvili moved to Tbilisi.

12 May 1917 – The first meeting of the founders of the university was held. Javakhishvili made an extended report on the foundation of a Georgian University.

17 May 1917 – A meeting of the local intelligentsia was held in the building of the Georgian Gymnasium in Kutaisi. It was proclaimed the founding meeting of the university. A report was made by Javakhishvili.

3 June 1917 – A meeting of the Organization Committee of the Society for a Free Georgian University was convened. Javakhishvili undertook to draw up the statute of the university.

3 August 1917 – The organizational meeting of the Society for a Georgian University endorsed the statute and the draft of its principles, drawn up by Javakhishvili.

3 October 1917 – The first plenary meeting of the Society for a Georgian University was held. The meeting was opened by Javakhishvili, who then made an extensive report on the work done towards founding the university.

26 November 1917 – The first preliminary meeting of the Professorial Council was held (at E.Taqaishvili's flat). It was chaired by Javakhishvili.

27 November 1917 – Javakhishvili requested the Transcaucasian Commissariat to endorse the basic principles of the statute of the university.

6 December 1917 – A joint meeting of the Board of the Georgian University and the Financial Committee. Javakhishvili acquainted the audience with the tentative estimate and the list of the subjects to be delivered. The majority did not support opening the university.

8 December 1917 – The second preliminary meeting of the Professorial College was convened. Javakhishvili informed the participants about the endorsement of the statute of the university by the relevant organs.

13 January 1918 – The first official meeting of the Professorial College of the university. The participants requested Javakhishvili to be the rector but he declined the offer. Petre Melikishvili was elected the first Rector at the suggestion of Javakhishvili.

17 January 1918 – The Professorial Council met (at Melikishvili's flat) to discuss the question of inviting lecturers.

26 January 1918 – The Georgian University was opened.

30 January 1918 – The first lecture at the Georgian University was delivered by Javakhishvili (“The Human Personality and Its Significance in Old Georgian Historical-Philosophical Literature and Life”).

15 March 1918 – At the suggestion of Melikishvili and Javakhishvili the Professorial Council elected Acad. Nikodim Pavlovich Kondakov (1844-1925) as its honorary member.

1918 – “The Cities, Urban Organization and Life in Georgia in the 17th-18th cent.” published.

21 May 1918 – At Javakhishvili’s suggestion the Professorial Council conferred the degree of Doctor of Georgian Archaeology on Ekvtime Taqaishvili.

1919 – “The Relationship between Russia and Georgia in the 18th Century” published.

1919 – “Georgia’s Borders Considered Historically and from the Present Point of View” published.

1919 – “A History of Georgian Law”, Book I published.

17 December 1919 – Javakhishvili was elected Rector of the University. Held the office till 1926.

9 May 1920 – The first public defense of a thesis took place. Akaki Shanidze defended his doctoral thesis on “The Second Person Subjective Prefix and the Third Person Objective Prefix in Georgian Verbs” (official opponents: I.Javakhishvili and G.Akhvlediani; unofficial opponents: K.Kekelidze and P.Mirianashvili).

1922-1931 – Javakhishvili serves as Chairman of the Historical and Ethnographic Society.

March 1923 – Javakhishvili re-elected as Rector by the Professorial Council.

1923 – “Newly-discovered *Kartlis Tskhovreba* and the Work of the Second, hitherto Unknown, Historian of Queen Tamar” published.

1921 – “A History of the Georgian People”. Book Four, Part I (15th cent.) published.

1925 – “The Purpose, Sources and Methods of History Formerly and Now”, Book III, Section Three. “Georgian Numismatics and Metrology” published.

1925 – “The Purpose, Sources, and Methods of History – Formerly and Now.” Book III, Section I. “Georgian Palaeography” published.

1926 – “The Purpose, Sources and Methods of History Formerly and Now”, Book III, Section II, “Georgian Diplomatics published.”

1931 – appointed as scientific consultant of the Georgian State Museum.

1934 – “The History of Social Struggle in Georgia in the 9th-18th Centuries published.”

1935 – “Old Armenian Historical Literature”, Book I published.

1936 – appointed as Head of the History Department of the State Museum of Georgia.

1936 – invited as scholarly consultant to the Research Institute of Caucasian Studies.

1937 -“Ilia Chavchavadze and Georgian History” published.

1937 – appointed Director of the Rustaveli Museum.

1938 -“Questions of the History of Georgian Music” published.

15 June 1938 – The Presidium of the USSR Supreme Soviet decorated Javakhishvili with the Order of the Red Banner of Labour.

1938 – Javakhishvili elected Deputy of the Supreme Soviet of the Georgian SSR.

1938 – The Supreme Soviet of the Georgian SSR elected Javakhishvili as Member of the Presidium of the Supreme Soviet.

1939 – elected Member of the USSR Academy of Sciences.

18 November 1940 – Javakhishvili died (while delivering a lecture).

ილუსტრაციათა წარწერები
ПОДПИСИ К ИЛЛЮСТРАЦИЯМ
INSCRIPTIONS FOR ILLUSTRATIONS

1. ივანე ჯავახიშვილი.
Иване Джавахишвили.
Ivane Javakhishvili.
2. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. პირველი კორპუსი.
Тбилисский государственный университет. Первый корпус.
Tbilisi State University. Building 1.
3. ივანე ჯავახიშვილი – გიმნაზისტი.
Иване Джавахишвили - гимназист.
Ivane Javakhishvili – pupil of the gymnasium.
4. ივანე ჯავახიშვილი. პეტერბურგი.
Иване Джавахишвили. Петербург.
Ivane Javakhishvili. St. Petersburg.
5. ივანე ჯავახიშვილი და ნიკო მარი.
Иване Джавахишвили и Нико Марр.
Ivane Javakhishvili and Nicholas Marr.
6. ივანე ჯავახიშვილი.
Иване Джавахишвили.
Ivane Javakhishvili.
7. ივანე ჯავახიშვილი მუშაობისას.
Иване Джавахишвили по время работы.
Ivane Javakhishvili at work.
8. ივანე ჯავახიშვილი მოწაფეებთან ერთად. მარცხნიდან პირველი – სიმონ ჯანაშია, მეორე – ნიკო ბერძენიშვილი.
Иване Джавахишвили с учениками. Первый слева – Симон Джанашиа, второй – Нико Бердзенишвили.
Ivane Javakhishvili with his pupils. First from the left, Simon Janashia, second, Niko Berdzenishvili.
9. ივანე ჯავახიშვილი კოლეგებთან და იურიდიული ფაკულტეტის სტუდენტებთან.
Иване Джавахишвили с коллегами и студентами юридического факультета.
Ivane Javakhishvili with his colleagues and students of the Faculty of Law.
10. ივანე ჯავახიშვილი (მარჯვნიდან პირველი) გიმნაზიაში სწავლისას.
Иване Джавахишвили (первый справа) в годы учебы в гимназии.
Ivane Javakhishvili (first from the right) while studying at the gymnasium.

11. ივანე ჯავახიშვილი კოლეგებთან და აგრონომიული ფაკულტეტის სტუდენტებთან.
 Ivane Javakhishvili with his colleagues and students of the Faculty of Agronomy.
12. ივანე ჯავახიშვილი და მისი მოწაფეები: ღ. მუსხელიშვილი, ი. ცინცაძე, ღ. ანთაძე და გ. გოზალიშვილი.
 Ivane Javakhishvili and his pupils: L. Muskhelishvili, I. Tsintsadze, Z. Antadze and G. Gozalishvili.
13. ივანე ჯავახიშვილი კოლეგებთან და მოწაფეებთან.
 Ivane Javakhishvili with his colleagues and pupils.
14. ივანე ჯავახიშვილი მეუღლესთან – ანასტასია ორბელიანთან და შვილებთან – კახასთან და ლალისთან (ალექსანდრე) ერთად.
 Ivane Javakhishvili with his wife, Anastasia Orbeliani, and sons: Kakha and Lali (Aleksandre).
15. ივანე ჯავახიშვილი შვილიშვილებთან.
 Ivane Javakhishvili with his grandchildren.
16. ივანე ჯავახიშვილი შვილიშვილთან – დალი გერსამიასთან ერთად.
 Ivane Javakhishvili with his granddaughter Dali Gersamia.
17. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორ-მასწავლებელთა ჯგუფი (1925 წ.). სეკდან (მარცხნიდან მარჯვნივ): მიხეილ კონიაშვილი, გრიგოლ ნათაძე, ანდრია ბენაშვილი, ივანე ჯავახიშვილი, მიხეილ ზანდუკელი, ალექსანდრე დიდებულიძე, მიხეილ თაქთაქიშვილი; დგანან (მარცხნიდან მარჯვნივ): ნიკო მგელაძე, სერგი გორგაძე, იასონ მოსეშვილი, ვასილ კაკაბაძე, სოლომონ ქურდიანი, გიორგი ახვლედიანი, გიორგი კონიაშვილი, კორნელი კეკელიძე, ევგენი ჭოგოშვილი.
 Группа профессоров-преподавателей Тбилисского университета (1925 г.). Сидят (слева направо): М. Кониашвили, Г. Натадзе, А. Бенашвили, И. Джавахишвили, М. Зандукели, А. Дидебулидзе, М. Тактакишвили; стоят (слева направо): Н. Мгеладзе, С. Горгадзе, Я. Мосешвили, В. Какабадзе, С. Курдиани, Г. Ахвледiani, Г. Кониашвили, К. Кекелидзе, Е. Чогошвили.
 A group of the professors and teachers of Tbilisi State University (1925). Sitting (from left to right): Mikheil Koniashvili, Grigol Natadze, Andria Benashvili, Ivane Javakhishvili, Mikheil Zandukeli, Aleksandre Didebulidze, Mikheil Taktakishvili. Standing (from left to right): Niko Mgeladze, Sergi Gorgadze, Iason Moseshvili, Vasil Kakabadze, Solomon Kurdiani, Giorgi Akhvlediani, Giorgi Koniashvili, Korneli Kekelidze, Evgeni Choghoshvili.

18. ივ. ჯავახიშვილი ს. ნოღოვაშვილთან, ნ. ლომოურთან, ა. ბენაშვილთან და სხვებთან ერთად.
Ив. Джавахишвили с С.Чолокашвили, Н. Ломоури, А. Бенашвили и др.
Ivane Javakhishvili with S. Choloqashvili, N. Lomouri, A. Benashvili, and others.
19. ივ. ჯავახიშვილი უნივერსიტეტის ახალგაზრდა მეცნიერებთან ერთად.
И. Джавахишвили с молодыми учеными университета.
Ivane Javakhishvili with the young scholars of the University.
20. ივ. ჯავახიშვილი.
И. Джавахишвили.
Ivane Javakhishvili.
21. ივ. ჯავახიშვილი გ. ახვლედიანთან, კ. კეკელიძესთან, გ. ნათაძესთან და სხვებთან ერთად.
И. Джавахишвили с Г. Ахвледiani, К. Кекелидзе, Г. Натадзе и др.
Ivane Javakhishvili with G. Akhvlediani, G. Natadze, and others.
22. ივ. ჯავახიშვილი.
И. Джавахишвили.
Ivane Javakhishvili.
23. ივ. ჯავახიშვილი.
И. Джавахишвили.
Ivane Javakhishvili.

გამომცემლობის რედაქტორები: თ. გაბელაია
ლ. აბუაშვილი
ნ. სოლოდი

შბატვარი რ. მახარაძე
შბატვრული რედაქტორი ი. ჩიქვინიძე
ტექნიკური რედაქტორი ბ. ასათიანი
კორექტორები: ლ. ბაღაშვილი
ე. სულხანიშვილი
რ. კვაჭანტირაძე

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 15.07.96
საბეჭდი ქაღალდი 60X84 1/16
პირ. ნაბ. თაბახი 8,25 სააღრ.-საგამომც. თაბახი 7,03
ტირაჟი 1000 შეკვეთის № 512

შპსი სახელმწიფო

•

თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა,
380028, თბილისი, ი. ჭავჭავაძის პროსპექტი, 14

სააქციო საზოგადოება "ბეჭდვითი სიტყვის კომპანია"
მარჯანიშვილის ქ., № 5

Shri

UNIVERSITY
OF DELHI

